

KUR'ÂN'DA ÇOCUK EĞİTİMİ

Arzu KAYACAN

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Nurullah DENİZER

Uşak

Haziran, 2019

KUR'ÂN'DA ÇOCUK EĞİTİMİ

Arzu KAYACAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Nurullah DENİZER

Uşak

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Haziran, 2019

ÖZET

KUR'ÂN'DA ÇOCUK EĞİTİMİ

Arzu KAYACAN

Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Nurullah DENİZER

Toplumlar, kendilerini oluşturan en temel birim olan ailelerin sağlamlığı nispetinde güçlüdürler. Aile bireylerinin, özellikle yarının büyükleri olan çocukların eğitimi ve terbiyesi meselesine, her çağda çoğu toplumda büyük önem verilmiştir. Günümüz dünyasında terörizm, madde bağımlılığı, cinayet, gasp, dolandırıcılık vb. gibi cemiyeti ve fertleri rahatsız edici, istenmeyen eylemlere istatistiksel olarak bakıldığında, bunların faillerinin neredeyse tamamına yakınının problemlili çocukluk evresi geçiren veya ailede iyi eğitim almamış bireyler olduğu anlaşılır. Bu bağlamda çocuk eğitimi toplumların refah düzeylerinin artmasında etkin bir role sahiptir.

Kullarının duyuş, düşünüş, hissediş vs. gibi her türlü biyolojik, psikolojik durumuna vakıf olan Allah (cc), Kur'ân-ı Kerîm'de çeşitli peygamberlerin kıssaları vasıtasıyla insanlara yol göstermiştir. Ayrıca rol-model olarak gönderilen Allah Resülü Hz. Muhammed'in (sas) hayatı, kendi evlatları ve diğer çocuklarla olan diyalog ve münasebetleri, tüm eğitimcilerin hayranlıkla takdir ettiği altın sahnelerle doludur.

Bu çalışmanın amacı, Allah'ın (cc) Kur'ân-ı Kerîm'de çocukların eğitim ve terbiyesine verdiği önemi ortaya koymak ve bu süreçte nasıl bir yol takip edilmesi gerektiği hususunda kılavuzluk eden ayetleri açıklamaya çalışmaktır. Tezimizde Kur'ân ve sünnet başta olmak üzere konuyla ilgili farklı kaynaklardan istifade edilerek ailesine ve topluma faydalı, her yönden sağlıklı bireylerin nasıl yetiştirilmesi gerektiği, ayetler ışığında izah edilmeye, Kuran'da çocuk eğitimine dair ilkeler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çocukluk evreleri, kaynaklarda farklı yaş aralıklarında gruplandırılmıştır. Şöyle ki bazı araştırmacılar çocukluğun bitimini 12 yaş olarak belirtirken bazıları bu sınırı 18 yaşa kadar taşımıştır. Biz de çalışmamızı 0-18 yaş aralığı üzerinde yapmaya çalıştık. Zirâ Kur'ân-ı Kerîm'de bahsi geçen örneklerde çocukluk dönemlerindeki bazı peygamberlerin tufûliyet bazılarının ise fetâ döneminde oldukları görülmektedir.

Çalışmamız üç bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde; eğitimin tanımı, çeşitleri ve eğitim safhaları, çocukluk evreleri hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde; Kur'ân'ın iman, ibadet ve ahlâk eğitimiyle ilgili ayetleri açıklanmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise; Kuran'da bahsi geçen ebeveynler ve onların çocuklarıyla olan münasebetlerini anlatan ayetler incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Çocuk, Kur'ân-ı Kerîm, eğitim, anne-baba, terbiye metotları.*

ABSTRACT
CHILD EDUCATION IN THE QURAN

Arzu KAYACAN

Usak University

Institute of Social Sciences

Department of Basic İslâmic Sciences

Advisor: Dr. Nurullah DENİZER

Societies are steady if the families, the main unit of societies, are steady too. How to educate the children who are the adult of future is the matter of every age.

When we observe the terrorism, drug addiction, murder, mugging, fraud cases in a statistic way, it is seen that in these cases nearly all of the perpetrators, disturbing society and the individuals, were children who had problems in their childhood or never had an education in family. So the education of children is essential for the welfare level of society.

Allah knows every biological and psychological situation like how the worshippers hear, think, feel and so he shows the way by the help of stories of prophets. The life of Muhammed Mustafa seen as model for Muslims and his dialogues with his own children and others are full of golden scenes which are appreciated by all educators.

Aim of this project is to show the importance of growing up children in an effective and interactive way in the light of Quran and to explain the verses of the Quran about this topic. In this thesis, we focus on how we can grow up children who are helpful and healthy in all aspects by the help of Quran and the verses of Quran. Childhood stages are grouped as different age ranges in various resources some researchers states that the childhood ends at the age of 12 and the others believe it is not 12, but 18. So we work on the ages from 0 to 18. At the samples in Quran some prophets who are supposed to be at the childhood stage are in fact at the puberty stage.

Our work consists of three parts. At the first part we inform about the description of education kinds of education and the education levels on different stages of childhood. At the second part, we explain the verses about people worship, moral education. At

the third part we analyze the manner of parents in Quran and how they educate their children.

Key words: *Child, Quran, education, parents, methods of moral education.*

UŞAK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı 164015002 No'lu öğrencisi Arzu Kayacan'ın "**Kur'ân'da Çocuk Eğitimi**" adlı tezi 26/6/2019 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca, Yüksek Lisans Tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Jüri	Adı Soyadı	İmza
Danışman	: Dr. Öğr. Üyesi Nurullah DENİZER	
Üye	: Prof. Dr. Hüseyin YAŞAR	
Üye	: Prof. Dr. Muammer ERBAŞ	

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bir cemiyetin sağlıklı olması onu oluşturan aile kurumunun sağlamlığıyla doğru orantılıdır. Ailenin devamlılığını sağlayan en önemli unsur çocuktur. Her açıdan sağlıklı bir toplumun oluşmasında, çocuklara verilen eğitim son derece kritik bir noktada bulunmaktadır. Çocuklar ilk eğitimlerini ev ortamında almaktadırlar. Bu yüzden ailenin en önemli işlevlerinden biri, onlara verecekleri ve sağlayacakları eğitim ile çocuklarının şahsiyetlerini en güzel şekilde inşa etmesidir. Çünkü çocuklar sadece içinde yaşadıkları ailenin değil, aynı zamanda içinde buldukları cemiyetlerin de istikbalidirler. Bu bakımdan ailenin sağlamlığı hem şahısların, hem de toplumun en önemli güvencesidir.¹ Bu sebeptendir ki ahlâki değerlere önem veren İslam dini, aile içindeki eğitime de oldukça kıymet vermiştir.

Müslümanlara göre evlatlar Allah'ın (cc) kullarına bahşettiği emanetlerdir. Dolayısıyla bu emanetlere karşı olan vazifelerini bihakkın yerine getirirlerse iki cihan saadetine nail olacaklarının aksi halde bunun bedelini iki dünyada da ödeyeceklerinin farkındadırlar.² Biz de tezimizde ana babaları için göz aydınlığı, gönül süruru ve iyilikte önder olmaları arzu edilen çocukların eğitimine Kur'ânî bir bakış açısıyla yaklaşmaya çalıştık.

Çalışmamızda değerli fikirleriyle yol gösteren ve mesaisini harcayarak yardımcı olan kıymetli Hocam Dr. Nurullah Denizer'e teşekkürü bir borç bilirim.

---

¹ Ertuğrul Yaman, **Değerler Eğitimi**, (2. Baskı. Ankara: Akçay Yayınları, 2012), s.81.

² Abdulhalim Oflaz, **Çocuk Eğitimi\Terbiyesinde Nebevî Metod**, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilgiler Dergisi*, Sayı No:11 (Nisan 2017), s. 290.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Arzu Kayacan

Doğum Yeri ve Tarihi : Afyonkarahisar / 16.08.1983

Lisans Öğrenimi : Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

İş Tecrübesi : Diyanet İşleri Başkanlığı'nda Kuran Kursu Öğreticisi

(Atanma Yılı: 2010)

İletişim : (507) 1593699

e-posta adresi : arzukayacan83@hotmail.com

İÇİNDEKİLER

ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iv
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	vi
ÖNSÖZ	vii
ÖZGEÇMİŞ.....	viii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR.....	xii
GİRİŞ.....	1
1.BÖLÜM: ÇOCUKLUK EVRELERİ VE EĞİTİM.....	4
1.1. Çocuk Kavramı Ve Çocukluk Evreleri.....	4
1.1.1. Çocuk Kavramı	4
1.1.2. Çocukluk Döneminin Evreleri	6
1.1.2.1. Bebeklik Evresi (0-3 Yaş)	6
1.1.2.2. İlk Çocukluk Çağı - Okul Öncesi Dönem (3-6 Yaş).....	7
1.1.2.3. Son Çocukluk Çağı (7-11 Yaş).....	8
1.2. Eğitim ve Terbiye	8
1.2.1. Eğitim Çeşitleri.....	9
1.2.1.1. Formal Eğitim	9
1.2.1.2. İnfomal Eğitim	10
1.2.2. İslâm'da Eğitim Safhaları	10
1.2.2.1. Tufûliyyet\Çocukluk	10
1.2.2.2. Şebâbet\Gençlik	11
1.2.2.3. Kühûlet\Olgunluk	12
1.2.2.4. Şeyhûhet\Yaşlılık	12
1.2.2.5. Herem\Düşkünlük.....	12
2.BÖLÜM: KUR'ÂN-I KERİM'DE EĞİTİME GENEL BAKIŞ VE ÇOCUK EĞİTİMİNE DAİR GÜNCEL MESELELER.....	14

2.1.Kur’ân-ı Kerîm’de Çocukların İnanç-İbadet ve Ahlâk Eğitimine Dair Ayetler.....	15
2.1.1. İnanç Eğitimi	15
2.1.1.1. Allah’a İman	16
2.1.1.2. Meleklerle İman	18
2.1.1.3. Kitaplara İman	19
2.1.1.4. Peygamberlere İman.....	19
2.1.1.5. Âhirete İman	21
2.1.1.5. Kazâ ve Kadere İman	21
2.1.2.İbadet ve Kulluk Eğitimi.....	23
2.1.2.1. Kur’ân-ı Kerîm Eğitimi.....	24
2.1.2.2. Namaz Eğitimi	25
2.1.2.3. Oruç Eğitimi	29
2.1.3. Ahlâk Eğitimi	30
2.1.3.1. Emr-i Maruf-Nehy-i Mûnker	31
2.1.3.2. Âdâb-ı Muâşeret	32
2.1.3.2.1.Özel Hayattaki Adâblar	33
2.1.3.2.2. Cemiyet Adabı.....	36
2.1.3.3. Mahremiyet Eğitimi.....	40
2.2. Çocuk Eğitimi İle İlgili Güncel Meseleler	42
2.2.1. Çocuk ve Sosyal Medya.....	43
2.2.2. Çocuk ve Sağlık	44
2.2.3. Çocuk, Oyun ve Spor	45
2.2.4. Çocuk ve Kreş	47
2.2.5. Parçalanmış Aile Çocukları	48
3. BÖLÜM:KUR’ÂN-I KERİM’İN ÇOCUK EĞİTİMİNE YAKLAŞIMI	50
3.1. Kur’ân’da Eğitim İlkeleri	50
3.1.1. Taklid Metodu.....	51
3.1.2. Gözlem Metodu	52

3.1.3. Telkin Metodu	53
3.1.4. Tebşir ve İnzar	54
3.1.5. Soru-Cevap Metodu	55
3.2. Kur'ân'da Bahsi Geçen Ebeveynler ve Çocuklarına Karşı Tutumları	56
3.2.1. Hayırlı Eş ve Evlat İçin Dua	56
3.2.1.1. Hz. İbrahim Örneği	58
3.2.1.2. Hz. Zekeriya Örneği	60
3.2.2. Sevgi ve Şefkat.....	61
3.2.2.1. Hz. Nuh Örneği.....	61
3.2.2.2. Hz. Yakub-Hz. Yusuf Örneği	62
3.2.3. Değer Verme-İstişare	64
3.2.3.1. Hz. İbrahim-Hz. İsmail Örneği	65
3.2.3.2. Hz. Davud-Hz. Süleyman Örneği.....	66
3.2.3.3. Hz. Şuayb Örneği.....	68
3.2.4. Nasihat Etme	69
3.2.4.1. Hz. Lokmân Örneği	70
3.2.5. Sabır ve Tevekkül.....	71
3.2.5.1.Hz. Meryem Örneği	72
3.2.5.2.Hz. Musa'nın Annesi.....	74
SONUÇ.....	76
KAYNAKÇA.....	79

KISALTMALAR

a.g.e: Adı geçen eser

a.g.m: Adı geçen makale

as: Aleyhisselam

bs: Basım

cc: Celle celalühü

çev.: Çeviren

DEÜ: Dokuz Eylül Üniversitesi

DİA: Diyanet İslam Ansiklopedisi

DİB: Diyanet İşleri Başkanlığı

Hz.: Hazreti

Haz.: Hazırlayan

Mat.: Matbaası

M.Ö.: Milattan Önce

Neş.: Neşriyat

sas: Sallallahu aleyhi ve sellem

terc.: Tercüme

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

Thk.: Tahkik

ts.: Tarihsiz

ö: Ölümü

vd.: Ve diğerleri

yay.: Yayıncılık

GİRİŞ

İnsanoğlunu diğer canlılardan farklı kılan özelliklerinden birisi; kötü özelliklerini fark edip, dilediği takdirde onlardan uzaklaşma ve güzel hasletlerle donanabilme becerisidir. Çeşitli eğitimlerle hemcinslerinden farklı yetenekler sergileyebilen ancak yine de hayvani vasfının dışına çıkamayan hayvanlardan farklı olarak insanoğlu, terbiye ile ruhi ve ahlâki olarak terakki edebilmektedir.

Bu terbiye ve eğitim öncelikle aile ortamında başlar daha sonra bireyin gayreti, eğitimcilerden ve hayatın akışı içerisinde karşılaşılan sosyal olaylardan edinilen tecrübeler vasıtasıyla gelişir. Terbiye kişilere özel hayatlarında ve toplumsal hayatta ahlâk-ı hamîdenin hedeflediği duyarlılık, naiflik, diğerkâmlık, dürüstlük, kibarlık ve geçim ehli olma gibi güzel vasıflar kazandırır.

İslam dini eğitime çok büyük önem vermiştir. İlk nazil olan ayeti "Oku!"³ emri ile başlayan Kur'ân'da insanlar öğrenmeye teşvik edilmiş, "Hiç bilenle bilmeyen bir olur mu?"⁴ ve "Kulları içinde, Allah'tan ancak âlimler korkar"⁵ gibi ayetlerle bilginin önemi vurgulanmıştır. Hz. Peygamber (sas) "Allah (cc) beni sizlere bir muallim (öğretici) olarak gönderdi."⁶ buyurarak kendisinin aynı zamanda bir eğitici olduğunu belirtmiştir. Hz. Ali (ra) de Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan: "Ey inananlar! Kendinizi ve çocuklarınızı cehennem ateşinden koruyun"⁷ ayetini "Onları terbiye edin ve onlara öğretin."⁸ olarak açıklamıştır.

Eğitim ve öğrenme süreci hayat boyu süreklilik gösterir. Şu var ki insan hayatının her evresi, eğitimde verim açısından aynı kapasiteye sahip değildir. Küçük yaşlarda öğrenilen bilgiler ve kazanılan davranışsal özellikler yaşamın ilerleyen dönemleri için temel teşkil eden güçlü direkler gibidirler. Eğitimciler çocukluk dönemini, farklı yaş aralıklarını baz alarak tasnif etmişlerdir. Örneğin Montessori çocukluk evrelerini birinci evre 0-6 yaş, ikinci evre 6-12 yaş, üçüncü evre 12-18 yaş

---

³ el-Alak 96\1.

⁴ ez-Zümer 39\9.

⁵ el-Fâtır 35\28.

⁶ İbn Mâce, "Mukaddime", 229.

⁷ et-Tahrîm 66\6.

⁸ Cemal Abdurrahman, **Peygamberimizin Çocuk Eğitimi**, (Konya: Hüner Yayınevi, 2012), s. 13.

olarak üçe ayırırken⁹ Piaget ise duyuşal-motor dönem 0-2yaş, işlem öncesi dönem 2-7 yaş, somut işlemler dönemi 7-11 yaş, soyut işlemler dönemi 12 yaş ve üzeri şeklinde gruplandırmıştır.¹⁰

Şüphesiz çocukluk evresi, çocukların hayatlarında kalıcı etkiler bırakması açısından en verimli çağdır. Zira bu evrede çocuklar bozulmamış bir fitrata, saf, naif ve kirlenmemiş bir kalbe sahiptirler. Dünyayı daha yaşanılabilir kılmak adına hayatlarının en masum dönemlerindeki çocukların eğitime yapılan yatırımın en önemli yatırım olduğunu düşündüğümüz için, çocuk eğitimi konusunu çalışma alanı olarak belirledik.

Eğitimin esas meselesi hayattaki müspet ya da menfi bütün şartlara uyum sağlayabilecek kapasitede, ruhi ve bedeni yeteneklerini zamanında kullanabilen, hayatı ahenkli bir şekilde yaşayan bireyler yetiştirmektir.¹¹ Bizim de bu çalışmadaki gayemiz bu amaca ulaşmaya çalışırken nasıl bir yol izleneceğine dair az da olsa bir katkı sağlayabilmektir. Çalışmamızda başta Kur'ân-ı Kerîm olmak üzere hadis-i şeriflerinde kılavuzluğunda İslam'ın emrettiği direktifler çerçevesinde çocuklara karşı takınılması gereken tutumları ortaya koymaya çalıştık.

Tezimizi üç ana bölüme ayırdık. İlk bölümde eğitim, eğitim çeşitleri, terbiye, çocuk, çocukluk evreleri, İslam'da eğitim safhaları gibi kavramlara dair bilgiler verirken ikinci bölümde; Kur'ân-ı Kerîm'de iman, ibadet ve ahlâk eğitime dair ayetlere yer verdik. Zira sağlam bir akide, düzenli ve samimi bir ibadet hayatı ve iyi huylarla bezenmiş, olumlu hasletlerin davranışa yansıdığı güzel ahlâk çocuk eğitiminde ulaşılması hedeflenen hususlardır. Üçüncü bölümde ise Kur'ân'da ismi geçen, kıssalarında ebeveyn-evlat ilişkisi açısından çarpıcı misaller bulunan şahıslarla ilgili ayetleri açıklamaya çalıştık. Kur'ân-ı Kerîm çocuğunu kurban etmesi istenen, gözleri önünde çocuğu boğulan, yıllarca kaybolan evladının hasretini çeken ve yine yıllarca evlat özlemi yaşayıp ihtiyarlık çağında babalığı tadan aynı zamanda peygamber olan şahsiyetlerden, mucizevi bir şekilde babasız olarak dünyaya getirdiği evladı sebebiyle iftiraya uğrayan Hz. Meryem ve evladını kendi eliyle suya bırakan

⁹ Şahin Danışman, "Montessori Yaklaşımına Genel Bir Bakış ve Eğitim Ortamının Düzenlenmesi", **Eğitimde Politika Analizi Dergisi**, Cilt-Sayı: 1-2 (Aralık 2012), s. 94.

¹⁰ Suat Kol, "Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi", Sayı: 21 (Mayıs 2011), s. 4.

¹¹ Halis Ayhan, **Din Eğitimi ve Öğretimi (İman-İbadet)**, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1985) s. 62-63.

Hz. Musa'nın annesinden haberler vermektedir. Biz de bu bölümde, bu örneklerden çocuk eğitimi konusunda yararlanılabilecek ilkeleri tespit etmeye çalıştık. Ayrıca bu kıssalardan çıkarılan ibret ve hikmetleri günümüze taşıma adına küçük de olsa bir katkı sağlamak istedik.

Çalışmamızı hazırlarken birincil kaynak olarak Kur'an-ı Kerim'i ve hadis-i şerifleri esas aldık. Ayrıca çocuk gelişimi ve çocuk psikolojisine dair başta İmam Gazzâlî, İbn Miskeveyh, İbn Haldûn gibi İslam büyüklerinin eserleri olmak üzere yerli ve yabancı kitap, dergi ve makalelerden istifade ettik.

1.BÖLÜM: ÇOCUKLUK EVRELERİ VE EĞİTİM

1.1. Çocuk Kavramı Ve Çocukluk Evreleri

1.1.1. Çocuk Kavramı

Sözlükte "küçük yaştaki erkek veya kız, soy bakımından oğul veya kız evlat"¹² manalarına gelen çocuk; neslin devamı için Allah'ın kullarına lütfettiği bir hediyedir. İbn Nüceym (ö. h. 970) insan yaşamındaki evreleri şöyle isimlendirmiştir: "Çocuk sözlükte anasının karnında bulunduğu süre içinde 'cenin', erkek olarak dünyaya geldiğinde; bulûğ çağına kadar 'sabi' -miras ayetinde olduğu gibi 'racül' de denir-on dokuz yaşına kadar 'ğulam', otuz dört yaşına kadar 'şâbb' delikanlı, genç, elli bir yaşına kadar 'kehl' olgun ve ömrünün sonuna kadar da 'şeyh' yaşlı, ihtiyar adını alır".¹³

Kur'ân-ı Kerîm'de çocukla ilgili doksan dokuz civarında ayet vardır. Kur'ân-ı Kerîm'de çocukla ilgili meselelerde her defasında "çocuk" kelimesi kullanılmaz. Hatta Türkçe'deki "çocuk" kelimesinin Arapça tam karşılığı olan, özellikle buluğa ermemiş kimseler için kullanılan "tıfl" ve "sabiy" kelimeleri de Kur'ân'da sadece bir kaç yerde geçer.¹⁴Bununla beraber Kur'ân'da, çocukluk döneminin farklı evrelerine işaret eden çeşitli kavramlar kullanılmıştır.¹⁵

Şu halde öncelikle bu kavramları zikretmemiz gerekir ki bunlardan bazıları dilimizde de kullanılmaktadır: "İbn, veled, zürriyet, yetim, gulam, zeker, ünsa, sağır, hafede (torunlar), ecinne (ceninin çoğulu ve cenin manasına haml, ma fi batni tabirleri), ehl, âl (son iki kelime aile manasıdır), mehd (beşik), radâ (süt emzirme), ed'iya (evlatlık), rebâib (üvey kız), ebb, ümm, rabb. Bu kelimeler çocuk kavramını zihinde canlı tutacak bir tarzda Kur'ân'ın farklı yerlerine dağılmıştır.¹⁶

"Allah, size kendilerinizden eşler verdi; eşlerinizden de size oğullar ve torunlar verdi ve size güzel ve temiz şeylerden rızık verdi. Böyle iken onlar yine batıla inanıyorlar da Allah'ın nimetine karşı hâlâ nankörlük mü ediyorlar?"¹⁷ ayetinden anlaşılmaktadır ki Kur'ân, insanların kendilerine verilen eş ve evlatların birer nimet

¹²http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a3d1dd40630b2.66360755 [22.12.2017].

¹³ Muhammed Nur Süveyd, Çev. Zekeriya Güler, **Çocuk Eğitimi**, (Üçüncü Baskı. İstanbul: Uysal Yayınevi, 2011), s. 21.

¹⁴ Tıfl için Bkz. en-Nur 24\31-59; Sabiy için bkz.Meryem 19\12- 29.

¹⁵ İbrahim Cânan, "Kuran'da Çocukla İlgili Meseleler", **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 8 (Haziran, 1992), s. 20.

¹⁶ İbrahim Cânan, **Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye**, s. 20.

¹⁷ en-Nahl 16\72.

olduğunun farkında olmasını istemektedir. Bununla hedeflenen şey, insanın kendisine verilen nimetlerin farkına varması, dolayısıyla kibir ve gurura kapılmaması ve Allah'a kulluktan uzak kalmamasıdır.

"İnsan neden yaratıldığına bir baksın! O, dışa atılan bir sudan yaratıldı. O su, (erkeğin) omurga kemikleri ile (kadının) göğüs kemikleri arasından çıkar"¹⁸ ayetinin de işaret ettiği gibi erkeğin omurga kemiği ile kadının göğüs kemikleri arasından gelen su birleştikten sonra; ceninin ilk şekillendirilme işi başlamış olur. Allah, çocuğun cinsiyetini takdir eder ve biçim verme süreci başlar.¹⁹ Konu ile ilgili ayet-i Kerîmelerden bazılarını şöyle sıralamak mümkündür:

"Rahimlerde sizi dilediği gibi şekillendiren O'dur. O'ndan başka ilah yoktur. O Aziz'dir, Hakîmdir."²⁰

"Ey insanlar! Eğer siz yeniden dirilmekten şüphe içinde iseniz,(ilk yaratılışınızı hatırlayın);kesinlikle bilin ki biz sizi (ilk önce)topraktan,(insan yaratıldıktan) sonra (sırasıyla) bir nutfeden, sonra bir alaka²¹(zigot),sonra(küçük bir et parçası haline gelerek gelişip büyüyen)bir mudgadan²² yarattık ki size (ne olduğunuzu ve kudretimizi) açıklayalım. Rahimlerde dilediğimizi belirtilmiş bir vakte kadar durduruyoruz, sonra sizi bir bebek halinde çıkarıyoruz. Derken olgunluğa erişmeniz için (sizi büyütüyoruz).İçinizden kimi(erken) öldürülüyor, kimi de daha önce bazı şeyleri bilirken sonra (artık çocuk gibi) hiçbir şey bilmez hale gelmesi için erzel-i ömre (ömrün en kötü devrine)itiliyor."²³

Gelişim, canlıların tüm hayatları boyunca yaşadıkları değişim olarak tanımlanabilir.²⁴İnsanoğlundaki gelişim süreklidir fakat hızı her yaşta aynı olmamaktadır. Dolayısıyla gelişim süresini belli fizyolojik ve psikolojik özelliklerin farklılığına göre çocukluk, ergenlik, yetişkinlik, gençlik ve yaşlılık gibi dönemlere ayırmak gerekmektedir.

¹⁸ et-Târik 86\5-7.

¹⁹ Muhammed Nur Süveyd, **Çocuk Eğitimi**, (Üçüncü Basım. İstanbul: Uysal Yayınevi, 2011), s. 49.

²⁰ Âl-i İmran 3\6.

²¹ 'Alaka: Rahim duvarına çengel gibi asılıp beslenen döllenmiş yumurta, yani zigottur.

²² Mudga: Et halinde küçük bir parça (2-2.5cm).

²³ el-Hac 22\5.

²⁴ C.J. Sandström, **Çocuk ve Gençlik Psikolojisi**, Çeviren: Refia Şemin. (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1971), s. 3.

1.1.2. Çocukluk Döneminin Evreleri

Psikologlar ve pedagoglar çocukların ortak eğilimlerini ve davranış kalıplarını baz alarak çocukluk dönemini çeşitli evrelere ayırmışlardır. Çoğunluğun kabul ettiği görüşe göre bu evreler şunlardır: Bebeklik Evresi, İlk Çocukluk Evresi, Son Çocukluk Evresi.²⁵

1.1.2.1. Bebeklik Evresi (0-3 Yaş)

Doğum ile başlayan ve 2 yaşa kadar devam eden bu döneme "Süt Çocukluğu Evresi" adı da verilmektedir.²⁶ Montessori'ye göre bu evre 0-3 yaşır. Bu dönemde çocukta, ilk üç yaşta doğal gelişim olarak adlandırılan yürüme, konuşma, süttten kesilme gibi bazı fiziksel değişimler yaşanır. Bu değişimler aslında çocuğun bağımsızlığa attığı ilk adımlardır. Çocuğu özgürleştirme süreci doğumdan itibaren başlar. Çünkü çocuk dünyaya geldiği andan itibaren âdeta hapisneden salıverilmiştir.²⁷

Bebeklerin doğumdan sonra ilk yaptığı davranış solunumdur. Bebeğin ilk 28 gününü kapsayan evreye 'yenidoğan' adı verilir. Bebekler bu süreçte ışığı seçebilecek kadar görürler. Genellikle uykulu geçen bu devre uzuvların geliştiği, bebeğin vücudu, hareketi, sesi keşfettiği evredir. Ayrıca bu dönem bebeğin etrafındakilerle olan münasebetlerindeki temel melekeleri keşb etmesi açısından da önemlidir.²⁸

Freud bebeklerin ilk 18 aylarını "oral dönem" olarak nitelendirir. Bu dönemde bebeğin hayatı algılaması ağız yoluyladır. Annesine bağılı olarak yaşayan bebeğin memeden kesilmesi veyahut bebeğin yaşadığı olumsuz bazı hadiseler onun ilerde "bağımlı kişilik" adı verilen kişilik bozukluğunu yaşamasına sebebiyet verebilir.²⁹ 1-1.5 yaşlarında çocuk yürümeye başlar. Böylece süt çocukluğundan çıkıp kendince yeni şeyler başarabilmenin coşku ve heyecanını yaşar.³⁰

Piaget'in "duyusal-hareketsel aşama" adını verdiği bu evredeki bebeklerin temel özellikleri şöyle sıralanabilir: Kendisini nesnelere ayırt eder, amaçlı

²⁵ Guy Jacguin, **Çocuk Psikolojisinin Ana Çizgileri**, Çev. Mehmed Toprak (İstanbul, Remzi Kitabevi, 1976), s. 49.

²⁶ Eyüp Şimşek, "Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Özellikleri ve Din Eğitimi", **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, Cilt-Sayı: IV-1 (2004), s. 208.

²⁷ Abdullah Durakoğlu, "Maria Montessori'ye Göre Okul Öncesi Çocukluk Döneminin Özellikleri", **Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt: 16, Sayı: 133\145 (2011), s. 135.

²⁸ İbrahim Canan, **Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye**, (İstanbul: Tuğra Neşriyat, Şubat, 2000) s. 71.

²⁹ Nilgün Öngider, "Anne Baba ile Okul Öncesi Çocuk Arasındaki İlişki", **Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar**, Sayı: 5 (2013), s. 427.

³⁰ Nilgün Öngider, "Anne Baba ile Okul Öncesi Çocuk Arasındaki İlişki", s. 428.

davranışlar yapmaya başlar, tekrarlayan tepkiler ortaya koyar, taklit ve oyunlar yapar.³¹

Çocuğun dünyaya geldiği anlar oldukça zor dakikalardır. Şu ayet böyle bir durumda olan Hz.Meryem'in durumunu açıklamaktadır:" Nihayet(Meryem, Allah'ın izniyle) ona (İsa'ya) gebe kaldı ve bu hali ile uzak bir yere çekildi. Doğum sancısı onu(budanmış kuru bir)hurma ağacına (dayanmaya) zorladı. 'Keşke bundan önce ölmüş olsaydım da unutulup gitseydim!' dedi."³² Ana rahmine düşmesinden itibaren gelişiminin her anı mucizelerle dolu olan bebeğin bakımı ve eğitimine dair bilgilere tufüliyet bölümünde değinilecektir.

1.1.2.2. İlk Çocukluk Çağı - Okul Öncesi Dönem (3-6 Yaş)

3-6 yaş arasını kapsayan bu dönemde çocukta meydana gelen fiziki gelişimlerden bazıları şunlardır: Sinir sistemi gelişimi büyük oranda tamamlanır. Kalp atış hızı giderek azalır ve dönemin sonuna doğru yetişkin bir insaninkine benzer hale gelir. Bu dönemin en tipik özelliği etkinlik düzeyinin çok yüksek oluşudur. Bunun sonucu olarak bu dönemde bulunan çocuklar uzun süre aynı yerde oturamazlar, sürekli olarak hareket halinde olmak isterler.³³ 5 yaşındaki çocuk kendi özbakımı kabilinden sayılan saç tarama, tuvalete gitme, yatak ve elbise toplama, giyinme-soyunma gibi temel ihtiyaçlarını kendisi giderebilir.³⁴ Ayrıca oyun kurup arkadaş edinebilir. Çocuğun bu evredeki sosyalleşme becerisinde akranlarıyla olan ilişkileri çok önemlidir.

Piaget'e göre bu dönem 2-7 yaş arasındadır. Çocuk bu evrede soyut kavramları olduğu gibi anlar onları yorumlama yetisinden, mantıki çıkarımlardan henüz yoksundur. Yaptıkları şeylerde hesap verme, kanıtlama gibi ihtiyaçlar hissetmedikleri için yetişkinler tarafından kendilerine yöneltilen "Neden?" ve "Niçin?" gibi soruları istedikleri şekilde cevaplandırır. Yine Piaget'e göre bu dönemde çocuklarda animizim (insani özellikleri cansız eşyalara verme) ve yapaycılık (çocukların büyüklerin hareketlerini suni bir tarzda taklit etmeleri) özellikleri görülür.³⁵

³¹ Betül Aydın vd., **Eğitim Psikolojisi**, (On yedinci Baskı. Ankara: Pegem Yayınları), s. 92.

³² Meryem 19\22-23.

³³ Bülent Tanık, **Eğitim Bilimleri Gelişim Psikolojisi**, (Ankara: Yedi iklim Yayıncılık, 2014) s. 72.

³⁴ Türkan Turan vd. "Okul Öncesi Dönem Çocuğu Olan Annelerin Ebeveyn Davranışlarının Çocukların Özbakım ve Sosyal Becerileri ile İlişkilendirilmesi", **Pamukkale Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyonu Birimi**, (2010), s. 16.

³⁵ Cemal Tosun, Fatma Çapçioğlu "4-6 Yaş Kur'an Kursları Öğretim Programının Dini Gelişim Kuramları Çerçevesinde İncelenmesi ", **Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi**, Sayı: 5 (2015), s. 708.

Bu dönem devinimsel açıdan, büyüklerin davranışlarının test ve taklit edildiği dönemdir. Bedensel becerilerin kazanılmasıyla birlikte çocukta bağımsız hareket etme, çevresindekilerin söylediklerinin tersini yapma, inatçılık, dikkat çekme gibi davranışlar ortaya çıkar.³⁶

1.1.2.3. Son Çocukluk Çağı (7-11 Yaş)

Bu evrede fiziki gelişim diğer yıllara göre yavaş bir seyir gösterir. İlk çocukluk çağında ince motor becerilerini geliştirememiş çocuklar bu dönemde bu becerilerini geliştirir ve daha önce bu nedenle gerçekleştiremedikleri birçok davranışı başarıyla gerçekleştirebilirler.³⁷

Piaget 11 yaş ve üstünü "soyut işlemsel dönem" olarak kabul eder. Dönemin temel düşünce özellikleri de ergenlik benmerkezciliğidir.³⁸ 11 yaştan itibaren çocuğun zihinsel gelişimi somut olandan soyut olana doğru gelişim göstererek seyredir. Artık çocuk algılanması güç olan meselelere ve önermelere rahatlıkla girmeye başlar. Dolayısıyla din konusunda merakı bilhassa bu dönemin sonlarına doğru oldukça artar. Bu çağa "dînî uyanış çağı" adı da verilmektedir. Namaz ve oruç gibi ibadetlere alaka artar ve bu yoğunluk ergenlik çağına kadar devam eder.³⁹

1.2. Eğitim ve Terbiye

Eğitim kavramı, Batı kaynaklarında "education" şeklinde ifade edilmektedir. Kelimenin Latince kökü "educare"dir. Bu kelime ise "yetiştirmek, yönetmek, yönlendirmek ve potansiyelleri ortaya çıkarmak" manasına gelir.⁴⁰

Esas itibarıyla eğitim, bireyin fizikî, ruhî ve zihnî boyutu üzerinde etkisi olan bir faaliyettir. Teknik bakımdan ise eğitim; birtakım bilgi, beceri ve değerlerin genç nesle çeşitli vasıtalarla belli bir gaye ile aktarılmasını ve özümsetilerek bir şahsiyet oluşturulmasını ifade eder. Ancak, aktarılması gerekenlerin neler olduğu konusunda bir fikir birliği yoktur.⁴¹

³⁶ Bülent Tanık, **Eğitim Bilimleri Gelişim Psikolojisi**, s. 72.

³⁷ Bülent Tanık, **Eğitim Bilimleri Gelişim Psikolojisi**, s. 72.

³⁸ Betül Aydın vd., **Eğitim Psikolojisi**, (On yedinci. Baskı. Ankara: Pegem Yayınları), s. 101.

³⁹ Salih Aybey "6-14 Yaş Arası Çocuğun Dini Gelişim Dönemi Özelliklerinin Bilinmesinin Din Eğitimi Açısından Önemi", **Turkish Studies**, s. 76.

⁴⁰ M. Emin Ay, **Din Eğitimi Ve Din Hizmetlerinde Rehberlik**, (İkinci basım. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2011), s. 4.

⁴¹ M. Emin Ay, **Din Eğitimi Ve Din Hizmetlerinde Rehberlik**, (İkinci basım. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2011), s. 4.

Eğitim tanımında genelde iki unsura vurgu yapılır. Bunlardan birincisi kültür, diğeri ise insandır. Kültürü esas alan eğitim tanımlarında, kültürel mirasın aktarımı, kültürlenme, sosyalleşme gibi bireyin toplumun kültürünü benimsemesi ve uyum sağlaması esas alınır. Bireyi esas alan tanımda ise bireyin becerilerinin geliştirilmesi ve belirli bilgi ve davranışları kazanması beklenir. Bazı eğitimcilere göre eğitim, belirli amaçlara göre davranış değiştirme olarak tanımlanır.⁴²

1.2.1. Eğitim Çeşitleri

şüphesiz eğitim, bir cemiyetin gelişmesinde etkili olan etmenlerin en önemlilerindedir. Toplumun fertlerine kendilerini geliştirebilecek ortam ve şartlar sunmak çağdaş eğitimin hedefleri arasındadır.⁴³ Eğitim ve öğrenim süreçleri kişilere, ortamlara göre farklılık arz eder. Bu nedenle her türlü eğitim alanında tek tip eğitim şeklinden bahsetmek mümkün değildir. Genel olarak eğitim formal ve informal eğitim olmak üzere iki ana başlıkta değerlendirilir.

1.2.1.1. Formal Eğitim

Formal eğitim, eğitimin belli amaçlarla, belirli bir programa göre okul, halk eğitim merkezi gibi belirli yerlerde gerçekteştirilmesine verilen addır. Verilecek eğitimin süresi, kim tarafından verileceği, yönlendirileceği, öğrencilerin yapacakları etkinlikler gibi konular önceden belirlenmektedir. Formal eğitim öğrencilerin gelişim seviyelerine göre belirli aşamalara ayrılmakta ve uygulanmaktadır.

Formal eğitim örgün ve yaygın olmak üzere ikiye ayrılır.

Örgün Eğitim: Ülkemizde "Belli yaş gruplarındaki bireylere Milli Eğitim'in amaçlarına göre hazırlanmış eğitim programlarıyla okul çatısı altında verilen eğitimdir". Örgün eğitim sistemi, okul öncesi, ilköğretim, orta ğretim ve yükseköğretimden oluşmaktadır.⁴⁴

Yaygın Eğitim: "rgn eğitim sistemine hiç girmemiş, bu sistemin herhangi bir kademesinde bulunan veya bu kademelerden birinden ayrılmış olan kişilere ilgi ve

⁴² şükrü Keyifli, **Din Eğitimi**, (İzmir, İlahiyat Lisans Tamamlama Uzaktan Eğitim Yayınları, 2015), s. 10,

⁴³ Yusuf Budak "Yaşam Boyu ğrenme ve İlköğretim Programlarının Hedeflemesi Gereken İnsan Tipi" **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt: 29, Sayı: 3 (2009), s. 696.

⁴⁴ Nurettin Fidan, **Okulda ğrenme ve öğretme**, (çnc Basım. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2012), s. 5.

gereksinim duydukları alanlarda yapılan eğitimidir". Halk eğitim merkezlerinde açılan kurslar ve hizmet içi eğitim kursları yaygın eğitime örnektir.⁴⁵

1.2.1.2. İnfomal Eğitim

İnfomal eğitim, hayatın akışı içinde kendiliğinden meydana gelen bir eğitim türüdür. Amaçlı ve planlı değil gelişigüze'dir. Birey karşılaştığı durum ve içinde bulunduğu ortamın üyeleriyle etkileşimde buldukça farkına varmadan yeni şeyler öğrenir. Çocuklar arkadaşlarıyla oynarken, gençler akranları ile etkileşirken yardımlaşmayı, dayanışmayı, işbirliğini, kurallara uymayı, grubun değerlerini benimsemeyi öğrenirler ve toplumsallaşırlar. Bu tür öğrenmeler ailede, sokakta, işyerinde, televizyon önünde, okulda, kısaca hayat içinde kendiliğinden meydana gelir. İnfomal eğitimdeki iki önemli öğrenme yolu gözlem ve taklittir. Maalesef bireyler bu süreçte sigara içmek, kopya çekmek vs. gibi istenmeyen ve zararlı alışkanlıklar da edinebilirler.⁴⁶

1.2.2. İslâm'da Eğitim Safhaları

1.2.2.1. Tufûliyyet\Çocukluk

Terbiye açısından insanoğlunun hayatındaki en önemli dönem tufûliyyet\çocukluk safhasıdır. Bu safha genelde doğumla beraber başlayıp bulûğa kadar devam eder. Bu evredeki çocuğa 'tıfl' denir. Bu safha da dört devreye ayrılmaktadır.

1.Süt Devresi: Doğumdan süttten kesilinceye kadar olan safhadır ki bu evredeki çocuğa 'sabiyy' denir. Nitekim Kur'ân'da Hz. Meryem'in babasız olarak dünyaya getirdiği bebeği Hz. İsa ile ilgili olarak şu ayet bulunmaktadır:"(Meryem)onu kucağında taşıyarak akrabalarına getirdi.(Onlar:)Ey Meryem! Sen ne tuhaf bir şey yaptın dediler. O da kendileriyle konuşması için çocuğa işaret etti. Onlar: 'Biz beşikteki sabî ile nasıl konuşuruz?' dediler."⁴⁷

İslam kültüründe bu safhada ilk günden itibaren çocuğa ilk giysinin giydirilmesi, ilk gıdanın (tahnîk) yedirilmesi, duanın yapılması, kulağa ezan ve

⁴⁵ Şükrü Keyifli, **Din Eğitimi**, (İzmir, İlahiyat Lisans Tamamlama Uzaktan Eğitim Yayınları, 2015), s. 10.

⁴⁶ Nurettin Fidan, **Okulda Öğrenme ve Öğretme**, (Üçüncü basım. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2012), s. 5.

⁴⁷ Meryem 19\28-29.

kametinin okunması gibi bazı uygulamalar tatbik edilir. Yine yedinci günde de çocuğa isim konulur, çocuk için akıka kurbanı kesilir ve kız çocuklarının kulakları delinir.

2. Müdahale Devresi: Sütten kesilmesinde yedi yaşına kadar olan evredir. Bu çağdaki çocuğa 'ğulam' denir. Bu safhada ebeveyne düşen çocuğa iyi davranışlar kazandırmaya ve kötü davranışlardan sakındırmaya çalışmaktır.

3. Temyiz Devresi: 7-10 yaş arasındır. Bu evredeki çocuğa 'yâfi'i' denir. Temyiz iyiyi kötünden ayırabilme demektir. Bu dönemde çocuklara namaz kılmaları emredilir, yatakları ayrılır.

4. Bülûğ Devresi: On yaşından bülûğ çağına kadar olan dönemdir. Bu evredeki çocuğa 'hazver' denir.⁴⁸ İslam dinine göre çocukluk, bulûğ devresine girilmesiyle sona erer. Bu dönemde erkelerde ihtilam olma, kızlarda ise âdet görme meydana gelir. Bu safhaya eren kimse artık dinen mükelleftir. Çocukluk sebebiyle tanınmış bütün muafiyetler kalkar.⁴⁹

1.2.2.2. Şebâbet\Gençlik

Şebabet, yani gençlik bulûğ ile başlar. Gençlik döneminin ne zaman sonlandığına dair çeşitli görüşler ortaya sunulmuşsa da kesin bir fikir birliği bulunmamaktadır. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyrulur: "Nihayet o (bedeni) yiğitlik yaşına gelip de kırk yaşına eriştiği zaman..."⁵⁰ Ayet-i kerimede "eşüdde" (yiğitlik\ergenlik çağı) ifadesinden sonra bir de "kırk yaş" ifadesi kullanılması bunların iki ayrı evre olduğunu göstermektedir. Bu evrede artık soyut düşünme başlamıştır. Birey "ben neyim, kimim, niçin varım, hayatın amacı nedir?" tarzındaki sorularına cevap arar.⁵¹

Çocukluk döneminde yaşananlar ve bu çağda alınan eğitim gençlik dönemi için bir temel oluşturmalıdır. Gençlerin dini eğitiminde, içinde buldukları sosyal ortamların ve dini kurumların önemi yadsınamayacak kadar büyüktür. Bu sebepten din eğitimini verecek kişilerin gencin gönül dünyasına hitap edebilmesi ve ruhî gelişimine vâkıf olabilmesi elzemdir.⁵²

⁴⁸ Abdulhalim Oflaz, **Çocuk Eğitimi\Terbiyesinde Nebevî Metod**, s. 291-292.

⁴⁹ İbrahim Canan, **Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye**, (İstanbul: Tuğra Neşriyat, Şubat, 2000), s. 108.

⁵⁰ el-Ahkaf 46\15.

⁵¹ Mehmet Emin Ay, **Din Eğitimi ve Din Hizmetlerinde Rehberlik**, (İkinci basım. Anadolu Üniversitesi Web-Ofset, 2011), s. 99.

⁵² Mehmet Emin Ay, **Din Eğitimi ve Din Hizmetlerinde Rehberlik**, s. 103.

1.2.2.3. K h let\Olgunluk

Gençlik evresinin bir uzantısı mahiyetindeki olgunluk çağının da başlangıç ve bitişine dair net birşey söylemek mümkün değildir. Hafıza, muhakeme gibi ruhi melekeler yerinde oldukça k h let çağının devam ettiği söylenbilir.⁵³

36-55 yaş arası döneme orta yetişkinlik de denir. Bireyler bedeni ve zihni g lerinin azalmasına rağmen 25-35 yaş arasında yaptıkları faaliyetlerin çoğunu yapabilirler. Bu ağdaki yetişkinlerin geleceğe bakış açıları genlerinkinden daha farklıdır. Hayata daha mantıksal, dingin ve muhasebeci bir tarzda yaklaşır vez amanın hızla aktığının farkına varırlar. Yaşanılan hayatın kalitesinin düşüklüğü ve gündelik hayatın stresi bu çağın bunalımlarından bazılarıdır. Bu dönemde genellikle "nasıl bir hayat yaşamalıyım, hayatın anlam ve gayesi ne olmalıdır?" tarzında sorulara cevap aranır.⁵⁴

1.2.2.4. şeyh het\Yaşlılık

İnsanın saçlarının beyazladığı ve kuvvetinin azaldığı evredir. Nassı esas alan muhaddislere göre yaşlılık 60-70 yaş arası iken, l gati muhaddisler için bu dönem 51-80 yaş aralığıdır.⁵⁵

Bu evrede yaşın ilerlemesiyle beraber birey kul olarak acziyetini daha iyi idrak etmeye başlar. Ölüm, ayrılık gibi kavramlar yakinen hissedilir böylece bireyin Yaratıcıya yönelimi artar. Zira ölümden sonrasını ve büyük acılardaki teselliği dinden başka bir olgu tam olarak anlamlandıramamaktadır. Yine cami cemaatleri vesilesiyle kurulan ahabplıklar sayesinde, bilhassa yaşi ilerlemiş bireyler yalnızlık duygusunun esaretinden kurtulmuş olurlar.⁵⁶

1.2.2.5. Herem\D şk nl k

80 yaştan  l me kadar olan evredir. Bu ağa ulaşan kişilerin vaktini Kur'ân, zikrullah ve tesbihatla geçirmesi, bu kimselerin durumlarına en uygun davranış olarak

⁵³ İbrahim Canan, *Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye*, (İstanbul: Tuğra Neşriyat, şubat, 2000), s. 75.

⁵⁴ Emine Kürek, "Tanıtım ve Eleştiri Yazıları", *Din Bilimleri Akademik Araştırmaları Dergisi*, Cilt-Sayı: 11-2 (2011), s. 273.

⁵⁵ İbrahim Canan, *Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye*, (İstanbul: Tuğra Neşriyat, şubat, 2000), s. 76.

⁵⁶ Mustafa Köylü, *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*, (Ankara: Nobel Yayınları, 2010), s. 186.

kabul edilmiştir.⁵⁷ Ölümün yakinen hissedildiği bu çağdaki bireyler dini kazanımlarla, hayatın bu son safhasını daha sakin ve teslimiyetli bir ruh haliyle geçirebilirler.

---

⁵⁷ İbrahim Canan, *Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye*, s. 76.

2.BÖLÜM: KUR'ÂN-I KERİM'DE EĞİTİME GENEL BAKIŞ VE ÇOCUK EĞİTİMİNE DAİR GÜNCEL MESELELER

Din ve inanç duygusu yüce, aşkın⁵⁸ ve fitri bir duygudur. İnsanoğlu inanmaya elverişli bir şekilde yaratılmıştır. Çocuk psikolojisi üzerine yapılan çalışmalar bize çocukların da ruhen dine meyilli olduklarını göstermektedir.⁵⁹ Ancak çocukta mevcut olan bu potansiyel inanma kabiliyetinin gelişmesi ve yerleşmesinde öncelikle ailenin daha sonra çevrenin etkisi kuşkusuz çok fazladır.⁶⁰

Kur'ân-ı Kerîm'de "Bilin ki, mallarınız ve çocuklarınız birer imtihan sebebidir ve büyük mükâfat Allah'ın katındadır" buyrulmaktadır.⁶¹ Ayette de vurgulandığı üzere bazen evlatlar ve dünya meta'ına olan aşırı düşkünlük, onların çokluğuyla övünme⁶² ya da evlâd-ı ıyâlinin aşırı isteklerini meşru yoldan karşılayamayan ebeveynlerin gayrı meşru yollara başvurmaları veyahut onlara dünyevi uhrevi ihtiyaçları hususunda yardımcı olup olmama, evlatlarına gerekli eğitim ve terbiyeyi verip vermeme büyük bir imtihan vesilesidir.

Buna mukabil evlatlarının Allah tarafından kendilerine bir armağan ve imtihan sebebi olarak verildiğini idrak eden bireyler; çocuklarının fiziksel bakımlarının yanında onların dini ve ahlâki eğitimlerine ehemmiyet vermeyi ebeveyn olmanın en önemli vazifesi olarak görürler. Nitekim Tahrîm Suresi'nin 6. ayetinde "Ey iman edenler! Yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden kendinizi ve ailenizi koruyun" buyrulmaktadır. Taberî (ö.310\923), tefsirinde, kişinin aile fertlerini korumasının, onları Allah'ın emrine göre yetiştirmesi, haramlardan men etmesi ve Allah'ın (cc) rızasına muhalif bir şey yaptıklarında müdahale etmesi suretiyle olacağını söylemiştir.⁶³ Binaenaleyh Müslüman anne ve babalar evlatlarını doğru ve sağlam bir akide, düzgün bir ahlâk ve dini vecibelerini düzenli bir şekilde yerine getirecek bilinçte bireyler olarak yetiştirmekle mükelleftirler.

Bazı eğitimcilere göre çocuk 4 yaş 4 ay 14 günlük iken talime başlatılabilir.⁶⁴ İlkokula başlayana kadar -aşağı yukarı 7 yaşına kadar- imanın altı şartı, bir müminin

⁵⁸ Nurettin Topçu, **Değerler Psikolojisi**, (İstanbul: Kurtuluş Matbaası, 1959) s. 52; 81.

⁵⁹ Antoine Vergote, **Çocukta Din**, Çev. Erdoğan Fırat, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, (Ankara: 1978), Cilt: 22, s. 315.

⁶⁰ Kerîm Yavuz, **Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi**, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1987), s. 44.

⁶¹ el-Enfal 8\28.

⁶² et-Tekasür 1\2.

⁶³ Ebu Câfer Muhammed b Ceriri et- Taberî, **Camii'l Beyan**, (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 2001), s. 104.

⁶⁴ Ali Kafkasyalı "Çocuk Eğitimi", **Ekev Akademi Dergisi**, Cilt- Sayı: 1-1 (Kasım 1997), s. 178.

günlük okuyacağı dua ve sureler, namaz ve oruçla ilgili temel bilgiler, görgü kuralları, sosyal hayatta kullanacağı şiir, masal, hitabet, el sanatları, spor gibi faaliyetler, milli ve vatani konularda ana hatlarıyla bilgiler öğretilmelidir.⁶⁵

2.1.Kur'ân-ı Kerîm'de Çocukların İnanç-İbadet ve Ahlâk Eğitime Dair Ayetler

Kur'ân-ı Kerîm'de yaratılış safhası, "Gerçek şu ki biz insanı çamurdan alınmış bir özden yarattık. Sonra onu sağlam bir korunakta nutfe haline getirdik. Ardından nutfeyi⁶⁶ alakaya⁶⁷ çevirdik, alakayı şekilsiz et (görünümünde) yaptık, bu etten kemikler yarattık, daha sonra da kemiklere adale giydirdik; nihayet onu bambaşka bir yaratık halinde inşa ettik. Yapıp yaratanların en güzeli olan Allah çok yücedir"⁶⁸ ayetleriyle tafsilatlı bir şekilde anlatılan, mükemmel bir varoluş sürecine sahip insanoğlunun eğitimi ve terbiyesi meselesi İslam dininde önemli bir yer tutar. Kur'ân'da evlatlarının sâlih bireyler olması için dua eden Hz. İbrahim, oğlunu hidayete çağıran Hz. Nuh, evladına güzel nasihatlerde bulunan Hz. Lokmân, hikmet-i ilahi gereği babasız dünyaya getirdiği çocuğuyla kavmine giden iffet timsali Hz. Meryem, yıllarca evlat sahibi olamayıp ihtiyarlığında kendisine zürriyet nasip edilen Hz. Zekeriya, bir baba olarak evlat acısından gözlerini kaybedecek kadar hüznlenen Hz. Yakub'un kıssaları gibi örneklere yer verilmesi çocuklara ve çocuk eğitimine İslam'ın verdiği öneme işaret etmesi bakımından dikkat çekicidir.

Kur'ân'da yer alan itikadî, amelî ve ahlâkî konularda bireylerin şahsî, ailevî ve toplumsal manada hayatlarını nasıl şekillendirmeleri gerektiğine dair ayetler gayet vâzıh bir biçimde Cenab-ı Allah tarafından bildirilmiştir. Müslümanlar çocuklarını terbiye ederken bu ilahi yönlendirmeyi, Hz. Peygamber'in (sas) uygulamalarını ve kadim geleneğimizin İslam'a uygun kısımlarını referans olarak almalıdırlar.

2.1.1. İnanç Eğitimi

Din olgusu bünyesinde kalben inanmayı ve bilâşart itaat etmeyi barındırır. Sevmek ne kadar tabii ise bir inanca sahip olma meyli de o kadar tabiidir. Kur'ân-ı Kerîm'e göre; sevgi, inanç, bağlanma, buğz, mutluluk vb. temel hisler aile ortamında,

⁶⁵ Ali Kafkasyalı "Çocuk Eğitimi", **Ekev Akademi Dergisi**, Cilt-Sayı: 1-1 (Kasım 1997), s. 178.

⁶⁶ Döllenmiş yumurta.

⁶⁷ Rahimde asılıp beslenen embriyo.

⁶⁸ el-Mü'minun 23\12-14.

çevrenin yönlendirmesiyle ve "iç ve dış dünyanın müşahedesiyle"⁶⁹ öğrenilir.⁷⁰

Sözlükte, "korkunun gitmesi, emniyette olmak, bir şeye güvenmek, kesin ilimle tasdik etmek" manalarına gelen imanın terim manası; "Rasûlullah'ın (sas) Allah'tan getirdiklerini içtenlikle onaylamaktır."⁷¹ İmanı oluşturan etmenlerse akıl, irade, fitrat gibi tabii faktörler, aile, okul-arkadaş, toplum ve çevresel faktörlerdir.⁷²

2.1.1.1. Allah'a İman

Kur'ân-ı Kerîm incelendiğinde ayetlerin tümünün tevhid esası üzerine kurulu olduğu ve insanın selim fitratını desteklediği görülür.⁷³ Rum Suresi'nde "O halde sen yüzünü doğruca 'Allah'ı birleyen' olarak dine, (yani) Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fitrata (İslam'a) çevir. Allah'ın yaratışında hiç değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler" buyrulur.⁷⁴ İnsanoğlu elest bezmindeki suale "belâ"⁷⁵ dediğinden dolayı yaratılış itibariyle, vicdanının derinlerinde Allah'ı tanıma duygusunu taşır. Nitekim ateist olduklarını iddia eden şahıslar bile çok darda kaldıkları vakit içten içe, bir yaratana sığınma hissi duyarlar.⁷⁶ "İnsanlara bir zarar dokunduğu zaman Rablerine dua ederler".⁷⁷ ayeti de buna delâlet etmektedir.

İbn Abbas'tan (ö. 68/688) rivayetle Rasûlullah (sas) şöyle buyurur: "Çocuklarınızın ağzını ilk olarak kelime-i tevhid; "La ilahe illallah" sözüyle açınız, ölüm anında onlara 'la ilahe illallah' sözünü telkin ediniz."⁷⁸

Hz. Peygamber'in (sas) çocuklarla olan münasebetlerinde her fırsatta onların gönüllerine İslam inancını yerleştirmek için çaba sarf ettiğini, hatta yeni konuşmaya başlayan çocuklara dahi imanla ilgili kelime ve cümleleri tekrarlattığı görülmektedir. Bunlardan bazıları şunlardır; "Hamd O Allah'a olsun ki, O ne bir çocuk edinmiştir, ne

⁶⁹ Fussilet 41\53.

⁷⁰ M. Faruk Bayraktar, "Ailenin Eğitim Görevi", **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 2 (1995), s. 118.

⁷¹ Mustafa Sinanoğlu, "İman" **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000), Cilt: 22, s. 212.

⁷² Ramazan Biçer "İmanın Bilişsel Yapısının Ana Dinamikleri ve Etkileri" **Ekev Akademi Dergisi**, Sayı: 18, (2004), s. 27.

⁷³ İlhami Günay, "Kur'ân-ı Kerîm'de Gençlerin Duygu Gelişimi ve Eğitimi", **Turkish Studies**, Sayı: 10-2 (2015), s. 446.

⁷⁴ er-Rum 30\30.

⁷⁵ Bkz. el-A'raf 7\172.

⁷⁶ Elmalılı Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'ân Dili**, (İstanbul: Ayyıldız Matbaacılık, 2014), Cilt: 6, s. 281

⁷⁷ el-Rum 30\33.

⁷⁸ İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid er-Rebeî el-Kazvinî, **Sünen-ü İbn Mâce**, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992/1413), s. 9.

de mülkünde bir ortağa sahiptir"⁷⁹, "Allah'tan başka ilah yoktur. Allah'a inandım tâğûtu reddettim".⁸⁰

Ebeveynin iman konusunda çocuğa ilk olarak neyi öğreteceği Lokmân Suresi'nin 13.ayetiyle açıklanmıştır. İlgili ayette şöyle buyrulur: "Hani Lokmân oğluna öğüt vererek 'Ey yavrucuğum! Allah'a ortak koşma, çünkü O'na ortak koşmak büyük bir zulümdür' demişti". Zulüm, bir şeyi olması gereken yerden alıp başka yere koymaktır. Şirk de Allah'a ait mabudiyet sıfatını başkalarına vermek demek olduğundan en büyük zulüm olarak nitelendirilmiştir.⁸¹

Çocuğun aklında ve iç dünyasında ebeveynin çocuğa sunduğu delillerle dine karşı yönelim başlar. Ancak çocuklar, inançların duygu, düşünce ve davranışları üzerindeki etkilerini düzenlemede büyüklerine ihtiyaç duyarlar.⁸²

Bebeklik evresindeki Allah inancı sınırlı ve evrensel bir yapıdadır. Çocuk bu dönemde mahiyetini tam kavrayamadığı bir yaratıcıyı arama sürecindedir.⁸³Üç yaşından itibaren çocuklar dini ritüellerle ilgilenmeye ve kendi zihinlerinde bir Allah tasavvuru oluşturmaya başlarlar. Bu yaşlardaki çocuk etrafında güçlü olarak gördüğü kimselerle, Allah'ın her şeye gücü yetmesi hususunda oluşturduğu inancını somutlaştırır.⁸⁴İlk çocukluk evresindeki çocuk, sorgulamadan inanma eğilimindedir. Sık sık sorular sorarak ahiret, cennet, cehennem gibi soyut kavramları anlamaya çalışır.⁸⁵Ebeveynlerin bu noktada yapmaları gereken ise çocuğun sorularını sabırla dinlemek ve onun seviyesine göre cevap vermektir.⁸⁶ Bazı araştırmacılara göre 4-5 yaşındaki çocuklarda dini ihtiyaç artmaya başlar.⁸⁷

Çocuklara inanç eğitimi verilirken, onların şuurlarında azap eden, cehenneme atan, korkutucu bir Allah tasavvuru oluşturmaktan kaçınmalı, bilakis Cenab-ı Allah'ın rahmet edici, merhametli ve şefkatli bir Yaratıcı olduğu vurgulanmalıdır. Çünkü

⁷⁹ el-İsra 17\111.

⁸⁰ İsmail Sağlam, Hz. Peygamber'in Çocuk Eğitiminde Öne Çıkardığı Hususlar, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi**, Cilt:11, Sayı: 2 (2002), s. 171.

⁸¹ Hasan Tahsin Feyizli, **Feyzül-Furkan Kur'ân-ı Kerîm Meali**, (Üçüncü basım. İstanbul: Server İletişim, 2006), s. 423.

⁸² İlhami Günay, "Kur'ân-ı Kerîm'de Gençlerin Duygu Gelişimi ve Eğitimi", **Turkish Studies**, Sayı: 10\2 (2015),s. 446.

⁸³ Yurdagül Mehmetoğlu, **Erken Çocuklukta Din ve Ahlâk Gelişimi**, (İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, 2003), s. 350.

⁸⁴ Neda Armaner, **Din Psikolojisine Giriş I**, (Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1980), s. 80.

⁸⁵ Eyüp Şimşek, Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Özellikleri ve Din Eğitimi, **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, (2004) Cilt- Sayı: 4-1, s. 213.

⁸⁶ Mualla Selçuk, **Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler**, (İkinci Basım. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991), s. 76, 85.

⁸⁷ Kerîm Yavuz, **Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi**, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1983), s. 41.

çocuklar ilk çocukluk döneminde somut düşündüklerinden dolayı, eğer Allah kendilerine korkutucu yönleri baskın bir varlık olarak tanıtılırsa; O'nu asık suratlı bir Yaratıcı olarak düşünürler ve O'ndan uzaklaşmak ve kaçmak için kendilerince çareler ararlar.⁸⁸ 11 yaşından itibaren ise çocuklarda artık görünmeyen, tek olan, her şeyi kuşatan, belirli bir şekli olmayan Allah inancı tam olarak kavranabilir hale gelmiştir. Çünkü artık soyut düşünebilme başlamıştır.⁸⁹

Esasında insanoğlu fitri olarak inanma kapasitesine sahiptir. Yani hiç bir eğitim almayan kişiler bile biraz akıl yorarak Allah'ı bulabilirler.⁹⁰ Buna en güzel misal ise Hz. İbrahim'dir. Putlara tapan bir kavim içinde dünyaya gelmesine rağmen bu heykellerin ilah olamayacağını anlamış, yıldızlara, aya, güneşe bakarak bunları da yaratan daha aşkın bir gücün varlığını aklen idrak etmiştir.⁹¹

2.1.1.2. Meleklerle İman

Melekler çeşitli vazifelerle muttasıf, günahtan beri, Allah'a asla isyan etmeyen⁹²latif varlıklardır. Kur'ân'da "Ey İman edenler! Allah'a, peygamberine indirdiği kitaba ve daha önce indirdiği kitaba iman ediniz. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve kıyamet gününü inkâr ederse tam anlamıyla sapmıştır" buyrulur.⁹³Dolayısıyla meleklerle iman dini bir vecibedir.

Görülmeyen varlıklar çoğu zaman çocukların merak ettikleri konular arasındadır. Mücessem olmadıkları için çocuklara meleklerin varlığı anlatılırken onların anlayacağı bir dil kullanmak gerekir. Meleklerin insanlara özellikle çocuklara dost oldukları, Allah'ın izniyle insanlara yardım ettikleri, onları korudukları, onlara dua ettikleri fazla ayrıntıya girmeden anlatılmalıdır. Aynı şekilde şeytanın da kötü bir varlık olduğu, Allah'a karşı geldiğini ve kötü, çirkin işler yapıldığında onun yolundan gidilmiş olduğu anlatılmalıdır. Fakat bu yapılırken çocuk ümitsizliğe düşürülmemeli, bir hataya düştükten sonra af dilediği takdirde Allah'ın bağışlayıcı olduğu

⁸⁸ Halis Ayhan, **Eğitime Giriş Ve İslamiyet'in Eğitimimize Getirdiği Değerler**, (İstanbul: Dem Yayınları, 1982), s. 241.

⁸⁹ Mustafa Öcal, "Okulöncesi ve İlköğretim Çağı Çocuklarının Allah Tasavvurları Üzerine Bir Araştırma", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 13, Sayı: 2, (2004), s. 77.

⁹⁰ Mustafa Öcal, **Okulöncesi ve İlköğretim Çağı Çocuklarının Allah Tasavvurları Üzerine Bir Araştırma**, s. 78.

⁹¹ el-En'âm 74\79.

⁹² et-Tahrîm 66\6.

⁹³ en-Nisa 4\136.

söylenmelidir.⁹⁴ Çocuğun idrakinin henüz yetişkin bir bireyin idrak düzenine ulaşmadığı hatırdan çıkarılmamalıdır.

2.1.1.3. Kitaplara İman

Cenab-ı Allah (cc) peygamberleri vasıtasıyla kitaplar göndermiştir. Âl-i İmran suresi 3. ayette: "O, sana Kitab'ı hak ve kendisinden öncekileri doğrulayıcı olarak indirdi. O, daha önce Tevrat'ı ve İncil'i insanlar için birer hidayet olarak indirmişti. Furkan'ı da indirdi. Şüphesiz, Allah'ın ayetlerini inkâr edenler için şiddetli bir azap vardır. Allah, mutlak güç sahibidir, intikam sahibidir" buyrulur. Yine Allah (cc) Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Musa'ya Kitab'ı⁹⁵ (Tevrat'ı), Hz. İsa'ya İncil'i⁹⁶, Hz. Davud'a Zebur'u⁹⁷ verdiğini bildirmiştir. Ayrıca bazı peygamberlere verilen suhuf lar vardır ki; bunlarla ilgili Hz. İbrahim'e verilen sahifeler⁹⁸ dışında Kur'ân'da bilgi yoktur. Bunlara delil Ebu Zerr el-Ğıfari'den rivayet edilen şu hadis-i şeriftir: "...Dedim ki: 'Ya Rasûlullah! Allah kaç kitap indirdi?' Dedi ki: 'Yüz dört kitap indirdi. Elli sahife Şit'e, otuz sahife Hanûh'a/İdris'e, on sahife İbrahim'e, on sahife de Tevrat'tan önce Musa'ya indirdi. Ve ayrıca Tevrat, Zebur, İncil ve Furkan'ı indirdi.'⁹⁹

Çocuk daha anne karnında iken Kuran ile tanışmalıdır. Hamilelik döneminde anne Kur'ân'la olan irtibatını kuvvetlendirmeli, çocuk doğduğunda da ebeveynler ona Kur'ân okumalıdır. Çocuk büyüyüp sorular sormaya başladığı vakitte ona Kur'ân'ın dinin temel şiarından olduğu, nasıl kitaplaştığı, diğer ilahi kitapların tahrif olduğu, suhuf ların ise günümüze ulaşmadığı çocuğun idrak seviyesine uygun bir şekilde izah edilmeli, bilhassa çocuğun ilgisini çeken, anlayabileceği ayetlerden ve meallerinden çocuğa okunmalı, anlayacağı tarzda kısa açıklamalar yapılmalıdır.

2.1.1.4. Peygamberlere İman

Peygamberler, Allah'ın dinini tebliğ için her ümmete gönderdiği sıdk(yalan söylememek), emanet (güvenilir olmak), fetânet (akıllı olmak), ismet (günah

⁹⁴ Ahmet Koç, "Okul Çağı Çocuklarının Ailede Din Eğitimi", **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı:17 (2008), s. 165.

⁹⁵ el-Bakara 2\87.

⁹⁶ el-Maide 5\46.

⁹⁷ el-İsra 17\55.

⁹⁸ el-Â'lâ 87\19; en-Necm 53\36-37.

⁹⁹ İbn Hibban, "Sahih", 67-79 Hadis âlimlerinin bu hadisi senedinden dolayı zayıf kabul etmelerine rağmen birçok müfessir eserlerinde suhuf larla ilgili bilgi verirken bu hadisi kullanmışlardır. Bkz. Âlûsî, **Ruhu'l-Meani**, (Beyrut: Meniriyye Matbaası, 1415) Cilt:15, s. 323; Kurtubî, **el-Câmi' li-Ahkami'l-Kur'ân**, (Beyrut: er-Risale Matbaası, 1995), Cilt:1, s. 175-176; İbn. Kesir el-Kureyşi el-Dımeşki, **Tefsirü'l Kur'âni'l Azim**, (Riyad: Daru't-Tayyibe, 1999), Cilt: 2, s. 470-472.

işlememek), tebliğ (bildirmek) gibi sıfatlarla muttasıf elçilerdir. Gönderilen peygamberlerin sayısı kesin olarak bilinmemekle beraber¹⁰⁰ yirmi beş tanesinin ismi Kur'ân'da zikredilmektedir. Kur'ân'da "Allah'a ve elçilerine iman edin."¹⁰¹ ayeti ve bu manadaki birçok ayete binaen peygamberlere iman farzdır.

Peygamberler insanlığın terbiyesi açısından çok mühim vazifeler icra etmişlerdir. Bireysel ve toplumsal manada dünya ve ahiret saadetine nasıl erişileceğini insanlara anlatmışlardır.¹⁰² Kur'ân'da Hz. Muhammed (sas) hakkında; "Ey Muhammed! Biz seni bütün insanlara müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik."¹⁰³, "Ey Muhammed! Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik."¹⁰⁴ buyrulur. "Çocukların merak ettikleri imânî konulardan biri de önceden yaşamış olan peygamberler ve bilhassa Hz. Muhammed'in (sas) hayatıdır. Peygamberlerin hayatları, özellikle Hz. Peygamber'in (sas) hayatının her safhası ayrıntılı bir şekilde çocuklara anlatılmalıdır. O'nun (sas) çocuklarla olan münasebetleri, hoş görülmesi, sevgi ve şefkatle yaklaşımları, yaşamındaki güzel ahlâkla ilgili sahneler çocuklara somut bir şekilde sunulmalıdır. Böylece çocuğun ruhunun derinlerinde peygamber sevgisi ve inancı pekişmiş olur.¹⁰⁵ Çocukların hayal dünyasında kendilerine örnek aldıkları, hayali kahramanları eğitimde oldukça önemli bir yer tutar. Düzenli bir şekilde kendine Peygamberimiz, diğer peygamberler ve evliya hayatı hakkında aktarım yapılan çocuk şüphesiz bu yüce zevatı örnek almak isteyecektir.¹⁰⁶ Günümüzde sosyal medya vasıtasıyla dini ve ahlâki açıdan birçok olumsuz uyarıcıya maruz kalan çocuklarını, güzel huy ve ahlâkla müzeyyen, temiz nesiller olarak yetiştirmek isteyen ebeveynler, başta kendisinde bizim için güzel örnekler bulunan¹⁰⁷ Hz. Peygamber (sas) olmak üzere bütün peygamberleri çocuklarına sevdirmeli ve örnek şahsiyetler olarak tanıtmalıdır.

¹⁰⁰ Elmalılı Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'ân Dili**, Cilt: 6, s. 141.

¹⁰¹ Âl-i İmrân 3\179 Ayrıca Bkz. en-Nisa 4\136; Âl-i İmrân 3\31; en-Nisa 4\59; el-Enfal 8\24; Muhammed 47\33; el-Haşr 59\7.

¹⁰² Halis Ayhan, **Eğitime Giriş Ve İslamiyet'in Eğitimimize Getirdiği Değerler**, (İstanbul: Dem Yayıncılık, 1982), s. 125.

¹⁰³ Sebe 34\28; Ayrıca Bkz. el-Furkan 25\56; el-Ahzab 33\45-46; el-Fâtır 35\24; el-Fetih 48\8-9.

¹⁰⁴ el-Enbiya 21\107.

¹⁰⁵ H. Mahmut Çamdibi, **Din Eğitiminin Temel Meseleleri**, (İstanbul: İfav Yayınları, 1994), s. 66.

¹⁰⁶ Mustafa Öcal, **Din Eğitimi Ve Öğretiminde Metotlar**, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991), s. 87-88.

¹⁰⁷ el-Ahzab 33\21.

2.1.1.5. Âhirete İman

İlk çocuklukla (3-6 yaş) beraber başlayan cennet, cehennem, ahiret gibi soyut olgulara olan merak, son çocuklukla (7-11 yaş) beraber artarak devam eder. Çocuğa hayatın sadece dünya yaşantısından ibaret olmadığı, Ankebut Suresi 64. ayette¹⁰⁸de belirtildiği üzere gerçek hayatın ahiret olduğu, yapılan iyilik ve kötülüklerin zerresine¹⁰⁹ kadar cezasının veya mükâfatının verileceği anlatılmalı, kabir, sırat, mizan, ebedi hayat gibi uhrevi kavramaları çocuğun yaş aralığına göre anlayabileceği şekilde izah edilmeli ve çocuğun bu konudaki soruları dikkatle ve sabırla dinlenerek anlayacağı şekilde cevaplar verilmeye çalışılmalıdır.

Kur'ân-ı Kerîm Hz. Lokmân'ın oğluna nasıl tavsiyelerde bulunduğunu şöyle haber vermektedir: "Ey oğulcuğum! Yaptığın iş bir hardal tanesi ağırlığında bile olsa ve bu bir kayanın içinde veya göklerde yahut yerin derinliklerinde bulunsa, yine Allah onu senin karşına getirir. Doğrusu Allah en ince işleri görüp bilmektedir ve her şeyden haberdardır."¹¹⁰ Bu öğütle Hz. Lokmân oğluna sorumluluk bilincini telkin etmiştir. Bireyin sorumlu (mükellef) sayılması için âkil ve bâliğ olması gerekmektedir. Buradan Hz. Lokmân'ın çocuğunun böyle bir sorumluluğa muhatap olacak yaşta, akıllı ve mümeyyiz olduğu anlaşılmaktadır. Aksi halde böyle bir hitaba muhatap olması abes olurdu.¹¹¹

Çocuğa ahiretle ve Allah ile ilgili bilgiler aktarılırken korkutucu değil müjdeleyici bir dil kullanılması gerektiğini daha önce belirtmiştik. Binaenaleyh çocuğa imanla ölen kişinin cennetlik olacağı, orada diğer peygamberler ve sâlih kimselerle, sevdikleriyle beraber olacağı, istediği her şeyin orada mümkün olacağı, Rabbimizi orada görebileceği gibi çocuğun uhrevi inancındaki şevkini artıracak, ahiretin kötü bir yer olmadığı intibasını uyandıracak sözlerle, yapıcı bir üslupla yaklaşılmalıdır.

2.1.1.5. Kazâ ve Kadere İman

Sözlükte "gücü yetmek; planlamak, ölçü ile yapmak, bir şeyin şeklini ve niteliğini belirlemek, kıymetini bilmek; rızkını daraltmak" gibi anlamlara gelen kader,

¹⁰⁸ "Bu dünya hayatı, bir eğlence ve oyundan başka bir şey değildir. Ahiret yurdu ise, elbette ebedi hayat odur; keşke bunu bilselerdi."

¹⁰⁹ ez-Zilzal 99\7-8.

¹¹⁰ Lokman 31\16.

¹¹¹ Muhsin Demirci, **Lokman Suresi ve Ahlâki Öğütler**, (İkinci Bs. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2011), s. 120.

"Allah'ın (cc) bütün nesne ve olayları ezel ilmiyle bilip belirlemesi" diye tanımlanır. "Hükmetmek; muhkem ve sağlam yapmak; emretmek, yerine getirmek" anlamlarındaki kaza kavramı ise ıstılahta "Allah'ın nesne ve olaylara ilişkin ezeli planını gerçekleştirilmesi" olarak tarif edilir.¹¹² Kur'ân-ı Kerîm'de her şeyin Allah'ın dilemesiyle meydana geldiği,¹¹³ her ümmetin bir ecelinin olduğu ve vakti gelince ne bir an geri ne bir an ileri gidemeyeceği¹¹⁴ gibi kadere müteallik onlarca ayet vardır.

İbn Abbas'tan şöyle rivayet edilir: "Bir gün Rasûlullah'ın (sas) terkisinde idim. Şöyle buyurdu: 'Yavrum sana bir kaç söz öğreteyim. Allah'ı gözet ki Allah ta seni gözetsin, Bol ve geniş zamanında kendini Allah'a sevdire ki O da seni sıkıntı durumunda tanısin. Şunu bil ki başına gelmeyecek olan şey sana isabet edecek değildir. Sana isabet edecek olan şeyden de kurtulacak değilsin. Bil ki yardım sabırla, ferahlık üzüntüyle beraberdir.'"¹¹⁵

Çocuklara kader, hayır ve şerrin Allah'tan olduğu anlatılırken, cüz'i iradesinden dolayı kulun mesul olacağı, sadece delilerin ve küçük çocukların yaptıklarından dolayı hesaba çekilmeyeceği, kişi iyiliğe yönelirse Allah'ın ona o tarafı kolaylaştıracağı hâkezâ kötülüğe meyledene de o yolun açılacağı anlaşılır bir şekilde anlatılmalıdır. Bununla ilgili "Biz ona, eğri ve doğru iki yolu da göstermedik mi?"¹¹⁶, "Şüphesiz ona yol gösterdik; buna kimi şükreder, kimi de nankörlük (eder)."¹¹⁷ "Kim yararlı iş işlerse kendi lehinedir. Kim de kötülük işlerse, kendi aleyhinedir. Rabbin, kullara karşı zalim değildir."¹¹⁸ gibi ayetler kılavuz edinilerek çocuğa abes yere yaratılmadığı¹¹⁹ ve başıboş salıverilmediği¹²⁰ gerçeği izah edilmeye çalışılmalıdır.

Kader ve kazaya inanmanın hayatta önemli bir yeri vardır. Cenab-ı Allah bildirmediğçe peygamberler dahi nelerle karşılaşacaklarını bilemezler. Kaza ve kaderin esrarı bilinmiş olsaydı; hayattan zevk alınmaz, hayata umutla bakılmazdı. İslam'da yaşama karşı bir küskünlük, ümitsizlik gibi depresif bakış açılara yer yoktur. Çocuklara her şeyin takdirinin Allah'tan olduğu şuurunun yerleştirilmesi,

¹¹² Yusuf Şevki Yavuz, "Kader", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001), Cilt: 24, s. 58.

¹¹³ Yunus 10\49.

¹¹⁴ el-A'raf 7\34.

¹¹⁵ Tirmizi, "Kıyamet", 59.

¹¹⁶ el-Beled 90\10.

¹¹⁷ el-İnsan 76\3.

¹¹⁸ el-Fussilet 41\46.

¹¹⁹ el-Mü'minun 23\115.

¹²⁰ el-Ankebût 29\2.

ileriki hayatlarında ye's perdesini yıkmalarına, gayreti elden bırakmama bilincini kazanmalarına vesile olacaktır.¹²¹

2.1.2. İbadet ve Kulluk Eğitimi

İbadet sözlükte "boyun eğmek, itaat etmek, kulluk, tapma, tapınma" gibi manalara gelirken dini bir terim olarak ise; "insanın Allah'a saygı, sevgi ve itaatini göstermek, O'nun hoşnutluğunu kazanmak niyetiyle ortaya koyduğu belirli tutum ve gerçekleştirdiği davranışlar için kullanıldığı gibi daha genel olarak aynı mahiyetteki düşünüş, duyuş ve sözleri de ifade eder".¹²² Kur'ân-ı Kerîm'de ibadetle ilgili altmış küsur civarında ayet-i kerîme vardır. İman edenlerin rükû ve secde ile Rablerine kulluk ederek umduklarına nail olmaları,¹²³ Kur'ân'ın hak kitap olarak inmesi ve Allah'a ihlasla kulluk edilmesinin istenmesi,¹²⁴ insanların ve cinlerin ancak kulluk için yaratıldıkları¹²⁵, Rasûlullah'tan (sas) Mekke'nin Rabbi'ne kulluk etmesi, Kur'ân okuması, Müslümanlardan olmanın istenmesi¹²⁶ ve kulluğun sadece Allah'a yapılması, yalnızca O'ndan yardım istenmesi gerektiğine¹²⁷ dair ayetler bunlardan bazılarıdır. Bütün Peygamberler de ümmetlerini Allah'ın birliğine ve O'na ibadete çağırılmışlardır.¹²⁸ Kur'ân'da bu gerçek defaatle yinelenen şu ayetle sabittir: "Ey kavmim! Allah'a ibadet edin. Sizin O'ndan başka ilahınız yoktur."¹²⁹

İbadet olgusunun iki yönü vardır: Emredilen ibadetlerin ne olduğunu, nasıl yapılacağını öğrenmek ibadetin bilgi boyutunu, öğrenilen ibadetlerin halisane bir şekilde yapılması ve bunlara devam edilmesi de ibadetin davranışsal boyutunu oluşturmaktadır. Çocuk yetiştirmede esas hedef, ibadetlerle ilgili tafsilatı bilmekle beraber ibadetin davranış yönünü içselleştirmiş, kulluğu yaşam biçimi haline getirmiş bireyler yetiştirebilmektir.¹³⁰

¹²¹ Mustafa Öcal "Kaza ve Kader İnancının Öğretimi", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt- Sayı:12-12 (2003), s. 45.

¹²² Mustafa Sinanoğlu, **TDV İslam Ansiklopedisi**, "İbadet", <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibadet#1-etimoloji-ve-tanim> [8 Ekim 2018].

¹²³ el-Hac 22\77.

¹²⁴ ez-Zümer 39\.

¹²⁵ ez-Zariyat 51\56. Ayrıca Bkz. 1\4; 4\36; 6\102; 29\1; 41\14-15; 103\1-3.

¹²⁶ en-Neml 27\91-92.

¹²⁷ el-Fatiha 1\5.

¹²⁸ Süleyman Ateş, "İbadet", **Kur'ân Mesajı İlmî Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 13-14-15 (Ocak Şubat Mart 1999), s. 56.

¹²⁹ el-A'raf 7\59-65-73-85, en-Neml 27\45; el-Hûd 11\50-61-84; en-Nahl 16\36; en-Nuh 71\3; el-Mü'minun 73\73-32; el-Ankebut 29\16-36.

¹³⁰ İsmail Sağlam, "Hz. Peygamber'in Çocuk Eğitiminde Öne Çıkardığı Hususlar", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt-Sayı: 11-2 (2002), s. 173.

2.1.2.1. Kur'ân-ı Kerîm Eğitimi

Yaygın olan kanaate göre, Kur'ân-ı Kerîm ilk olarak m. 610 senesinin Ramazan ayında pazartesi günü, Hira Mağarası'nda Cebrail tarafından "oku" emriyle vahyolunmuştur. İlk inen ayetler ise Alak Suresi'nin ilk beş ayetidir.¹³¹ Kur'ân-ı Kerîm'in âlemlerin Rabbi Allah tarafından indirildiği ve Allah'ın korumasında olduğu¹³², insanların ve cinlerin benzerini asla getiremeyecekleri¹³³, Cebrail vasıtasıyla¹³⁴ Arapça olarak¹³⁵, insanları uyarmak ve müjdelemek için¹³⁶ bir tebliğ olarak vahyedildiği ve indirilen bütün sözlerin en güzeli¹³⁷ olduğu yine Kur'ân-ı Kerîm vasıtasıyla bize bildirilmektedir. Hz. Peygamber'den (sas) de Kur'ân'ın fazileti hakkında onlarca hadis rivayet edilmiştir. Ebu Uname (ra): "Ben Peygamberimizin (sas) 'Kur'ân okuyunuz. Çünkü Kur'ân, kıyamet gününde kendisini okuyanlara şefaati olarak gelecektir' dediğini işittim." demiştir.¹³⁸ Yine en hayırlı Müslümanın Kur'ân'ı öğrenen ve öğreten olduğu hadis-i şerifi konuyla ilgili en meşhur hadislerdendir.¹³⁹

Kur'ân-ı Kerîm mümini "Allah'ın ayetleri okunduğu vakit imanı artan"¹⁴⁰ kimse olarak tanımlar. Kur'ân-ı Kerîm'i okumanın ibadet olduğuna, müminin en önemli vasıflarından birinin Kur'ân merkezli bir hayat sürmesi gerektiğine dair birçok nass mevcuttur.¹⁴¹ Hz. Peygamber (sas) çocuk konuşmaya başlayınca ilk olarak kelime-i tevhidin öğretilmesini ardından iman esaslarını ve Kur'ân-ı Kerîm'in öğretilmesini istemiştir. Kendi uygulaması da bu şekildedir.¹⁴² İbn Haldûn (ö. 808\1406) çocuklara Kur'ân öğretmenin dinin gayelerinden biri olduğunu vurgular ve küçüklükte öğrenilen Kur'ân bilgisinin daha sonra öğrenilecek ilimlere temel teşkil edeceğini kaydeder.¹⁴³ Yine ona göre çocuklara gözetim altında oldukları, otoriteden

¹³¹ es-Secde 32\2.

¹³² el-Hicr 15\9.

¹³³ el-İsra 17\88; el-Bakara 2\23-24; Yunus 10\38; Hud 11\13.

¹³⁴ en-Necm 53\5; en-Necm 53\9-10; en-Nahl 16\102.

¹³⁵ el-Fussilet 41\3; er-Ra'd 12\37; Yusuf 12\2.

¹³⁶ İbrahim 14\52; Meryem 19\97.

¹³⁷ ez-Zümer 39\23.

¹³⁸ Müslim, "Müsafirîn", 252.

¹³⁹ Buhari, "Fezailü'l-Kur'ân", 21.

¹⁴⁰ el-Enfal 8\2.

¹⁴¹ el-Fatır 35\29; en-Neml 27\91-92; el-Ankebut 29\45.

¹⁴² İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid er-Rebeî el-Kazvinî, **Sünen-ü İbn Mâce**, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992/1413), s. 9.

¹⁴³ İbn Haldun, **Mukaddime**, (Üçüncü Basım. İstanbul: İlgî Kültür Sanat Yayıncılık, 2017), Cilt: 2, s. 1211.

çekindikleri, henüz ergenliğe ulaşmadıkları çağda Kur'ân eğitimi verilmelidir. Zira şebabet çağına ulaşınca gençlik hevesleri onları başka yollara sevk edebilir.¹⁴⁴

Bazı eğitimciler çocuğa Kur'ân öğretme yaşını 4 yaş 4 ay 4 gün 4 saat olarak belirlemişler, çocuğun ezber ve kavramada en verimli zamanının bu yaş dilimi olduğunu ileri sürmüşlerdir.¹⁴⁵

Kur'ân eğitiminin merkezinde Kur'ân öğreticisi\hoca vardır. "Fem-i muhsin" olarak tabir edilen liyakatli kimselerin öncülüğünde çocuklara Kur'ân eğitimi yapılmalıdır.¹⁴⁶ Fatih Çollak'a göre Kur'ân öğrenimindeki başarı öğreticinin ehliyetiyle doğru orantılıdır.¹⁴⁷ Aksi takdirde yanlış ve bozuk telaffuza alışan çocuğun okuyuşunu düzeltmek daha zor olacaktır.

Evlatlar ahiret için en önemli yatırımdır. Eğer ebeveynler Kur'ân hakkında ehil iseler öncelikli olarak, kendileri çocuklarına Kur'ân'ı öğretmelidir. Şayet öğretebilecek durumda değillerse bu işi yapacak münasip kimse ve mekânları bulmakla mesuldürler. Çocuklara Kur'ân öğretilirken dikkat edilmesi gereken en önemli hususlardan biri de "Kolaylaştırın zorlaştırmayın, müjdeleyin nefret ettirmeyin"¹⁴⁸ hadis-i şerifi mucibince onları bıktırmamak, Kur'ân'dan soğutmamak, dimağlarında kötü hatıralar oluşmasına mahal vermemektir. Onların çocuk olduğu hatırdan çıkarılmayarak çeşitli oyunlar ve materyallerden faydalanarak Kur'ân eğitimi eğlenceli bir hale getirilmelidir. Öğrenilen Kur'ân'ın unutulmaması için çocuğun yaşına ve okuma hızına göre belirli aralıklarla ve düzenli olarak (örneğin her gün veya gün aşırı) çocuğa bir miktar okutulmalıdır. Kur'ân okumanın Allah ile bir iletişim olduğu vurgulanmalı, çocuğun anlayacağı şekilde bazı ayetler açıklanmalı ve en önemlisi de her ibadette olduğu gibi bizzat örnek teşkil ederek, çocuk Kur'ân okuma hususunda şevklendirilmelidir.

2.1.2.2. Namaz Eğitimi

İbadet denilince ilk akla gelen şüphesiz ki Hz. Peygamber'in dinin direği¹⁴⁹ olarak tanımladığı namazdır. Namaz Farsça "nemaz" kelimesinden dilimize geçmiştir.

¹⁴⁴ İbn Haldûn, **Mukaddime**, s. 1215.

¹⁴⁵ Mehmet Can, **Hanım Sahabelerin Çocuk Yetiştirme Metodları**, (İstanbul: Özge Yayıncılık, tarihsiz), s. 112.

¹⁴⁶ Nazif Yılmaz, "Kur'ân-ı Kerim'i Nasıl Öğretelim?" **Değerler Eğitimi Merkezi**, (Mart, 2016), s. 47.

¹⁴⁷ Fatih Çollak, **Kur'ân-ı Kerim Dersi Müfredatı ve Öğretim Teknikleri, İmam Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim**, (İstanbul: Dem Yayınları, 2005), s. 133-134.

¹⁴⁸ Buhari, "İlim", 12.

¹⁴⁹ Tirmizi, "İman", 8.

Arapçadaki karşılığı "salat"tır. "Dua etmek, yalvarmak, istiğfarda bulunmak" manalarına gelir.¹⁵⁰Rivayetlere göre ilk namazı Hz. Peygamber (sas) Müddessir 71\1-3. ayetler nazil olduktan sonra Cebrail'in tarifiyle abdest aldıktan sonra, kırk üç yaşlarında iken, Hz. Hatice ile beraber kılmıştır.¹⁵¹ Bütün peygamberler gibi Hz. Peygamber (sas) de risaletiyle beraber namaz kılmakla mükellef olmuştur. Ancak başlangıçta sabah ve akşam olmak üzere günde iki defa namaz kılmıştır. Sahih kabul edilen kavle göre Mirac gecesinde yani hicretten on sekiz ay önce Receb ayının yirmi yedinci gecesinde beş vakit namaz farz kılınmıştır.¹⁵²

Namazdan Kur'ân'da yaklaşık olarak yüz ayette bahsedilmekte ve namaz kılmak açık ve net bir dille defaatle emredilmektedir. Kur'ân-ı Kerîm Hz. Âdem, Hz. Nuh, Hz. İbrahim¹⁵³ ve Hz. Zekeriyya'nın¹⁵⁴ namaz kıldıklarını, Hz. İsa'ya beşikte iken namazın emredildiğini¹⁵⁵, Hz. İsmail'in ailesine namazı emrettiğini¹⁵⁶ haber vermektedir. Yine, Hz. Lut, Hz. İshak ve Hz. Yakub'a namaz kılmalarının emredildiği¹⁵⁷, Hz. Lokmân'ın oğluna namaz kılmasını tavsiye ettiği¹⁵⁸, Hz. İbrahim'in namaz kıldıktan sonra kabulü için dua ettiğine¹⁵⁹ dair ayet-i kerîmelere Kur'ân-ı Kerîm'de yer verilmiştir.

Namazla ilgili bir diğer ayette şöyle buyrulur: "Ailene (ve ümmete) namaz kılmayı emret ve sen de ona sabırla devam et. Biz senden rızık istemiyoruz; (aksine) biz sana rızık veriyoruz."¹⁶⁰Rivayete göre bu ayet nazil olduktan sonra Rasûlullah (sas) aylarca her sabah Hz. Ali ve Hz. Fatıma'ya giderek "namaza" diye seslenirdi.¹⁶¹ Meryem Suresi'nin 59. ayetinde ise "Kendilerinden sonra arkalarından öyle kötü bir nesil geldi ki namazı bıraktılar ve şehvetlerine uydular. İşte bunlar cehennemden Gayya Vadisi'ni boylayacaklar" buyrulur. Burada namazı bırakmanın ne olduğuyla ilgili ihtilaf vardır. Bazı âlimler bunun namazın vakitlerine riayet etmemek olduğunu söylemişlerdir. Namazı kasten terk etmenin "Kişi ile küfür ve şirk arasında namazı

¹⁵⁰ Kamil Yaşaroğlu, "Namaz", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 32, (2006), s. 350.

¹⁵¹ Muhsin Demirci, **Lokman Suresi ve Ahlâki Öğütler**, s. 50.

¹⁵² Ömer Nasuhi Bilmen, **Büyük İslam İlmihali**, (İstanbul: İpek Yayıncılık, ts.), s.109.

¹⁵³ Meryem 19\59.

¹⁵⁴ Âl-i İmrân 3\3.

¹⁵⁵ Meryem 19\31.

¹⁵⁶ Meryem 19\55.

¹⁵⁷ el-Enbiya 21\73.

¹⁵⁸ Lokman 31\17.

¹⁵⁹ el-En'am 6\162.

¹⁶⁰ et-Tâhâ 20\132.

¹⁶¹ Fahreddin er-Râzi, **Tefsîru'l Kebir Mefâtihu'l Gayb**, s.137.

vardır"¹⁶² hadis-i şerifince küfür olduğunu savunan âlimler de vardır.¹⁶³ Hâsılı Müslüman ailelerin çocuklarını yetiştirirken İslam'ın beş temel esasından olan namaz meselesine ihtimam göstermeleri gerekmektedir.

Hz. Peygamber (sas) kendisine "Çocuk ne zaman namaz kılar?" diye sorulunca "Sağını solundan ayırdığı zaman ona namaz kılmasını emrediniz."¹⁶⁴ buyurarak namaz kılmanın çocukta bir meleke halini almasının gerekliliğini vurgulamıştır. Yine "Yedi yaşında çocuğa namazı öğretiniz, on yaşında da (kılmadığı takdirde) onu dövünüz (yaptırım uygulayınız)"¹⁶⁵ buyurmuştur. Zira pedagojik olarak şu bir gerçektir ki; küçük yaşta edinilen bedeni ibadetleri yapma alışkanlığı taşa işlenmiş gibi sağlam olduğu, zihnin ve ruhun derinliklerine nakşolduğu için büyüyünce de bu ibadetleri ifa etmek bireye zor gelmemektedir.

"Yedi yaşında çocuğa namazı öğretiniz, on yaşında da (kılmadığı takdirde) onu dövünüz (yaptırım uygulayınız)"¹⁶⁶ hadis-i şerifinin maksadıyla ilgili iki farklı görüş vardır. Muhammed b Ebi Zeyd, Kabisi gibi bazı isimlerin de içinde bulunduğu bir grup âlim, bulûğ çağına erişmeyen küçük çocukların hafifçe dövülebileceğini söylemişlerdir. İbn Sahnûn ve Ebû Cemre gibi çocuğa te'dip amaçlı da olsa üçten fazla vurulamayacağını savunan âlimler de vardır. Ayrıca yüze vurulmaması ve bütün darbelerin aynı yere vurulmaması gerektiği belirtilmiştir.¹⁶⁷

Beyhaki (ö. 458-1066), Gazâlî, İbn Haldun, İbn Miskeveyh, İbn Sînâ gibi âlimler ise dayağa karşı çıkmışlardır. Hatta Beyhakî ve bazı diğer âlimler "...Bulûğa erinceye kadar çocuktan kalem kaldırılmıştır" hadisi şerifi ile "çocuğu dövünüz" hadisi nesh edilmiştir görüşünü serdederler.¹⁶⁸ İbn Miskeveyh çocuğun denileni yapmaması durumunda azarlanmamasının, tekrar yapmaması için ikaz edilmesinin gerektiğini, yine söz dinlemezse insanlardan ayrı bir yerde daha sert ikaz edilmesinin daha uygun olduğunu söyler ve şunları ilave eder; eğer çocuk azara alışır bu onu utanmazlığa sevk eder, böylece süfli şeylere düşmesinden dolayı kınanmak onu etkilemez.¹⁶⁹

¹⁶² Müslim, "İman", 134.

¹⁶³ İbn Kesir, **Tefsirü'l Kur'âni'l Azim**, Cilt: 9, s. 264.

¹⁶⁴ Ebu Davud, "Salat", 26.

¹⁶⁵ Tirmizi, "Mevakit", 162.

¹⁶⁶ Tirmizi, "Mevakit", 162.

¹⁶⁷ İbrahim Canan, **Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye**, (İstanbul: Tuğra Neşriyat, Şubat, 2000) s. 289.

¹⁶⁸ İbrahim Canan, **Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye**, s. 287-291.

¹⁶⁹ İbn Miskeveyh, **Ahlâk Eğitimi: Tehzîbu'l-Ahlâk**, Çev. Abdulkadir Şener-İsmet Kayaoğlu-Cihat Tunç, (İkinci Baskı. İstanbul: Büyüyen Ay Yayıncılık, Şubat 2013), s. 79.

Şurası bir gerçektir ki Hz. Peygamber (sas) hayatının hiç bir evresinde ne kadınlara ne de çocuklara şiddet uygulamıştır. Bilakis asr-ı saadet Hz. Peygamber'in (sas) çocuklara olan sevgi, şefkat ve hoşgörü sahneleriyle dopdoludur. Hz. Peygamber'in (sas) yanında yetişen Hz. Enes'e (ra) namazla ve güzel ahlâkla ilgili tavsiyelerini hoş bir üslupla yaptığı¹⁷⁰ yine torunu Hz. Hasan'a (ra) şöyle buyurduğu rivayetlerde mevcuttur: "Hasan beş vakit namazını aksatmadan kıl, içinde şüphe uyandırmayan şeye yönel. Çünkü doğruluk insanın gönlüne huzur verir. Yalan ise huzursuzluk uyandırır".¹⁷¹ Hz. Peygamber (sas) namaz gibi mühim bir ibadette secdede iken torunlarının başına çıkmaları üzerine onların inmelerini bekleyecek kadar müsamahakâr davranmıştır. O'nun (sas) hayatından namaz eğitimiyle ilgili çıkarılacak en önemli tespit şüphesiz, çocuklara namazı öğretmenin ve sevdirmenin en güzel yolunun, önce kişinin kendisinin namazı kılarak rol model olması ve sabırla, ilgiyle, şevkle anlatarak çocuğa rehberlik etmesidir.

Tatlı dil, güler yüz, çeşitli hediyeler ve sevgi hitaplarıyla çocuk namaza teşvik edilmelidir. Bunun en güzel misallerinden birisi Hz. Lokmân'ın oğluna yaptığı şu nasihattir: "Ey oğulcuğum! Namazı dosdoğru kıl, iyiliği emret, kötülüğü engelle. (Bu esnada) başına gelecek (musibetlere) sabret. Çünkü bunlar kesinlikle ve karalılıkla yapılacak işlerdir."¹⁷²

2-6 yaş arasında çocuklar namazın erkânlarını hakkıyla yerine getiremezler. Bu durum mazur karşılanmalıdır. Ancak 7 yaşından sonra kılacakları namazlarda çocuklara hangi vakti kılacaksa o namaz tam anlamıyla gösterilmeli fakat onların yine de tam manasıyla namaz ibadetiyle mükellef olmadıkları unutulmamalıdır.¹⁷³

Yine çocuklara namaz kılma alışkanlığı kazandırırken şu hususlara dikkat edilmelidir: Çocuklar namaz kılınan odalara rahatlıkla girip çıkabilmeli, onlara namaz dua ve sureleri imkân nispetinde öncelikli olarak aile fertleri tarafından öğretilmeli, çocuklar zaman zaman -özellikle mübarek gün ve gecelerde- camilere götürülmeli, camiye götürülürken sevdiği yiyecekler veya küçük hediyeler alınmak suretiyle cami ve namazın çocuğun gönül dünyasında hoş bir yer edinmesine katkı sağlanmalıdır.¹⁷⁴

¹⁷⁰ Buhari, "Vesaya", 25.

¹⁷¹ Tirmizi, "Kıyamet", 61.

¹⁷² Lokman 31\17.

¹⁷³ Halis Ayhan, **Din Eğitimi ve Öğretimi (İman-İbadet)**, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1985), s. 168.

¹⁷⁴ Halis Ayhan, **Din Eğitimi ve Öğretimi (İman-İbadet)**, s. 169.

2.1.2.3. Oruç Eğitimi

Oruç kelimesi lugatte "bir şeyden uzak durmak, bir şeyden kendini tutmak" manalarına gelen Farsça "rûze" kelimesinin Türkçeleşmiş şeklidir. Arapçası ise "savm (sıyam)dır. Kur'ân-ı Kerîm'de on üç yerde geçmektedir. Terim olarak ise "tan yerinin ağarmasından güneşin batmasına kadar şeran belirlenmiş ibadeti yerine getirmek niyetiyle yeme,içme ve cinsel ilişkiden uzak durmak" demektir.¹⁷⁵İslam'ın beş temel esasından biri olan oruç ibadetinin farziyeti hakkında Kur'ân'da şöyle buyrulur: "Ey iman edenler! Sizden öncekilere yazıldığı gibi, sizin üzerinize de oruç tutmak yazıldı(farz kılındı). Olur ki bu sayede takvaya erersiniz".¹⁷⁶

Asr-1 saadette de çocukların oruç tutmaya teşvik edildiklerini Rubeyyi' isimli hanım sahabenin şu rivayetinden anlıyoruz: "Bizler Aşure günü oruç tutulması yönünde Peygamberimizden (sas) emir aldıktan sonra hemen oruç tutmaya başladık. Hatta o gün çocuklarımıza da oruç tuttururduk. Oruçlu olduğumuz o günde, çocuklardan herhangi birisi yemek isteyecek olsa hemen boyalı yünden yaptığımız oyuncaklardan eline vererek iftara kadar oyalanmasını sağlardık."¹⁷⁷

Oruç zindelik ve sıhhat vermesi açısından beden için, nefsanî istekleri kontrol etme yetisi sağladığı için de ruhen çok faydalı bir ibadettir. Oruç ibadetinin bir kişiye farz olması için bireyin Müslüman, akıllı, bulûğ çağına ermiş, sağlıklı ve mukim olması gerekmektedir. Çocukların tuttukları oruçlar ise nafil olarak sahih olur.¹⁷⁸ Oruç ibadeti çocukların neşe ile rağbet ettikleri bir ibadettir. Oruç vesilesiyle çocuktaki otokontrol sağlamlaşır. Yemek olduğu halde yemekten, su olduğu halde su içmekten imtina eden çocukta müthiş bir irade eğitimi, sabır ve isteklerin frenlenmesi talimi gerçekleşir.

Ramazan ayı dini eğitim için en verimli mevsimlerdenidir. Bütün yetişkin aile bireyleri oruç tuttukları için çocuklarda şevkle bu ibadeti ifa etmeye isteklidirler. Mükellef olmayan, bedenen oruç tutmaya engeli olmayan küçük çocuklar oruç tutmaya teşvik edilmelidir. Çocuklar sahura kaldırılmalı, iftar hazırlıklarına dâhil edilmeli, iftarda sayısız nimetler bahşeden Rabbine dua ve şükür etmesi telkin

¹⁷⁵ Ali İhsan Yitik, "Oruç", TDV İslam Ansiklopedisi, <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c33/c330269.pdf> [22 Eylül 2018].

¹⁷⁶ el-Bakara 2\183.

¹⁷⁷ Buhari, "Savm", 47, Müslim, "Sıyam", 136.

¹⁷⁸ Ömer Nasuhi Bilmen, **Büyük İslam İlmihali**, (İstanbul: İpek Yayıncılık, ts.), s. 277.

edilmelidir.¹⁷⁹ Tuvalet ihtiyacını kontrol edebilecek, namazın aksamasına sebebiyet vermeyecek yaştaki çocuklar teravih namazına götürülmelidir.

Oruç ibadetinde dikkat edilmesi gereken hususlardan biri de ibadetin ciddi bir iş olduğunu çocuğa telkin etmektir. Bu sebeple mükellef olmayan bir çocuğun dayanamayacağı da bilindiği halde oruca başlatılmaması daha uygun olur. Ancak çocuk çok istemiş ebeveyn de uygun görmüşse ve eğer çocuk için oruç tutmaktan dolayı büyük bir sıkıntı olmayacaksa çocuktan orucu, günün sonuna kadar götürmesi istenir.¹⁸⁰

İbadetler ile ahlâk arasında çok sıkı bir münasebet vardır. İbadetler kulların yapmak zorunda oldukları ameller olmakla birlikte, bireyi ahlâki olarak üst seviyelere taşımaya da yardımcı olurlar. Binaenaleyh Kur'ân'da "namazın her türlü kötülükten koruyucu"¹⁸¹ olduğu bildirilmiştir. Eğer kişi ibadetlerine devam ettiği halde ahlâkında düzelme görülüyorsa burada çelişkili bir durum var demektir.¹⁸² Dolayısıyla çocuklara bir yandan ibadet alışkanlığı kazandırılmaya çalışılırken bir yandan da gönüllerine güzel ahlâk tohumları ekilmelidir.

2.1.3. Ahlâk Eğitimi

Ahlâk Arapça'da "seciye, tabiat, huy" gibi manalara gelen "hulk" veya "huluk" kelimesinin çoğuludur. Terim olarak ise "İnsanın iyi veya kötü olarak vasıflandırılmasına yol açan mânevî nitelikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya konan iradeli davranışlar bütünü; bu konularla ilgili ilim dalı" olarak tanımlanır.¹⁸³ Kur'ân'da Hz. Peygamber (sas) hakkında "Şüphesiz sen pek büyük bir ahlâk üzeresin" buyrulur.¹⁸⁴ Afvî b Abbas buradaki 'büyük ahlâk'ı yüce bir din yani İslam olarak yorumlarken, Atıyye ise bunun büyük bir edeb olduğunu söylemiştir. Sa'd b Hişam Hz. Aişe'ye Peygamber'in (sas) ahlâkını sorduğunda "Sen Kur'ân okumaz mısın? O'nun (sas) ahlâkı Kur'ân idi." buyurmuştur. Bunun manası şudur; Allah Rasulü Kur'ân'ın hayata aktarılması açısından en güzel timsal idi, O (sas) âdeta Kur'ân'ın mücessem haliydi.¹⁸⁵

¹⁷⁹ Halis Ayhan, **Din Eğitimi ve Öğretimi (İman-İbadet)**, s. 175.

¹⁸⁰ Halis Ayhan, **Din Eğitimi ve Öğretimi (İman-İbadet)**, s. 175.

¹⁸¹ el-Ankebut 29\45.

¹⁸² M. Emin Özaşar vd., **Hadislerle İslam**, (İkinci Bs. Ankara: DİB. Yayınları, 2017), Cilt: 3, s. 18.

¹⁸³ Mustafa Çağrırcı "Ahlâk", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 2 (1989), s. 1.

¹⁸⁴ el-Kalem 68\4.

¹⁸⁵ İbn Kesir, **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm**, Cilt: 14, s. 85.

Ahlâk bireyin nefsinde yer edinen bazı yatkınlıklar demek olduğundan bu yatkınlıkları iyi olan kişilerden faziletler, nefsindeki meyli kötü olan kişilerden reziletler sadır olur.¹⁸⁶ Gazzâlî(ö. 505\1111) ahlâkı, kişiye düşünmeden hareket yaptıracak kadar etkili, kişinin ruhuna yerleşmiş bir meleke olarak tarif eder.¹⁸⁷ Francis Fukuyama şayet insanlara ahlâk bilinci ve diğerkâmlık öğretilmezse, insanlığın sonu gelir tezini ortaya atmıştır.¹⁸⁸ Ahlâk eğitiminin temelini, ahlâki kuralları öğretmek oluşturur. Amaç ise insanı ve cemiyeti kötü hallerden arındırmak, iyi ahlâkla donatmak ve bunun devamını sağlamaktır ve bu eğitimin en iyi sağlanacağı yer şüphesiz ailedir.¹⁸⁹

Ahlâk eğitimi başlı başına bir çalışma sahası olduğundan, biz tezimizde bir kaç alt başlık halinde Kur'ân-ı Kerîm'den örnekler vererek konunun çerçevesini daraltmaya çalışacağız.

2.1.3.1. Emr-i Maruf-Nehy-i Münker

Marufu yani iyiliği emretmek, münkerden yani kötülükten men etmek, "Siz insanların iyiliği için çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülüğe engel olur ve Allah'a inanırsınız."¹⁹⁰ ve yine aynı suredeki "İçinizden hayra çağıran, iyiliği emreden, kötülükten men eden bir ümmet olsun; işte onlar kurtuluşa erenlerdir."¹⁹¹ ayetlerince farz kılınmıştır. Ebu Ca'fer el-Bâkır'dan (ö. 148\765) rivayet edildiğine göre; "Rasûlullah (sas) "içinizden hayra çağıran bir topluluk bulunsun." ayetini okuduktan sonra şöyle buyurmuştur: "Hayır, Kur'ân'a ve benim sünnetime uymaktır."¹⁹² Yine hadis-i şerifte "Kim bir kötülük görürse, onu eliyle değiştirsin. Şayet eliyle değiştirmeye gücü yetmezse, diliyle değiştirsin. Diliyle değiştirmeye de gücü yetmezse, kalbiyle düzeltme cihetine gitsin ki, bu imanın en zayıf derecesidir"¹⁹³ buyrulurken Müslümanın şahit olduğu kötü bir hal karşısında takınması gereken tutuma dikkat çekilmiştir.

Anne babaların evlatlarına karşı sorumluluklarından biri de çocuklarına hakkı, hayrı, doğruyu tavsiye etmeleri batıldan, şerden, yanlışlardan uzak durmaları için

¹⁸⁶ Mehmet Aydın, "Ahlâk", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 2 (1989), s. 10.

¹⁸⁷ İmam Gazzâlî, **İhya-u Ulumi'd-Din**, Çev. A. Serdaroğlu, (İstanbul, 1976), Cilt:3, s. 125.

¹⁸⁸ Nevzat Tarhan, **Güzel İnsan Modeli**, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2012), s. 140.

¹⁸⁹ Mehmet Zeki Aydın, "Ailede Ahlâk Eğitimi", **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 2, (Aralık 2003), s. 126.

¹⁹⁰ Al-i İmran 3\110 Ayrıca Bkz.el- Hac 22\41; el-Maide 5\2-63; Hud 11\116; en-Nisa 4\135-114.

¹⁹¹ Al-i İmran 3\104.

¹⁹² İbn-i Kesir, **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm**, Cilt: 3, s. 136.

¹⁹³ Müslim, "İman", 78.

onları "En yakın akrabamı uyar"¹⁹⁴ emrinde ikaz ederek emr-i maruf nehy-i münker vazifelerini ifa etmeye çalışmaktır.

Çocuğun terbiyesiyle mesul olan kişi, "Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla yardım etmeyi emreder; hayâsızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor" ayetini referans alarak çocuğa hayatı boyunca içinde bulunacağı her ortamda iyilik ve doğruluk üzere olmayı, "Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve doğrularla beraber olun"¹⁹⁵ ayeti mûcibince iyi insanlarla arkadaşlık etmesini, ahlâksız iş ve kişilerden uzak durmasını, adaletten ayrılmamasını salık vermeli kendi de fiilen çocuğa örnek teşkil etmelidir.

Hayâ, sükûnet, kanaat, hilm (yumuşak huyluluk), düzenlilik, sabır, vakar, gözü peklik, cömertlik, yardımseverlik gibi faziletlerinde içinde bulunduğu güzel huylar çocuğa aşılana çalışılırken, kötü huylardan sakındırmak ve hakkında "Sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin."¹⁹⁶ buyrulan ve "güzel ahlâkı tamamlamak üzere gönderilen"¹⁹⁷ Hz. Peygamber'in hayatından istifade etmek gerekir.

2.1.3.2. Âdâb-ı Muâşeret

Âdâb-ı muâşeret, edeb kelimesinin çoğulu olan âdâb kelimesi ile "bir arada yaşama, hoşça geçinme, görgülü davranma; insanlara, akl-ı selimin hoş gördüğü, dinin onayladığı tarzda muamele etme" şeklinde tanımlanabilecek muâşeret kelimesinin tamlamasından oluşmuştur.¹⁹⁸ Âdâb-ı muâşeret toplum içinde saygın bir birey olarak yaşayabilmek için kişinin öğrenmesi gereken nezaket kuralları, görgü kurallarını kapsayan, kişiye sosyal ilişkilerinde uyumlu, ölçülü bir şekilde nasıl hareket etmesi gerektiğini öğreten bir disiplindir.¹⁹⁹

Müslüman olmak, mütebedeyin olmakla beraber müeddeb, terbiyeli, özel ve sosyal ilişkilerde nazikâne bir hayat yaşamayı gerektirir. Eğitimci de bu bilinçle çocuğa küçüklüğünden itibaren adab-ı muâşereti uygulayarak öğretmelidir.

Âdâb-ı muâşeret, yaşamın her alanını kapsayan geniş ve çok yönlü bir meseledir. Biz çalışmamızda konuyu Kur'an'daki ayetler ışığında özel hayatta ve

¹⁹⁴ eş-Şuara 26\214.

¹⁹⁵ et-Tevbe 9\119.

¹⁹⁶ el-Kalem 68\4.

¹⁹⁷ Muvatta, "Husn'ül Halk", 8.

¹⁹⁸ Zeki Duman, "Bireysel ve Sosyal Bir Erdem Olarak Âdâb-ı Muâşeret", **Dem Dergi**, Sayı: 4, (ts.), s. 12.

¹⁹⁹ Zeki Duman, **Kur'an-ı Kerim'de Adab-ı Muâşeret Görgü Kuralları**, (Ankara: Aydan Basım, 2017), s. 22.

cemiyet hayatındaki adablar olarak iki ana başlık altında sınırlandırmayı uygun buluyoruz.

2.1.3.2.1.Özel Hayattaki Adâblar

"İnsanın Allah'ı sanki görüyormuş gibi ibadet etmesi, yani Allah'ı kendisine şah damarından daha yakın hissedip ibadeti O'nun müşahedesi altında bulunduğunu düşünerek yapması"²⁰⁰ manasına gelen ihsan, İslam'da övülen bir haslettir. Kulun daima gözetimde olduğunu hatırd tutması ve buna dikkat ederek hayatının her anında günah ve nahoş işlerden uzak durması, hayırlı ameller işlemesi ve edeb üzere bulunmaya çalışması Kur'ân-ı Kerîm'in ifadesiyle "azmi'l-umur"dan yani azm edilecek işlerdendir. Dolayısıyla Müslümana yakışan hususi hayatında hatta yalnızken dahi müeddep bir tavırla hareket etmektir. Şüphesiz çocukluk çağında verilen terbiyeyle bu uygulamanın, meleke halini alması için zemin hazırlanmış olur.

2.1.3.2.1.1. Ana-Babaya İtaat

Ebeveyne itaatin ehemmiyeti "Biz insana anne ve babasını(n hakkını gözetmeyi) tavsiye ettik. Annesi onu kat kat güçlkle taşıdı. Onun (sütten) kesilmesi de iki yıl içinde olmuştur. Bana, anne ve babana şükret, dönüş ancak banadır."²⁰¹ ayetinden anlaşılmaktadır. Öyle ki onlara karşı "öf" bile denilmemesi İsra Suresi'ndeki şu ayet-i kerîme ile emredilmiştir: "Rabbin, kendisinden başkasına kulluk etmemenizi ve ana babaya ihsanı emretti. Eğer onlardan biri veya her ikisi senin yanında ihtiyarlığa erişirlerse, onlara 'öf' deme! Onları azarlama ve onlara çok nazik söz söyle. Onlara merhametten dolayı alçakgönüllülük kanadını indir ve 'Ey Rabbim! Bunlar beni küçükken yetiştirdikleri gibi Sen de onlara acı' de."²⁰² Allah Rasulü (sas) de konuyla ilgili olarak "Allah'ın rızası anne ve babanın rızasındadır. Allah'ın öfkesi de anne babanın öfkesindedir"²⁰³ buyurmaktadır. Yine Hz. Peygamber, cihada gitmek için kendisinden izin istemeye gelen Muâviye b Cahim'e, "Annen var mı? (hayatta mı?)

²⁰⁰ Hanefi Özcan, "Maturidi'ye Göre İman, İslam, İhsan, Küfür İlişkisi", **D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 8 (1994), s. 189.

²⁰¹ Lokman 31\14.

²⁰² el-İsra 17\23-242 Ayrıca Bkz. el-Bakara 2\83; en-Nisa 4\36; el-En'am 6\151; el-Ankebut 29\8; el-Ahkaf 46\15.

²⁰³ Tirmizi, "Birr", 25.

diye sordu. ‘Evet’ deyince, öyleyse ondan ayrılma, zirâ cennet onun ayağının altındadır.”²⁰⁴ diyerek meselenin önemini vurgulamıştır.

Görüldüğü üzere İslam kişiyi ana babasına karşı en küçük incitici söz ve hareketlerden dahi men etmekte ve onlara şartsız itaati emretmektedir. Ancak bunun istisnası "Eğer onlar seni hakkında bilgin olmayan şeylerde bana ortak koşmaya zorlarsa, onlara itaat etme! Dünyada onlarla iyi geçin ve bana yönelenlerin yoluna uy"²⁰⁵ beyanı gereğince şirk konusunda ebeveyn itaat etmemektir. Hz. Peygamber de (sas) "Hâlîk’a isyanda mahlûka itaat yoktur."²⁰⁶ buyurmuştur.

Ana babaya ihsanı geniş bir yelpazede ele almak gerekir. Bu kavram içinde onların emirlerine itaat etme, maddi ve manevi ihtiyaçlarını giderme, barınma, korunma, gıda ihtiyaçlarını karşılama gibi meseleleri barındırır. Elbette bütün bunlar başa kakılmadan, ebeveyn incitilmeden yapılmalıdır.²⁰⁷

Çocuğun terbiyesini üstlenen kişiler ona ebeveyn-evlat ilişkisinin hangi sınırlar çerçevesinde olması gerektiğini, çocuğun ana babasına karşı nasıl davranması gerektiğini neler yapmaması gerektiğini anlatmalıdırlar. Çocuğun riayet etmesi gereken adabı şu başlıklar altında özetleyebiliriz: Yürürken anne babanın önünden yürümek, onlara adlarıyla hitap etmemek, ettikleri nasihatleri can kulağıyla dinlemek, isteklerine -günahı mûcib durum olmadıkça- muhalefet etmemek, bulunulan yere girdiklerinde toparlanmak, yapılan işlerde fikirlerini sormak, onlardan daha yüksek sesle konuşmamak, sofrada onlardan önce el uzatmamak, çağırdıkları zaman hemen icabet etmek, vefatlarından sonra arkalarından dua etmek, onlar sağken de vefatlarından sonra da onların dostlarıyla ünsiyet etmek.²⁰⁸

Şüphesiz en kıymetli yatırım evladın eğitimi için yapılan yatırımdır. Ana baba hukukunu gözetme bilincine sahip çocuklar yetiştiren kimseler, bu dünyada saadet içinde yaşadıkları gibi, kabirlerinde de evlatlarının işledikleri sevaplı ameller dolayısıyla nimetlendirilirler. Nitekim şu hadis-i şerif buna işaret etmektedir: "Ölenin ölümünden sonra derecesi yükseltilir. O da şöyle der; Rabbim! Bu nedir? Allah ona, senin çocuğundur, senin için istiğfarda bulundu buyurur."²⁰⁹

²⁰⁴ Nesâî, "Cihâd", 25.

²⁰⁵ Lokman 31\15.

²⁰⁶ Buhari, "Ahkâm", 4.

²⁰⁷ Mehmet Zahit Kotku, **Ana Baba Hakları**, (İstanbul: Seha Neşriyat, 1993), s. 52.

²⁰⁸ Abdullah Nasır Ulvan, **İslam’da Aile Eğitimi**, Çev. Celal Yıldırım, (Konya: Uysal Kitabevi, Tarihsiz), s. 416.

²⁰⁹ İbn Mâce, "Edeb", 1.

2.1.3.2.1.2. Kardeşlikle İlgili Adablar

H. Peygamber (sas) "Evleniniz, çoğalınız, çünkü ben kıyamet gününde sizin çokluğunuzla övüneceğim" hadisiyle teşvik etmiştir. Fiziksel ve ailevi şartlar imkân verdiği takdirde tek çocukla yetinmek, hem neslin bekası hem de kardeşsiz büyüyen çocuk açısından doğru olmayan bir tutumdur. Zira çocuklar paylaşmayı ve sorumluluk duygusunu kardeşleriyle olan münasebetleri dolayısıyla geliştirirler.

Şunu özellikle belirtmek gerekir ki; ebeveynler evlatları arasında sevgi ve ilgide adaleti gözetmeli, onlar arasında asla kıyaslama yapmamalıdır. Kardeşlere birbirlerine ve özellikle büyük kardeşe saygılı davranmaları, birbirlerinin eşyalarını izinsiz almamaları gerektiği, birbirlerini kollamaları, işlerinde birbirlerine yardımcı olmaları tavsiye edilmelidir.

Kardeşler arasındaki ilişkide "Müminler ancak kardeşlerdir, öyleyse iki kardeşinizin arasını düzeltin, Allah'a itaatsizlikten sakının ki rahmetine mazhar olasınız." ayeti mihenk olarak alınmalıdır. Unutulmamalıdır ki "kardeşlik" kavramından murat edilen maksat din kardeşliğidir. Müslümanları aynı binanın tuğlalarına teşbih eden²¹⁰ Allah Resulü bir başka hadisinde de onları vücudun azalarına benzetmiş²¹¹ ve birbirlerinin dertleriyle dertlenmeleri gerektiğine vurgu yapmıştır.

Kardeşlerin birbirleriyle olan hukuklarından bazılarını şöyle sıralayabiliriz: "Size bir selâm verildiğinde ya daha güzeli ile veya dengi ile cevap verin. Allah her şeyin hesabını eksiksiz bilmektedir."²¹² ayetinde bildirildiği üzere anne babalar çocuklarına küçük yaşlarından itibaren selam alıp verme alışkanlığı kazandırmalıdır.

Yine Müslümanlar Hucurât Suresi'nde birbirleriyle alay etmekten, birbirlerini küçümsemekten, birbirlerinin arkalarından konuşmaktan men edilmişlerdir.²¹³ Bu çirkin davranışlardan uzak durmanın gerektiği bilinci çocuğa küçük yaşından itibaren aşılmalıdır.

Çocuklar ana babaları tarafından hasta olan arkadaş ve tanıdıklarını ziyarete götürülmeli, düğün, bayram, cenaze gibi haller haricinde de akraba ziyaretlerine götürülerek sıla-i rahim bağlarını güçlü olması sağlanmalıdır.

²¹⁰ Buhari, "Salat", 88; Müslim, "Birr", 65.

²¹¹ Buhari, "Edeb", 27.

²¹² en-Nisa 4/86.

²¹³ el-Hucurât 49/11-12.

Çocuk kardeşleri, okul arkadaşları ve yakınlarına hediye vermeye özendirilmeli, harçlığının bir kısmından ihtiyacı olanlar için tasadduk etmeye alıştırılmalıdır.

2.1.3.2.2. Cemiyet Adabı

İnsanoğlu sosyal bir varlıktır ve sağlıklı her birey, içinde bulunduğu toplumun diğer üyeleriyle iletişim içindedir. Bu realite Kur'ân'da şu ayetle dile getirilir: "Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık, Allah katında en değerli olanınız O'na itaatsizlikten en fazla sakınanınızdır. Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir, her şeyden haberdardır."²¹⁴ Anne babalar ve eğitimciler toplumun bir parçası olan çocuklarını Kur'ân ve Hz. Peygamber örneğinde, diğer insanlarla uyumlu, âdâb-ı muaşeret kurallarına riayet eden, cemiyetle barışık Müslümanlar olarak yetiştirme gayretinde olmalıdırlar. Bu kısımdaki edepler kişinin sosyal hayatının büyük bir bölümüne taalluk eder.

2.1.3.2.2.1. Meclis Adabı

Erkek çocuklar babayla kız çocuklar da anneye ilim ve sohbet meclislerine götürülmelidirler. Tabi ki burada çocuğun bebeklik evresini tamamlamış olması, en azından ilk çocukluk çağında (3-6 yaş) olmasına dikkat edilmelidir. Zirâ çok küçük yaştaki çocukların ağlama ve tuvalet ihtiyacı gibi durumları sebebiyle meclisin genel huzurunu bozulabilir.

"Ey iman edenler! Kendinizi tanıtip izin almadan ve içinde oturanlara selâm vermeden kendi evlerinizden başka evlere girmeyin. Sizin için daha iyi olanı budur; umulur ki düşünüp anlarsınız. Eğer o evlerde bir kimse bulamazsanız -size izin verilmedikçe- oralara girmeyin. Size "Kabul edemiyoruz, dönün." denirse hemen dönün; bu sizin için daha nezih bir davranıştır. Allah bütün yaptıklarınızı bilmektedir."²¹⁵ ve "Ey iman edenler! Size, bulunduğunuz toplantılarda "Yer açın" dendiğinde yer açın ki Allah da size genişlik versin. "Davranıp kalkın" dendiğinde de kalkın ki Allah içinizden (gerçekten) iman etmiş olanları ve ilme kavuşmuş olanları yüksek derecelere çıkarsın. Yapıp ettiklerinizden Allah tamamen haberdardır."²¹⁶ gibi ayetler meclislerde ne gibi adaba riayet edileceğini bize haber verir. Bu ayetlerden

²¹⁴ el-Hucurât 49\13.

²¹⁵ en-Nur 24\27-28.

²¹⁶ el-Mücâdele 58\11.

hareketle çocuğa bulunduğu ortama selamla girmesi, kendine gösterilen yere oturması, başkasının odalarını karıştırmaması, gittiği yerde gereğinden fazla kalmaması ve ayrılması gerektiği ima edildiği zaman bunu yapması gerektiği öğretilmelidir.

2.1.3.2.2.2. Konuşma Adabı

İnsanı diğer varlıklardan ayıran en önemli özelliği onun 'hayvan-ı natık' yani konuşabilen bir canlı olmasıdır. Kur'ân-ı Kerîm'de Müslümanlara "Ey iman edenler! Allah'a itaatsizlikten sakının ve doğru söz söyleyin ki, Allah sizin işlerinizi düzeltsin, günahlarınızı bağışlasın."²¹⁷ ayetiyle Allah, doğruyu, "Kullarıma söyle: En güzel olan sözü söylesinler."²¹⁸ ayetiyle güzel olanı söylemeyi emretmiştir. Peygamber (sas) de "Allah'a ve âhiret gününe iman eden kişi ya hayır söylesin veya sussun!"²¹⁹ kavliyle kötü veya boş konuşmanın dinde yeri olmadığını vurgulamıştır.

Çocuklar bebeklik evresindeyken gerçekte hayali ayırt edemedikleri için, okul öncesi dönemde ebeveynin vereceği cezadan korktuğu için, okul döneminde yine cezalardan kaçmak ve yaşlılarının tecrübelerine benzeyen deneyimler yaşamak için, ergenlikte kendi bağımsızlıklarını ilan ettiklerini düşündükleri için bazen yalan söyleyebilirler.²²⁰ Çocuk konuşmayı öğrendiği andan itibaren ona doğru konuşması telkin edilmelidir.

"Ey iman edenler! Erkekler diğer erkeklerle alay etmesinler; onlar kendilerinden daha iyi olabilirler; kadınlar da diğer kadınlarla alay etmesinler; alay edilen kadınlar edenlerden daha iyi olabilirler. Biriniz diğerinizi karalamayın, birbirinize kötü ad takmayın. İman ettikten sonra fâsıklıkla anılmak ne kötüdür! Günahlarına tövbe etmeyenler yok mu, işte zalimler onlardır. Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakının; çünkü bazı zanlar günahdır. Gizlilikleri araştırmayın, birbirinizin gıybetini yapmayın; herhangi biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? Bak bundan tiksindiniz! Allah'a itaatsizlikten de sakının. Allah tövbeleri çokça kabul etmektedir, rahmeti sonsuzdur."²²¹ ayetinde buyrulduğu üzere çocuklara buldukları

²¹⁷ el-Ahzab 33\70.

²¹⁸ el-İsrâ 17\53.

²¹⁹ Müslim , "İman", 77.

²²⁰ Melda Alantar, "Çocuklarda Yalan" https://www.tavsiyedyorum.com/makale_5422.htm [7 Kasım 2018] Bu makalenin tüm hakkı Dr. Melda Alantar'a aittir ve makale yazarı tarafında tavsiyedyorum.com kütüphanesinde yayınlanmıştır.

²²¹ el-Hucurat 49\11-12.

ortamlardaki (aile, okul, kurs vb) kişileri küçümsememeleri, onlarla alay etmemeleri, arkalarından konuşmamaları gerektiği anlatılmalıdır.

Konuşma adablarından biri de sesi yükseltmemektir. Hz. Lokmân oğluna vakarı, mütevazılığı ve konuşmada mutedil olmayı tavsiye ederken şöyle buyurur: "Gurura kapılarak insanlara burun kıvrırma, ortalıkta çalım satarak yürüme; unutma ki Allah gurura kapılıp kendini beğenen hiç kimseyi sevmez. Yürüyüşünde ölçülü ol, sesini yükseltme; çünkü seslerin en çirkini eşeğin anırmasıdır."²²² buyurur.

2.1.3.2.2.3. Yeme-İçme Adabı

"Allah, içinden taze et (balık) yemeniz ve takacağınız bir süs (eşyası) çıkarmanız için, denizi emrinize verendir "²²³ ayetinde geçtiği üzere denizleri dağları, ırmakları²²⁴ insanların faydası için yaratan Allah (cc) "Ey insanlar! Yeryüzündeki helal ve temiz şeylerden yiyin..."²²⁵ buyurarak lütettiği rızıklardan istifade edilmesini ve "...Yiyin, için fakat israf etmeyin..."²²⁶ emriyle de israftan kaçınmamızı emretmiştir.

İbn Miskeveyh'e (ö. 421\1030) göre yiyecekler ilaç gibidir. Nasıl ki hastalanmadan keyfi olarak ilaç kullanılmazsa; acıkmadan da yemek yenmemelidir. Çocuğa sağlık için ve gerektiği kadar yeme alışkanlığı kazandırılmalı hatta bazı günlerde çocuğa kuru ve katıksız ekmek yedirilmelidir. Yine ona göre çocuklara gündüz çok yemek yedirilmemelidir ta ki uyşuk ve tembel olmasınlar. Sofraya oturunca önce büyüklerinin yemeğe başlamasını beklemesi gerektiği, besmele çekmesi, önünden ve sağ elle, küçük lokmalar halinde yavaş yavaş yemesi, yemek arasında su içmemesi, yemeğini yerken elbisesini kirletmemesi salık verilir.²²⁷Yine çocuğa su içerken sağ elle ve besmeleyle içmesi, içtiği su kabına nefes alıp vermemesi, üç nefeste suyu içmesi gibi adablar öğretilmelidir.²²⁸

²²² Lokman 31\19.

²²³ en-Nahl 16\14.

²²⁴ en-Nahl 16\15-16.

²²⁵ el-Bakara 2\168. Ayrıca Bkz. el- Bakara 2\172; el-Maide 5\1-5; el-Mâide 5\87-88-93; en-Nahl 16\114.

²²⁶ el-A'raf 7\31.

²²⁷ İbn Miskeveyh, **Tehzibu'l-Ahlâk**, s. 80-81.

²²⁸ Gazâli, **İhya-i Ulûmi'd-Din**, Terc. Ali Arslan, (İstanbul: Merve Yayınları, 1993), Cilt: 2, s. 16.

2.1.3.2.2.4. Giyinme Adabı

Cenab-ı Allah Kitab'ında "Ey Âdemoğulları! Size mahrem yerlerinizi örtecek giysi, süsleneceğiniz elbise yarattık. Takvâ elbisesi, işte o daha hayırlıdır. Bunlar Allah'ın ayetlerindedir. Umulur ki düşünüp öğüt alırlar"²²⁹ buyurur. Yine Nahl Suresi'nde hayvanların yün ve kıllarından giysiler var ettiğini²³⁰ "Elbiseni temizle"²³¹ ayetiyle de Rasûlullah nezdinde tüm Müslümanlara kıyafet temizliğine dikkat etmeleri gerektiğini beyan etmiştir. Hz. Peygamber (sas) de zaman zaman farklı renkte kıyafetler giymiş olmakla beraber beyaz ve pamuklu elbise giyilmesini tavsiye buyurmuşlardır.²³²

A'raf Suresi 31. ayette Allah (cc) Ey Âdemoğulları! Her namaz kılacağınızda güzelce giyinin, yiyin için fakat israf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez" buyurur. Cami ve cemaatin Müslümanın hayatının merkezinde olması gerektiği ve bir müminin gününün belli bir bölümünü camide geçirmesi gerektiği hesap edilecek olursa, ayetler ve Hz. Peygamber'in (sas) uygulamasıyla Müslümanın insanlar arasında temiz, güzel ve iç açıcı kıyafetlerle dolaşması gerektiği sonucuna ulaşılır.

Ebeveynler de çocuklarının giyimi hususunda yukarıda bahsettiğimiz hususlarla beraber şu noktalara da dikkat etmelidirler. Çocukların giydikleri elbiseler bol, rahat hareket edilebilir olmalı, naylon, kanserojen veyahut başka zararlı maddeler içeren kumaşlardan olmamalıdır. Akranı olan diğer çocukların gıptayla bakmasına, çocuğun gurura kapılmasına sebebiyet vermemesi için aşırı süslü ve pahalı olmamalı, mutedil elbiseler tercih edilmelidir.

Çocuğun cinsiyetine uygun kıyafetler seçilmeli, karşı cinsin giyim tarzına benzer kıyafetleri çocuğa giydirmekten kaçınılmalıdır. Zira Allah Rasulü (sas) kadınlardan erkeklere benzeyenlere, erkeklerden de kadınlara benzeyenlere lanet etmiştir."²³³ Ayrıca bilhassa kız çocuklarının elbise seçimine henüz bulûğ çağına ulaşmış olmasalar bile dikkat edilmeli, dar, kısa, şeffaf ve dikkat çekici kıyafetler giydirmekten kaçınılmalıdır. Bulûğ çağına eriştiklerinde ise "Ey peygamber! Eşlerine, kızlarına ve müminlerin kadınlarına söyle, dış giysilerini üzerlerine bürünsünler. Bu, tanınıp rahatsız edilmemeleri için en uygun olanıdır. Allah ziyadesiyle bağışlamakta

²²⁹ el-A'raf 7\26.

²³⁰ en-Nahl 16\80-81.

²³¹ el-Müddessir 74\4.

²³² Nesai, "Zinet", 97.

²³³ Buhari, "Libâs", 61.

ve çok esirgemektedir."²³⁴ emri gereği kendilerine namahrem olanların yanında giyilmek üzere dış giysisi edinmeleri gerektiği öğretilmelidir. Bu mahremlerin kimler olduğu ve ayrıca baliğ olan kızların başlarını örtmesi gerektiğini ise "Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Açıkta kalanlardan başka süslerini göstermesinler. Başörtülerini yakalarının üzerinden bağlasınlar. Kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kadınları, hizmetlerinde bulunan köleleri ve câriyeleri, cinsel arzusu bulunmayan erkek hizmetçiler, kadınların cinselliklerinin farkında olmayan çocuklar dışında kimseye süslerini göstermesinler. Yürürken, gizledikleri süsleri bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar. Ey müminler! Hepiniz Allah'a tövbe edin, umulur ki kurtuluşa erersiniz!"²³⁵ ayeti beyan etmektedir.

2.1.3.3. Mahremiyet Eğitimi

Mahrem Arapça "haram" sözcüğünden gelmektedir. "Yasaklamak, men etmek, mahrum etmek, mümkün olmamak, el sürmemek, herhangi bir şeyi terk etmek, kişinin namusunu koruduğu yakınları, saygı gösterilecek şey; kadın ve kendileriyle evlenmenin haram olduğu yakın akraba" gibi anlamlara gelir.²³⁶"Mahrum", "hürmet", "muharrem", "tahrir" gibi kelimeler de aynı kökten gelirler. Mahremiyet ise, yine aynı kökten olup, gizlilik, bir şeyin (mahrem) gizli yönü gibi manalara gelir.²³⁷

Günümüzde mahremiyet eğitimi kavramının yerine daha çok "cinsel eğitim" kavramının kullanıldığı görülmektedir. Cinsel eğitimi, cinselliğe ilişkin gerekli bilgileri öğrenme, cinselliğe dair olumlu duygu ve davranışlar edinme çabası olarak tarif etmek mümkündür.²³⁸ İnsanlar fitri olan cinsel ihtiyaçlarını makul ve meşru sınırlar dâhilinde giderebilirlerse, kendilerinden beklenen vazifeleri sağlıklı bir şekilde yerine getirebilirler.²³⁹ Bireylerin sadece cinsel bilgiler edinerek öğrendikleri mahremiyet eğitimi, kadın ve erkek rollerini tanımak için tek başına yeterli olmamaktadır. Bu eğitimin ahlâki yönünün kazanımı için dini bir bakış açısıyla

²³⁴ el-Ahzab 33\59.

²³⁵ en-Nur 24\31.

²³⁶ İsmail b. Hamad el-Cevherî, **Mucemus's-Sihah Kamus-u Arabî**, Haz. Halil Me'mun Şeyha, (Beyrut: Daru'l Marife, 2008), s.227-228.

²³⁷TDK Genel Türkçe Sözlük Mahremiyet Md. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5284e060891d11.83.220825 [8 Kasım 2018].

²³⁸ Ali İhsan Taşçı, **Cinsel Eğitim**, (İstanbul: İz Yayınları, 2010), s. 26.

²³⁹ Ali İhsan Taşçı, **Cinsel Eğitim**, s. 5.

yoğrulması gerekmektedir.²⁴⁰ Bu sebeple biz de çalışmamızda Kur'ân'ın mahremiyetle ilgili ayetlerinden istifade etmeye çalışacağız.

Çocuğun cinsellik\mahremiyet algısı, cinsel uzvunu keşfetmesi ilk iki sene içinde gerçekleşir.²⁴¹ Dolayısıyla bu yaştan itibaren mahremiyet eğitiminden söz edilebilir. Ancak tuvalet eğitiminin verildiği 18 ay-3 yaş arası mahremiyet eğitimi açısından kritik bir evredir; zira bu dönemde çocuk, ihtiyacını kendi gidermeyi öğrendiği için bağımsızlık ve başarı duygusunu yaşarken bir yandan da çevresinin kendinden beklentilerini anlamaya çalışır ve sosyalleşme süreciyle çatışır.²⁴²

Kur'ân-ı Kerîm çocukların anne babalarının odalarına girmeden önce izin istemeleri gerektiğine vurgu yaparak "Ey iman edenler! Elinizin altındaki hizmetçilerle içinizden henüz ergenlik çağına gelmemiş olanlar yanınıza gelmek için sizden üç vakitte izin alsınlar. Sabah namazından önce, öğle sıcağından dolayı (istirahata çekilirken) elbisenizi çıkardığınızda ve yatsı namazından sonra. Bunlar, örtülmesi gereken yerlerinizin açık bulunabileceği üç vakittir. Bunlar dışında ne size ne de onlara bir sakınca vardır. Bunlar sıkça yanınıza girip çıkan, birbirinizle iç içe olduğunuz kimselerdir. Allah size ayetleri işte böyle açıklar, Allah her şeyi bilir, yerli yerinde yapar."²⁴³ ve devamındaki "Çocuklarınız ergenlik çağına gelince, onlardan önceki ergenler nasıl izin alıyorlarsa onlar da öyle izin alsınlar. Allah ayetlerini işte size böyle açıklıyor; O her şeyi bilir, yerli yerinde yapar."²⁴⁴ buyurur. Buradaki üç vakitten birincisi olan sabah namazında insanlar gecelikleriyle\yatma kıyafetleriyle olurlar. İkincisi öğlen kaylûle²⁴⁵ uykusu için yine rahat kıyafet tercih ettikleri vakittir. Üçüncüsü ise yatsı namazından sonra yine yatışa geçilen günlük kıyafetin çıkarıldığı zaman dilimidir. Bu üç vakitte kişinin uygunsuz vaziyette görülmesi muhtemeldir. Maalesef çoğu ailede bu kurala riayet edilmemektedir. Hâlbuki çocukların ebeveynlerini nahoş şekilde görmeleri psikolojik ve ahlâki olarak onları olumsuz etkilemektedir. Hatta küçüklükte görülen çirkin bir sahnenin tesirinin bazen tüm hayatı etkilediği psikologlar tarafından belirtilmiştir.²⁴⁶ Nitekim aynı suredeki "Mümin

²⁴⁰ Ramazan Diler, Mahremiyet Eğitimi ve Önemi, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/303774>, s. 74. [8 Kasım 2018].

²⁴¹ Duygu Çalışır, **Cinsel Eğitim Çocukluktan Ergenliğe**, (İstanbul: Profil Yayınları, 2011), s. 29.

²⁴² Münire Erden, Yasemin Akman, **Eğitim Psikolojisi**, (Ankara: Arkadaş Yayınları, 2008), s. 83.

²⁴³ en-Nur 24\58.

²⁴⁴ en-Nur 27\59.

²⁴⁵ Sıcaklığın şiddetli olduğu öğlen vakti uyumanın adı. Bkz. Nebi Bozkurt, "Kaylûle", **TDV İslam Ansiklopedisi**, <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/maddesnc.php?MaddeAdi=kaylule> [9 Kasım 2018].

²⁴⁶ Seyyid Kutub, **Fî Zilali'l-Kuran**, Terc. Yakup Çiçek vd. (İstanbul: Emir Yayınları, 1991), s. 298.

erkeklerle söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Bu onlar için daha arındırıcıdır. Allah onların bütün yaptıklarından haberdardır. Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar"²⁴⁷ buyrulurak Müslümanlar harama bakmaktan men edilmişlerdir.

Çocuk yedi yaşında namaza başlatılırken aynı zamanda vücudunda örtmesi gereken yerleri kapatmaya alıştırmalıdır. Kız çocuğu ayrıca başını da örtmelidir.²⁴⁸

Mahremiyet eğitimi kapsamında önemli hususlardan biri de çocukların yataklarının ayrılmasıdır. Çocukların aynı yatak, aynı yorgan altında yatması şehve hislerin uyanmasına ve cinsel sapmalara, çocuklar, aile ve toplum açısından telafisi mümkün olmayan zararlara sebebiyet verebilir. Hz. Peygamber'in (sas) "Çocuklarımız yedi yaşına geldiklerinde onların yataklarını ayırınız."²⁴⁹ sözü bu gerçeğe işaret etmektedir.

Cinsellik ve mahremiyetle ilgili ilk bilgiler ana baba tarafından verilmelidir. Eğer çocuğa gerekli bilgilendirme yapılmazsa, çocuk arkadaş ortamında öğrenme yolunu seçecektir ki bu tür öğrenmenin birçok sıkıntıya sebep olacağı muhakkaktır. Temyîz evresinde iken kız çocuğa anne, oğlan çocuğuna da baba gusül abdestini ve mahiyetini öğretmelidir.²⁵⁰

3 yaşına geldiğinde çocuğa cinsel uzuvlarının onun özel bölgeleri olduğu, vücuduna sadece ebeveynlerinin dokunabileceği, çocuk istemediği takdirde kimsenin ona dokunma, onu öpme, kucağına alma hakkının olmadığı anlatılmaya başlanmalıdır.²⁵¹

2.2. Çocuk Eğitimi İle İlgili Güncel Meseleler

İlk insandan bu yana bütün âdemoğlu gelişim açısından ve insani özellikler bakımından benzerlik gösterir. Örneğin bin yıl önce dünyaya gelen bir çocukla, bin yıl sonra hayata gözlerini açan çocuğun, hayati gereksinimler, bakıma, anne şefkatine, sosyal ortama muhtaç olma gibi tabii olgular açısından birbirlerinden çok da farklı oldukları söylenemez. Ancak şu var ki, zamanın akışı içinde değişen sosyal, kültürel, ictimâî, coğrafi şartlar, çocukların eğitim ve terbiyesinde farklı tezahürlerin

²⁴⁷ en-Nur 24\30-31.

²⁴⁸ Muhammed Nur Süveyd, Çev. Zekeriye Güler, **Çocuk Eğitimi**, (3. Bs. İstanbul: Uysal Yayınevi, 2011), s. 242.

²⁴⁹ Ebu Dâvud, "Salat", 26.

²⁵⁰ Muhammed Nur Süveyd, **Çocuk Eğitimi**, s. 245.

²⁵¹ Begüm Akçınar, "Cinsel Eğitim ve Mahremiyet", <https://okul.com.tr/okul-onesi/makaleleri/cocugun-cinsel-gelisimi-cinsel-egitim-ve-mahremiyet-389>, [9 Kasım 2018].

oluşmasına sebebiyet vermiştir. İçinde bulunduğumuz asırda "Z kuşağı"²⁵² olarak isimlendirilen, "2000-2021 yılları arasında doğan, insanlık tarihinin el, göz, kulak vb. motor beceri senkronizasyonun en yüksek nesli" olarak tanımlanan kuşağa verilecek eğitimde şüphesiz bir önceki x ve y²⁵³ kuşaklarına göre daha farklı ve fazla problemle karşılaşılacağı aşikârdır. Eğitimciye düşen çocuğu, İslami çizginin dışına çıkmadan, güncel hayattan kopmadan, teknolojiden makul ve faydalı bir şekilde istifadeyi sağlayarak, içinde bulunulan çağa uyumlu hatta bir sonraki çağın gelişimine katkı sağlayacak düzeyde bireyler yetiştirmeye gayret etmektir.

2.2.1. Çocuk ve Sosyal Medya

Sosyal medyayı "kullanıcıların ağ teknolojileri kullanarak etkileşimini sağlayan araç, hizmet ve uygulamaların bütünü" şeklinde tarif etmek mümkündür.²⁵⁴ İnsanoğlunun 80'li yıllarda tanıştığı internet ve cep telefonları, hayatı kolaylaştırma, verilere hızlı ulaşma adına birçok kolaylık sağlamıştır. Fakat zamanla internete ulaşmanın kolaylaşması ve yaygınlaşmasıyla beraber ferdi ve toplumu etkileyen olumsuz neticeler meydana gelmiştir. İnternetin kontrolsüz kullanımı, asosyallik, bağımlılık, ahlâkî ve ruhi çöküntü, saldırganlık, davranış bozuklukları, fiziksel bozukluklar, stres, gerginlik, aile içi iletişimsizlik, geçimsizlik gibi pek çok istenmeyen duruma yol açabilir.

Teknolojiden uzak kalmanın neredeyse mümkün olmadığı çağımızda, anne babaların internet kullanımı noktasında çocuklarına bilinçli müdahalelerde bulunmalarına ihtiyaç vardır. Ebeveynlerin sanal dünyanın olumlu ve olumsuz etkilerini çocuklarına anlatmaları, onlarla beraber internette vakit geçirmeleri, koruyucu ve çocukların girdikleri siteleri takip edebilen programlardan istifade etmeleri, çocukla iletişim halinde olmaları, şahsi bilgilerin paylaşılmaması gerektiğini

²⁵² Nihal Çalışkan, "X Y ve Z kuşağı çocuklarının özellikleri neler?", **İndigo Dergisi**, <https://indigodergisi.com/2016/12/x-y-z-kusagi-ozellikleri/>, [28 Kasım 2018].

²⁵³ Kuşak Türleri şu şekilde gruplandırılabilir:

Sessiz Kuşak: 1925-1945 doğumlular, savaş döneminde doğan çocuklar.

Bebek Patlaması (Baby Boomers) kuşağı: 1946-1964 doğumlular, sayı bakımından çok olup, cemiyeti yeniden şekillendirenler.

x kuşağı: 1965-1979 doğumlular, önceki kuşaklara göre daha kanaatkar ve realist insanlar.

y kuşağı: 1980-2000 doğumlular, internet nesli.

z kuşağı: 2000 ve sonrasında doğanlar, dijital çocuklar. Ali Akdemir vd., "Y Kuşağının Kariyer Algısı, Kariyer Değişimi ve Liderlik Tarzı Beklentilerinin Araştırılması", **Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, Cilt- Sayı:2-2 (Aralık 2013), s. 5.

²⁵⁴ Boyd, D., "American Teen Sociality in Networked Publics", (Unpublished Doktoral Thesis, University of Berkeley, 2008), s. 92.

öğretmeleri²⁵⁵, internette geçirilecek vakti sınırlandırmaları bu sorumluluklardan bazılarıdır. Günümüzde çok yapılan hatalardan biri de; anne babaların bizzat çocuklarının ve ailelerinin özelini, yenilen içilenlerin resmini vs. sosyal ortamlarda paylaşmalarıdır. Ebeveynler, zemininde ilgi ve sevgi eksikliği, aşağılık kompleksi gibi duyguları barındıran bu tarz yanlış hareketlerden ve bunları yaparak evlatlarına kötü örnek olmaktan kaçınmalıdırlar.

2.2.2. Çocuk ve Sağlık

Geleceğin büyükleri olan çocuklar, bütün cemiyetlerde titizlikle gelişimleri için gayret gösterilen, mevcut imkânlar dâhilinde en iyi şartlarda ihtiyaçları gözetilen kıymetli bireylerdir.²⁵⁶Şüphesiz çocukların ruhsal ve bedensel sağlığının korunması toplumların refah düzeylerinin, yaşam standartlarının yüksek olmasına vesile olacaktır.

Sağlığı ruhsal ve bedensel açıdan olmak üzere iki ana kategoride incelemek mümkündür. Çocukların ruhi bakımından sağlıklı olmalarında en önemli dinamik hiç kuşkusuz aile ortamıdır. Aile içinde şiddete şahit olan "görünmez, unutulmuş veya sessiz kurbanlar"²⁵⁷ olarak nitelendirilen çocuklar yetişkinlik dönemlerinde sağlıklı duygusal performanslar sergileyememektedirler. Çocuğa gösterilen ilgi, sevgi, şefkat, ona değer verme, davranışlarına sağlıklı tepkiler verme, öfkeyi yansıtmada kontrollü olma, hakaret, fiziksel ve psikolojik şiddetten kaçınma, çocukla nitelikli vakit geçirme, dini ve ahlâki ritüellerden istifade ederek çocuğun gönlüne hitap etmek çocuğun, ruhsal açıdan sağlıklı bir birey olarak yetiştirilmesine zemin hazırlayan unsurlardır.

Beden sağlığı açısından meseleye bakıldığında zaman, yanlış beslenme tarzlarının açtığı tahribat nedeniyle küçük yaşlarda ortaya çıkan reflü, çeşitli bağırsak hastalıkları, hazımsızlıklar, alerjiler, apartman hayatıyla azalan bedeni aktivelerin doğurduğu sonuçlar, telefon, tablet, bilgisayar gibi aletlerden kaynaklanan fiziksel rahatsızlıklar ve göz bozuklukları maalesef günümüzde karşılaşılan sorunlardan bazılarıdır. Çözüme katkı sağlamak adına sunabileceğimiz bazı önerileri şöyle sıralamak mümkündür. Kur'ân-ı Kerîm'de "helal" ve "tayyib"²⁵⁸ yani temiz olanın yenilmesi emredilmiştir.

²⁵⁵ Ali Murat Kırık, "Aile ve Çocuk İlişkisinde İnternetin Yeri", **Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 1 (2014), s. 341-342.

²⁵⁶ Melek Er, " Çocuk, Hastalık, Anne-Babalar ve Kardeşler", **Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi**, Sayı: 49 (2006), s. 155.

²⁵⁷ Suna Kaymak Özmen, "Aile İçinde Öfke ve Saldırganlığın Yansımaları", **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Cilt: 37, Sayı: 2 (2004), s. 30.

²⁵⁸ en-Nahl 16\114.

Anneler bilhassa beslenme konusunda bu noktaya önem göstermeli, hazır ve paket gıdalar yerine kendi ürettikleri yiyecekleri tercih etmelidirler. Yaz tatili, hafta sonu, bayram günleri gibi müsait zamanlarda çocuğun tabiatla buluşması sağlanmalı, bitki ve hayvanlara fiziksel temas kurmasına müsaade edilmelidir. Çocuk gidilen meclislere dâhil edilmeli, sosyalleşmesine katkı sağlayacak ortamlara götürülmeli, yaşına uygun sorumluluklar verilmeli, internette geçirdiği vakit sınırlandırılmalıdır.

Hastalandığı zaman tıbbi destek ile beraber ayet ve hadislerde şifa olarak bahsedilen bal²⁵⁹, çörekotu²⁶⁰, incir, zeytin²⁶¹, süt²⁶², et²⁶³ gibi tabii gıdalardan istifade etmeli, afiyeti için Yaradan'a dua edilmelidir.

2.2.3. Çocuk, Oyun ve Spor

Çocuk gelişiminde oyunun çok önemli bir yeri vardır. Piaget'e göre oyun; çocuğun zihni dünyasının yansımasıdır.²⁶⁴ Ona göre oyun çocuğun zihni dünyasındaki gelişimi düzenler. Bu işlemi de şu iki prensibe göre yapar. 1-Asimilasyon, yani çocuğun düşüncelerini, tecrübelerini kendi iç dünyasında düzenlemesi, 2-Akkomodasyon, çocuğun çevreyle uyum içinde olması.²⁶⁵ Oyun ve oyuncak çocuğun iç dünyası hakkında önemli bilgiler verir. Ebeveynler oyuncak seçiminde öncelikle çocuğun yaşına uygun olanı tercih etmeli, oyuncakın sağlık açısından zararsız olmasına dikkat etmelidirler. Bilhassa ilk çocukluk evresinde televizyon ve tableten uzak durmaları için, çocuğa kabiliyetine göre ortamlar, oyun oynayabilecekleri, akranlarıyla vakit geçirebilecekleri imkânlar sunmaya çalışmalıdırlar, sorumluluk bilinci, şefkat ve merhamet duygusu kazanmasına yardımcı olması için çocuk evcil hayvan beslemeye yönlendirilmelidir. Anne ve babalar çocuklarının oyunlarına iştirak

²⁵⁹ "Ve rabbın bal arısına şöyle ilham etti: "Dağlardan, ağaçlardan ve insanların kurdukları çardaklardan kendine yuvalar edin. Sonra her türlü besleyici ürünlerden ye; rabbının koyduğu kanunlara boyun eğerek çizdiği yollardan git!" Onların karınlarından, farklı renk ve çeşitlerde şerbet (kıvamından bir sıvı) çıkar ki onda insanlara şifa vardır. İşte bunda da düşünen bir topluluk için açık delil bulunmaktadır." en-Nahl 16\68-69, "İki şifa veren maddeye gerekli olun (yararlanın); bal ve Kur'an." İbn Mâce, "Tıb", 7.

²⁶⁰ "Ölüm dışında hiçbir hastalık yoktur ki çörek otunda onun için bir deva bulunmasın." Buhârî, "Tıbb", 7, Müslim "Selam", 89.

²⁶¹ "İncire, zeytine, Tûr-i Sinâ'ya ve şu emin beldeye (Mekke'ye) yemin ederim ki gerçekten biz insanı en güzel şekilde yarattık" et-Tin 95\1-4.

²⁶² "...Hayvanlarda da sizin için alacak dersler ve öğütler vardır. Sizlere hayvanların bağırsak muhteviyatı ile kan arasından meydana gelen, içenlere halis ve içimi kolay süt içiriyoruz" en-Nahl 16\ 65-66.

²⁶³ "Davarlar (Deve, sığır, keçi ve koyunları) da O yarattı. Bunlarda sizin için soğuktan koruyucu yünler ve bir takım menfaatler vardır. Onlardan bir kısmını da yersiniz" en-Nahl 16\5.

²⁶⁴ Ayten Egemen vd., "Oyun, Oyuncak ve Çocuk", *ADÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, Cilt-Sayı: 5-2 (2004), s. 40.

²⁶⁵ Berka Özdoğan, **Çocuk ve Oyun**, (Ankara: Anı Yayıncılık, 2004), s. 107.

etmelidirler; böylece çocukların hislerine dair ipuçları yakalayabilirler. Tablet ve bilgisayar oyunlarının çok yaygın olduğu günümüzde ebeveynlerin bu uygulamalara kesinlikle sınır getirmeleri gerekir. 2 yaşına kadar çocuğu mümkünse dijital alet ve ortamlarla tanıştırmamalı, 2 yaştan sonraki çocukluk döneminde ise çocuğun elektronik ortamlara harcadığı vakit mümkün olduğunca kısıtlanmalıdır.

Bu noktada önemli bir diğer husus da çocuğun spora yönlendirilmesi meselesidir. Sporun çocuğun gelişimi açısından pek çok faydası vardır. Bedene esneklik, kuvvet vermesi, çocuğa özgüven sağlaması, sorumluluk bilinci kazandırması, muhakeme gücünü geliştirmesi, stresten koruyup sosyalleşme sürecinde yardımcı olması sporun çocuğa sağladığı kazanımlardan bazılarıdır.²⁶⁶

Hz. Peygamber (sas) de hem bizzat sporla uğraşmış hem de spor yapmayı tavsiye etmiştir. Güreş, yüzme, at-deve biniciliği, atıcılık, koşu sünnetin teşvik ettiği spor dallarındandır. Rivayet edildiğine göre, Rukane b. Abdüleyzîd isimli bir zat Müslüman olmak için Hz. Peygamber'e (sas) güreş tutmayı teklif etmiş, bir kaç defa yenildikten sonra da İslamiyet'i kabul etmiştir.²⁶⁷ Ayrıca Hz. Peygamber'in (sas) torunları ve daha başkalarıyla da güreştikleri muhtelif kaynaklarda yer almaktadır.²⁶⁸ Yine Hz. Peygamber (sas), "Siz de onlara (düşmanlara) karşı gücünüzün yettiği kadar kuvvet ve (cihad için) bağlanıp beslenen atlar hazırlayın."²⁶⁹ ayetini tefsir ederken "Bilesiniz ki kuvvet remy'dir, bilesiniz ki kuvvet remy'dir, bilesiniz ki kuvvet remy (atmak) dir." buyurarak atıcılığa işaret etmiştir.²⁷⁰ Ok atmakla ilgili hadiste ise şöyle buyrulur: "Sizden hiç kimse oklarıyla eğlenmekten geri durmasın."²⁷¹ Hz. Peygamber'in (sas) hayatına bakıldığında daha evvel hiç kimse için kullanmadığı "Anam babam sana feda olsun" tabirini iyi ok atan sahabî Sa'd b. Ebi Vakkas için kullandığı görülür.²⁷² Hatta Hz. Peygamber'in (sas) ok atma müsabakalarında taraftar olarak bulunduğu Buhârî'nin rivayetinde geçmektedir.²⁷³ Sahabe-i kirâm da bu teşviklerden dolayı atıcılığa meyletmişler bazen hava kararana kadar ok atmaya devam etmişlerdir.²⁷⁴ İbn Ömer'in rivayetine göre Hz. Peygamber beslediği atıyla yarışa

²⁶⁶ Gül Baltacı, **Çocuk ve Spor**, (Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayınları, 2008), s. 7-8.

²⁶⁷ Ebu Dâvud, "Libâs", 21.

²⁶⁸ Münir Kuşçuzade, "Sünnette Spor", **International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)**, (205), s. 398.

²⁶⁹ el-Enfal 8\60.

²⁷⁰ İbn Kesir, **Tefsirü'l Kur'âni'l Azim**, Cilt: 7, s. 109.

²⁷¹ Müslim, "İmâret", 168.

²⁷² Müslim, "Fedâilü's-sahâbe", 5.

²⁷³ Buhari, "Cihâd", 78.

²⁷⁴ Ebu Dâvud, "Salât", 6.

katılırdı.²⁷⁵ Yüzme öğrenilmesi konusunda yine Hz. Peygamber'in teşvikte bulunduğu görülmektedir. Kendisi Medine'de yüzmeyi öğrenmiş, Habeşistan'a hicret eden Müslümanlara orada yüzme öğrenmelerini tavsiye etmiş ve babanın haklarından birinin evladına yüzmeyi öğretmesi gerektiği olduğunu bildirmiştir.²⁷⁶ Koşu ile ilgili olarak kaynaklarda Hz. Aişe ile Hz. Peygamber'in zaman zaman yarış yaptıkları beyan edilmektedir.²⁷⁷

2.2.4. Çocuk ve Kreş

Modernizmin etkisiyle Türk toplumunun sosyal hayatında ciddi değişimler meydana gelmiştir. Bunlardan bir tanesi de günümüzde oldukça yaygınlaşan çalışan anne profilidir. Bu durum ise çocukların birçoğunun henüz bebeklik çağında kreşle tanışmalarına veyahut bakıcıya teslim edilmelerine yol açmaktadır. 0-3 yaş arasındaki çocuk korkularını, kaygılarını, yaşadığı muhtelif hisleri düzenleme yetisine henüz sahip olmadığı için; duygusal manada kendine yardım edecek birine ihtiyaç duyar. Bu dönemde çocuklar için anneden ayrılmak zor bir süreçtir.²⁷⁸ Bu yüzden çalışmak zorunda kalan anneler mümkünse ilk 2 yıl çocuktan ayrılmamalıdır. Zira ilk 2 yaş güvenli bağlanma açısından çok önemlidir. Maalesef yüksek meblağlı borçlar, maddiyat çıtası yükseltilmiş hayat standartları vb. gibi sebeplerle bu pek mümkün olamamakta ve çoğu anne birkaç aylık bebeklerinden ayrılarak çalışma yolunu tercih etmektedir. İlla çalışmak icap ediyorsa; mümkünse çocuk yarım gün kreşe bırakmalı anneye olan ayrılık kısa tutulmalıdır. Çocuk eğer bakıcıya bırakılacaksa birinci derecen yakınlar -anneanne, babaanne, hala, teyze gibi- öncelikli olarak tercih edilmeli, aileden biri bulunmaz ise güzel ahlâklı, merhamet sahibi olan birisine hakkında tafsilatlıca araştırma yapıldıktan sonra teslim edilmelidir. Çocuk insan için en kıymetli emanetlerdendir; korunmaya, gözetilmeye en layık olandır. İsra Suresi'nde insana ana babasının küçükken ona nasıl bakıp büyüttüğü hatırlatılarak şöyle buyrulur: "Onlara merhamet ederek tevazu kanadını indir ve de ki: "Rabbim! Tıpkı beni küçükken koruyup yetiştirdikleri gibi sen de onlara acı."²⁷⁹ Şu asla unutulmamalıdır ki, çocuk yedirmek, içirmek, giydirip barındırmak gibi temel maddi ihtiyaçlar kadar

²⁷⁵ Ebu Dâvud, "Cihâd", 67.

²⁷⁶ Münir Kuşçuzade, "Sünnette Spor", s. 401.

²⁷⁷ Ebu Dâvud, "Cihâd", 68.

²⁷⁸ Oberheiden, M., **Praxis Kindertagespflege. Eingewöhnung. Ein Praxisbuch mit Tipps, Beispielen und Materialien**, (Germany Berlin: Cornelsen Schulverlage GmbH, 2014), s. 11.

²⁷⁹ el-İsra 17\24.

ebeveynin sevgi, ilgi ve şefkatine muhtaçtır. Anne babalar evlatlarına rahat bir hayat sürmeleri için gerekli ortamı hazırlamaya çalışırken, asla geri gelmeyecek olan anları yaşama nimetinden kendilerini mahrum etmemeye gayret göstermelidirler.

2.2.5. Parçalanmış Aile Çocukları

Modernitenin ve toplumsal yozlaşmanın doğurduğu bir diğer netice ise sosyal bir yara olan boşanma vakalarıdır. Şüphesiz boşanmanın doğurduğu ferdi ve toplumsal birçok sorun vardır bu sıkıntılardan en çok etkilenenler ise çocuklardır.

İslam şariatının boşanma konusuna Yahudi ve Hıristiyan şariatlarından farklı bir yaklaşımı vardır. Kur'ân'da eşlerin iyi geçinmeleri²⁸⁰, anlaşmazlık çıktığı vakit aralarında hakem tayin etmeleri²⁸¹ emredilmektedir. Şayet bunlar çözüm olmazsa; son çare olarak Hz. Peygamber'in (sas) 'Allah'ın en sevmediği helal'²⁸² olarak tarif ettiği boşanmaya izin verilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de boşanmanın hükümleri ile ilgili ayetler ve müstakil bir sure olan "Talak Suresi" bulunmaktadır.

İslam neslin, akraba ilişkilerinin korunmasını önemser. Dünyaya gelen çocuğun nesebi hukuki açıdan da birçok sonuç doğurur. Kur'ân-ı Kerîm boşanmış kadınların üç temizlik süresi iddet beklemeleri gerektiğini ve eğer hamile iseler bunu gizlemelerinin haram olduğunu²⁸³ belirtilmiş, böylece çocuğun nesebinin bilinmesi teminat altına alınmıştır. Ayrıca boşanmış kadın hamile ise doğum yapana kadar kadının nafakasını erkeğin temin etmesi, doğduğunda babanın, çocuğu emzirmesi sebebiyle anneye ücret ödemesi gerektiğini belirtmiş, gerekirse çocuğu sütanneye emzirtmenin babanın vazifesi olduğunu vurgulayarak,²⁸⁴ çocuğun nafakasının babaya ait olduğunu beyan buyurmuştur.

İslam'da küçük olan çocuğun velayeti babaya, hidanesi (çocuğun bakımı, eğitimi) ise anneye aittir. Fakat evlilik müessesesi devam ederken hidane anne babanın paylaşarak yüklendiği bir vazife olarak işler. Boşanma vuku bulduğu takdirde çocuğun nafakası, mallarının yönetimi, çocuğun geleceğiyle ilgili önemli kararlar verme salahiyeti gibi hükümleri barındıran velayetin babaya, çocuğun bakımının (hidane) ise anneye verilmesi hususunda fakihler arasında görüş birliği vardır.²⁸⁵ Nitekim bir kadın

²⁸⁰ Bkz. en-Nisa 4\19.

²⁸¹ en-Nisa 4\35

²⁸² Ebû Dâvûd, "Talâk", 3; İbn-i Mâce, "Talâk", 1.

²⁸³ el-Bakara 2\228.

²⁸⁴ et-Talak 65\6.

²⁸⁵ Ali Bardakoğlu, "Hidane", TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt: 17, s. 468.

Rasûlullah'a (sas) gelerek "Ey Allah'ın elçisi! Şu oğluma karnım yuva, göğsüm pınar, kucağım kundak olmuştur. Şimdi ise babası beni boşamıştır ve çocuğu benden çekip almak istemektedir" deyince Resûlullah (sas), "Sen evlenmedikçe daha çok hak sahibisin" cevabını vermiştir.²⁸⁶

Parçalanmış aile sayısının günden güne artmasıyla beraber mağdur olan çocukların da ruh dünyaları yara almakta, ileriki yaşantılarında onları etkileyecek olumsuzluklar vuku bulmaktadır. Bu etkiler çocuğun sosyal ortamı, yaşı, cinsiyeti ve hayatında etkili olan mekanizmalar nispetinde farklılık gösterir. Boşanmış aile çocuklarında gerekli desteği görmedikleri takdirde, sosyalleşme güçlüğü, öfke kontrolsüzlüğü, dik başlılık, uyumsuzluk, güvensizlik, endişe, kaygı, okula adapte olamama gibi sorunlar tespit edilmektedir. Araştırmalarda boşanmada kız çocuklarında en çok 5-6 yaş grubunun, erkeklerde ise 8-10yaş grubunun etkilendiği gözlemlenmiştir.²⁸⁷

Boşanma sonrasında çocuklar ebeveynlerinin yeniden barışmalarını arzu ederler, bu gerçekleşmeyince de ümitsizliğe kapılırlar. Bu yüzden çocuklara boşanma kararı alındığında anlaşılır açıklamalar yapılmalı, onların bu süreçte bir dahli olmadığı ve kendilerine olan sevginin hiç azalmayacağı anlatılmalı, çocukların kendilerini güvende hissetmeleri sağlanmalıdır. Velayeti üstlenen ebeveyn diğer ebeveynin çocuğu düzenli olarak görmesine izin vermeli, çocuğu görmeye gelen ebeveyn de kararlaştırılan randevu gün ve saatlerine riayet etmelidir.²⁸⁸

²⁸⁶ Ebu Dâvud, "Talâk", 35.

²⁸⁷ Özgül Aktaş, "Boşanma Nedenleri ve Boşanma Sonrasında Karşılaşılan Güçlükler", (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2011), s. 41.

²⁸⁸ Özgül Aktaş, "Boşanma Nedenleri ve Boşanma Sonrasında Karşılaşılan Güçlükler", s. 42.

3. BÖLÜM: KUR'ÂN-I KERİM'İN ÇOCUK EĞİTİMİNE YAKLAŞIMI

"Hani Rabbin meleklerle: 'Muhakkak Ben, yeryüzünde bir halife var edeceğim' demişti. Onlar da: 'Biz Seni şükürle yüceltir ve (sürekli) takdis ederken, orada bozgunculuk çıkaracak ve kanlar akıtacak birini mi var edeceksin?' dediler. (Allah:) 'Şüphesiz sizin bilmediğinizi Ben bilirim' dedi."²⁸⁹ ayetinde anlatıldığı üzere varlık alemine adım atan ademoğlu, nefsini terbiye edip olgunlaştırdığı nispette bazı meleklerden üstün olabildiği gibi, ruhunu aç bırakıp bedeni isteklerin peşinden fütursuzca koştuğu vakit hayvanlardan daha aşağı bir mertebeye²⁹⁰ düşebilmektedir.

"Nefsinin kötülüklerden arındırma kurtuluşu ermiştir"²⁹¹ ayetiyle kişinin kendini arındırması gerektiği beyan buyrulmuştur. Hayırlı işler yapıp kötülüklerden uzak durmanın yolu bireyin kendini sağlam bir terbiyeyle terakki ettirmesinden geçer. "Şüphesiz insanı Biz yarattık, nefsinin ona ne vesvese verdiğini biliriz."²⁹² buyurarak kullarının tüm hallerine vakıf olduğunu bildiren Allah (cc), indirdiği Kitab'ında insanın ruhi ve fiziki manada idrakine hitap eden, farklı peygamber kıssalarıyla öğütler veren ayetleriyle kullarına yol göstermiştir. Tezimizin son bölümünde bu yüce zevatın evlatlarıyla olan münasebetlerini, ayetler rehberliğinde incelemeye çalışacağız.

3.1. Kur'ân'da Eğitim İlkeleri

İnsanlar fiziksel özellikler bakımından farklı oldukları gibi söylenenleri anlama ve idrak noktasında da farklı düzeylere sahiptirler. Bazı insanlarda sayısal zekâ, bazılarında sözel zekâ, bazılarında ise ruhsal zekâ ön plana çıkmakta ve bunun neticesi olarak insanlar aynı hadiseye dair farklı çıkarımlar yapabilmektedirler. Bu bağlamda kulların okuyup istifade etmeleri için gönderilen Allah kelâmında tek tip anlatım tarzına rastlanmadığı bilakis zengin öğretim metotlarının kullanıldığı görülür. Allah (cc) bazen ibret için insandan yeryüzünde gezip dolaşmasını istemiş, bazen peygamberleri vasıtasıyla telkinlerde bulunmuş, bazen nefsi terbiye neticesinde kurtuluşa ulaşacağını belirterek insanoğlunu müjdelemiş, bazen de azabı ile

²⁸⁹ el-Bakara 2\30.

²⁹⁰ "Bayağı arzularını tanrılaştıran kişiyi gördün mü? Şimdi sen, bu adamı da doğru yola getirmekle yükümlü olabilir misin? Yoksa sen, onların büyük çoğunluğunun gerçekten senin davetine kulak verdiklerini yahut doğru dürüst düşündüklerini mi sanıyorsun? Aksine onlar, başka değil, bir hayvan sürüsü gibidirler, hatta tuttukları yol bakımından daha da sapkındırlar." el-Furkân 25\43-44. Ayrıca Bkz. el-A'râf 7\179.

²⁹¹ eş-Şems 91\9.

²⁹² Kâf 50\16.

uyarmıştır. Biz çalışmamızda Kuran'ın anlatımında kullandığı taklit, gözlem, telkin, tebşir, inzâr, soru-cevap yöntemlerine değinmeye çalışacağız.

3.1.1. Taklid Metodu

Taklid yoluyla öğrenmenin eğitimde önemli bir yeri vardır. İlk defa taklit meselesini inceleyen ve sistemleştiren psikolog Gabriel Tarde'ye (ö. 1904) göre toplum taklitten ibarettir.²⁹³ Taklid ile öğrenme şüphesiz çocuk eğitiminde öğrenmenin bel kemiğini oluşturur. Zira çocuk dili, dini, gelenek ve görenekleri hep ailesinden taklid yoluyla öğrenir.²⁹⁴ İnançlar ve davranışlar kişilere birbirleri yoluyla sirayet eder. Bu fertler içinde toplumlar içinde geçerli bir kuraldır.²⁹⁵ Çocuk toplumsal normları anlamaya çalışırken kendince bazı mekanizmalara geliştirir. Bunlardan biri de çocuğun sevip saydığı birini (anne, baba veya yakın akraba) taklid ederek onun gibi davranmaya çalışmasıdır. Çocuk dini bilgilerin büyük bir kısmını bu şekilde öğrenir.²⁹⁶ Kur'ân'a göre peygamberler yaşamlarından dersler çıkarılması ve taklid edilmesi gereken örnek kişilerdir. Örneğin Hz. İbrahim için şöyle buyrulur. "İbrâhim'de ve ona uyanlarda size güzel bir örneklik vardır"²⁹⁷ "İçinizden Allah'ın lutfuna ve âhîret gününe umut bağlayanlar, Allah'ı çokça ananlar için hiç şüphe yok ki, Resûlullah'ta güzel bir örneklik vardır."²⁹⁸ ayeti ise her ne kadar Hendek Savaşı sırasında Rasûlullah'ın gösterdiği kararlılıkla ilgili olarak inmişse de, hayatın her anında O'ndan örnek alınması gerekliliği konusunda alimler ittifak etmişlerdir.²⁹⁹

Kur'ân-ı Kerîm'de yirmi beş peygamberden, Hz. Meryem, Hz. Lokmân, Hz. Üzeyir, Hz. Zülkarneyn, ashab-ı kehf gibi Allah dostlarından, onların yaşadıkları hadiselerden ve bu hadiselere verdikleri tepkilerden ve çıkarılması gereken derslerden bahsedilir. Böylece, "Andolsun, size içinde sizin için öğüt bulunan bir kitap indirdik. Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?" ayet-i kerîmesinin de bildirdiği üzere öğüt almak isteyenler için bu şahsiyetlerin yaşamlarında birçok misalin bulunduğu gerçeği vurgulanır.

²⁹³ Çiğdem Kağıtçıbaşı, **İnsan ve İnsanlar**, (Dördüncü Bs. İstanbul: Cem Ofset, 1979) s. 16.

²⁹⁴ Celal Kırca, "Kur'ân'a Göre Din Eğitiminin Genel Metodları", **Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 5, (1988), s. 166.

²⁹⁵ Osman Pazarlı, **Din Eğitim ve Öğretiminde Genel Metodlar**, (İstanbul: İrfan Yayınları, 1967), s. 21.

²⁹⁶ Şerif Mardin, **Din ve İdeoloji**, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1983), s. 63-64.

²⁹⁷ el-Mümtehine 60\4.

²⁹⁸ el-Ahzab 33\21.

²⁹⁹ Mustafa Çağrı, "Hz. Muhammed Örnek Oluşu", **TDV İslam Ansiklopedisi**, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005), Cilt: 30 s. 445.

Buna mukabil Kur'ân "Onlara "Allah'ın indirdiğine ve peygambere gelin" dendiğinde, "Atalarımızı üzerinde bulduğumuz (yol) bize yeter" derler. Ataları bir şey bilmeyen ve doğru yolda gitmeyen kimseler olsa da mı?"³⁰⁰ ayetinde olduğu gibi kötülüğün ve yanlışın taklidini hoş görmez ve kınar.

3.1.2. Gözlem Metodu

Müfessirler "Sizden önce nice uygulamalar geçmiştir. Yeryüzünde gezin de yalanlayanların sonunun ne olduğuna bir bakın."³⁰¹ ayetini tefsir ederken, yeryüzünde gezip seyahat etmenin, evvelki kavimlerin hallerinden ibret almak için daha önce yaşayan sâlih kimselerin kabirlerini ziyaret etmenin, büyük yapıları, tarihi kitapları incelemenin caiz olduğu görüşünde ittifak etmişlerdir. Elmalılı (ö. 1942) "sîrû\geziniz" hükmünün mübah değil müstehap olduğu görüşündedir.³⁰² Muhammed Abduh'a göre bu ayet, Allah'ın koyduğu nizamların öğrenilmesi ve bu kuralları ilim haline getirip bu ilimlerle meşgul olacak âlimler yetiştirilmesi gerektiğine delalet eder.³⁰³

Ayrıca ayetteki "gidiş tarzı, yol, adet" gibi manalara gelen "sünen" kelimesi geniş manada Allah'ın (cc) kâinatta koyduğu nizamları ifade eder.³⁰⁴ İstisnai kurallar dışında her şey belirli bir düzen içerisinde, sebep sonuç ilişkisi içinde tekrar ederek devam eder. "... Yoksa onlar öncekilere uygulanan yasalardan başkasını mı bekliyorlar? Allah'ın yasalarında asla bir değişme bulamazsın; Allah'ın yasalarında asla bir sapma da bulamazsın"³⁰⁵ ayetten anlaşıldığı üzere sünnetullah sosyal olgular içinde geçerlidir.³⁰⁶

Kur'ân pek çok ayetinde yeryüzünde gezip dolaşmayı, daha evvelkilerin yaptıkları hatalara düşmemek için gözlemler yaparak ibretler çıkarmayı, emretmiştir.³⁰⁷

Eğitimde yaparak-yaşayarak öğrenme metodunu oluşturan ilkelerden biri de gözlemleyerek öğrenmedir. Çocuk eğitiminde de bu prensipten istifade edilmelidir. Bu bağlamda çocuk cami, türbe, medrese, müze, ilim meclisleri, akraba meclisleri gibi

³⁰⁰ el-Mâide 5\104. Ayrıca bkz. el-Bakara 2\170; el-A'raf 7\70; Hud 11\87-109; en-Nahl 16\35; el-Enbiya 21\53-54; el-Mü'minun 23\24.

³⁰¹ Âl-i İmran 3\137.

³⁰² Elmalılı Hamdi Yazır, **Hak Dini Kuran Dili**, Cilt: 2, s. 475.

³⁰³ Hayretti Karaman vd., **Kur'ân Yolu**, (Ankara: DİB Yay., 2007), Cilt: 1, s. 677.

³⁰⁴ Murteza Bedir, "Sünnet", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 38, (2010), s. 150.

³⁰⁵ el-Fâtır 35\43.

³⁰⁶ Hayrettin Karaman vd., **Kur'ân Yolu**, (Ankara: DİB Yay., 2007), Cilt: 1, s. 677.

³⁰⁷ el-En'am 6\11; Yusuf 12\109; en-Nahl16\36; el-Hac 22\46; el-Ankebut 29\20; er-Rum 30\9-42; el-Fâtır 35\44; el-Mü'min 40\21-82; Muhammed 47\10.

milli, manevi ve tarihi mekânlara götürülerek bu gibi ortamların informal olarak çocuğun eğitimine katkı sağlamasına zemin oluşturulmalıdır.

3.1.3. Telkin Metodu

Telkin, yani "bir duygu ve düşünceyi aşılama"³⁰⁸ eğitimde çok etkili bir metottur. Telkinle kişi kendine veya başkasına belli bir duygu ve düşünceyi kabul ettirebilir. Telkinde aslolan his yani duygudur. Bu sebepten telkinle eğitimde sevginin önemi büyüktür.³⁰⁹

Tebliğ de bir tür telkindir.³¹⁰ Tebliğ yapacak kişinin bir takım meziyetlere ve maddi veya manevi otoriteye sahip olması gerekir. Aksi takdirde yapılan telkinde başarı sağlanamayacağı aşikârdır. Aile reisliği, siyasi ve toplumsal otoriteler maddi gücü teşkil ederken, ilim ve fazilet sahibi olmak manevi otorite sahibi olmak anlamına gelir.³¹¹ Kur'ân-ı Kerîm incelendiği vakit bu manada manevi otorite sahibi peygamberlerin çevrelerine sürekli tebliğde buldukları ve bu şekilde hakkı anlatma ve öğretme çabasını sarf ettiklerine şahit olunur. Örneğin Hz. Nuh kavmine gayet sarih bir dille tebliğde bulunarak şöyle demiştir: "Kardeşleri Nûh onlara şöyle demişti: "İnkârdan sakınmayacak mısınız? Bakınız ben, size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin. Bunun için sizden bir karşılık beklemiyorum. Benim ecrimi vermek yalnız âlemlerin rabbine aittir. Artık Allah'a isyandan sakının ve bana itaat edin."³¹² Aynı surede Hz. Musa'nın, Hz. Hûd'un, Hz. Salih'in, Hz. Lût'un ve Hz. Şuayb'in kavimlerine benzer ifadelerle yaptıkları tebliğlerden bahsedilmektedir. Şuara suresindeki "Kaldı ki biz, öğüt vermek üzere uyarıcılar göndermeden hiçbir ülke halkını yok etmemişizdir. Biz zalim değiliz."³¹³ ayetiyle de kendisine tebliğ ulaşmayan hiç bir millet olmadığı beyan buyrulmaktadır.

Çocuk eğitiminde iletişim, çocuğun karakterinin şekillenmesindeki amillerin en önemlilerindendir. Anne karnındaki bebeğin ilk gelişen duyu organı kulaktır. Bu yüzden daha hamile iken çocuğa Kur'ân dinletmek, doğduğunda kulağına ezan

³⁰⁸TürkDilKurumu, "Telkin", http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=TELK%C4%B0N [15 Kasım 2018]

³⁰⁹ Osman Pazarlı, **Din Eğitim ve Öğretiminde Genel Metotlar**, (İstanbul: İrfan Yayınları, 1967), s. 25-26

³¹⁰ Osman Pazarlı, **Din Eğitim ve Öğretiminde Genel Metotlar**, s. 26

³¹¹ Celal Kırca, "Kur'ân'a Göre Din Eğitiminin Genel Metotları", **Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 5, (1988), s. 174.

³¹² eş-Şuara 26\106-110.

³¹³ eş-Şuara 26\208-209.

okumak gibi yapılan hoş telkinler aslında birer bilinçaltı eğitimi talimleridir.³¹⁴ Hz. Peygamber (sas) yeni doğan çocuklara dahi tevhidi telkin etmiş, yeni konuşmaya başlayan çocuğa, kavrayamayacak durumda olmasına rağmen Allah'ı birleyici ve takdis edici sözlerin öğretilmesini teşvik etmiştir.³¹⁵

Çocukluğun her evresinde ebeveynlerin kullandıkları dile dikkat etmeleri gerekir. Konuşmalarda Kur'ân'da kıssaları anlatılan peygamberlerin üslupları örnek alınarak olumlu, teşvik edici, onore edici cümleler kullanılmalı, tenkit edici, nefret ettirici, baskıcı hitaplardan kaçınılmalıdır.

3.1.4. Tebşir ve İnzar

"Büşr" kökünden türeyip, sözlükte "güler yüzle karşılamak; müjdelemek" manalarına gelen tebşir, "ilahi emirlere uyanları iyi neticelerin beklediğini haber vermek" demektir.³¹⁶ "Nezr" kökünden "korkulu bir şeyi bilip sakınmak" manasına gelen inzâr ise, tebşirin zıddı olarak "ilahi emirlere uymayanları kötü bir akıbetin beklediğini haber verip, onları uyarma" manasındadır.³¹⁷ Kur'ân-ı Kerîm'de 26 ayet tebşir (müjdeleme) ve inzâr (korkutma) ile ilgilidir. Bunlardan dokuzunda tebşir, inzârdan önce, dördünde ise inzâr tebşirden önce gelir.³¹⁸ Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Peygamber'in (sas)³¹⁹ ve diğer peygamberlerin³²⁰ müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderildiklerine vurgu yapılır. Tebşir ayetlerinde iman edip sâlih ameller işleyenlere ahirette verilecek mükâfatlar, cennet nimetleri ve en büyük nimet olan Allah'ın rızası, ebedi saadet vaad edilmekte, inzâr ayetlerinde ise ehl-i küfrün cehennemde maruz kalacakları çeşitli azaplardan, sonsuz pişmanlıktan, ebedi hüsrandan haber verilmektedir.

Tezimizin önceki bölümünde soyut kavramları çocuklara anlatırken seçilecek kelimelere özen gösterilmesi hususuna dikkat çekmiştik. Onlara iyi insanların mutlu

³¹⁴ Bilal Yorulmaz, "Bir Din Eğitimi Aracı Olarak Dini Müziğin Kullanımı", **Din ve Müzik Sempozyumu**, (İstanbul: Nisan 2012), s. 8.

³¹⁵ İsmail Sağlam, Hz. Peygamber'in Çocuk Eğitiminde Öne Çıkardığı Hususlar, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt-Sayı: 11-2 (2002), s. 171.

³¹⁶ Hatice Kelpetin Arpağuş, "Tebşir", **TDV İslam Ansiklopedisi**, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011), Cilt: 40, s. 226.

³¹⁷ Hayati Hökelekli, "İnzar", **TDV İslam Ansiklopedisi**, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000), Cilt: 22, s. 358.

³¹⁸ Yusuf Macit, "Din Hizmetlerinde Mesaj Oluşturmada Kuran Örneği", **Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 12:2 (2007), s. 223. Bu mesele hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. İsmail Lütfi Çakan, **Hakkı Tavsiye Metod ve Vasıtaları**, (İstanbul: Büşra Yayınları, 1992), s. 54 vd.

³¹⁹ el-A'raf 7\188; el-Furkan 25\56; Meryem 19\97; el-En'am 6\19.

³²⁰ el-Bakara 2\213.

ve ebedi olarak yaşayacakları cennetten, hak edenlerin de cezalandırılacağı cehennemden bahsederken aynı hassasiyetle yaklaşmalı, bilhassa henüz somut dönemde olan çocuklara cehennem ve azaptan bahsedilmemeli, genel olarak soyut döneme yaklaşmış olanlara bile tebşir ağırlıklı telkinler yapılmalı, çocukların ruh dünyalarında ürpertici bir din algısı oluşturmaktan şiddetle kaçınılmalıdır.

Bilhassa ibadetle ilgili talimlerde dikkatli olunmalıdır. Henüz baliğ olmayan çocuk tam ve düzenli yapmadığı ibadetleri için ebeveyn tarafından korkutulmamalı, bu noktada inzâr metodunun eğitimin seyrini yanlış istikametlere döndüreceği unutulmamalıdır. Daha ziyade tebşirden faydalanmalı, çocuğa yaptığı hayırlı ameller neticesinde kulların nail olacakları nimetler anlatılmalıdır.

3.1.5. Soru-Cevap Metodu

Eğitimde soru-cevap, muhatabın bilinçaltındaki düşünceleri gün yüzüne çıkarma ve harekete geçirme³²¹ bakımından etkili olan, eski tarihlerden beri kullanılagelen bir yöntemdir. Sokrat'ın, bilgisi olmadığı bir mevzuda bilmişlik iddia eden insana çeşitli sorular yönelterek farkındalık yaratmak ve nihayet yine sorularla hakkında konuşulan konunun hakikatini muhataba öğretme şeklinde tanımlayabileceğimiz "doğurtma ustalığı"³²² metodunu sıkça kullandığı görülür.

Kur'ân-ı Kerîm'de ve sünnette bu metoda zaman zaman yer verildiği görülmektedir. "Yes'elûneke/sana soruyorlar" ifadesiyle Hz. Peygamber'e sorulan sorulara cevap mahiyetinde nüzül olan ayetler³²³ vardır ki bunların sayısı on beştir.³²⁴ Soru cevap metodunun kullanıldığı ayetlerde, kıyamet, ruh gibi gaybî meseleler, Zülkarneyn, ashab-ı kehf gibi daha evvelce yaşamış zevat, ganimet malı, malların nerede infak edileceği, yetimlerin hukuku, haram aylar, içki ve kumar, kadınların özel halleri gibi fihhi meselelere cevaplar verilmiştir.

Hz. Peygamber (sas) "Soru soran olmasaydı, ilim kaybolurdu" buyurarak eğitimde sorunun önemini vurgulamıştır. Cibril veya İhsan hadisi olarak meşhur olan hadiste Cebrail sahabeden Dihyetü'l Kelbi suretinde gelerek Efendimiz'e (sas) iman,

³²¹ M. Ahmed Halefullah, **Kur'ân'da Anlatım Sanatı**, Çev. Şaban Karataş, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2002), s. 169-170.

³²² Bayram Ali Çetinkaya, **İlk Çağ Felsefesi Tarihi**, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2010), s. 132.

³²³ el-Bakara 2\189, 215, 217-218, 220, 222.

³²⁴ Mehmet Abay, "İslam Hukukunda Fetva", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2010), s. 2.

İslam ve ihsan hakkında sorular sormuş, Hz. Peygamber de (sas) "Bu konuda sorulan sorandan daha bilgili değildir" buyurmuştur.³²⁵

Sorarak öğrenmenin çocuk eğitiminde çok önemli bir yeri vardır. Zira çocuklar herhangi bir konu ile ilgili akıllarına gelen her türlü soruyu sormaktan imtina etmezler. Çocuğun eğitimini üstlenen kimseler çocuğa aktarmak istedikleri bilgileri, onlara yönettikleri dikkat çekici sorularla zenginleştirirlerse alınmak istenen verim artacak ve öğrenilen bilgiler daha kalıcı olacaktır.

3.2. Kur'ân'da Bahsi Geçen Ebeveynler ve Çocuklarına Karşı Tutumları

Birer beşer olarak peygamberler de dünya hayatının çeşitli hadiseleriyle, aile fertleri ile imtihana tabi tutulmuşlardır. Kur'ân-ı Kerîm ebeveyn ve evlat olarak muhtelif peygamberlerden ve bazı zevattan misaller getirerek onların takındıkları tavırlar hakkında örnek alınacak anekdotlar nakletmektedir. Evlatlarında biri diğerini öldüren Hz. Âdem³²⁶, çok geç yaşta evlat sahibi olup, kendisinden bu evladını kurban etmesi istenen Hz. İbrahim³²⁷, yıllarca evlat acısı ve hasreti çeken Hz. Yakub³²⁸, çağrısına kulak asmayan evladının gözleri önünde boğulmasına şahit olan Hz. Nuh, hikmet-i ilahi gereği babasız çocuk dünyaya getiren ve bu sebeple çeşitli iftiralara duçar olan Hz. Meryem³²⁹, Firavun'un zulmünden dolayı bebekken nehre bırakılan Hz. Musa ve annesi³³⁰, baba-oğul risalet vazifesini üstlenen Hz. Davut ve Hz. Süleyman³³¹ ile ilgili ayetler bunlardan bazılarıdır.

3.2.1. Hayırlı Eş ve Evlat İçin Dua

İnsanı erkek ve dişi olarak iki cinsten³³² yaratan Allah (cc) kudretinin bir delili olarak bu iki cinsin arasına muhabbet vermiş³³³ ve evlilik kurumuyla insanın fizikî ve ruhî olarak sükûnet bulacağı bir nimet ortamı bahşetmiş, insanlara evlenip yuva kurmalarını tavsiye etmiştir.³³⁴ Hz. Peygamber (sas) de "Ben namaz da kılarım, uyurum da, oruç ta tutarım, tutmadığım da olur, kadınlarla da evlenirim. Her kim benim

³²⁵ Dârimî, "Mukaddime", 18.

³²⁶ el-Maide 5\27.

³²⁷ es-Saffat 37\102-103.

³²⁸ Yusuf 12\84.

³²⁹ Meryem 19\27-28.

³³⁰ Tâ Hâ 20\38-40.

³³¹ en-Neml 27\15-16; en-Nisa 4\163; Sâd 38\3.

³³² el-Hucurat 49\13.

³³³ er-Rum 30\21.

³³⁴ Bkz. en-Nisa 4\3, 25; en-Nur 24\32.

sünnetimden yüz çevirirse benden değildir"³³⁵ buyurarak evlenmenin kendi sünneti olduğunu belirtmiş ve evlenen kimseye Allah'ın muhakkak yardım edeceği³³⁶ müjdesini vermiştir. Bir başka hadis-i şerifinde ise Allah Rasulü (sas) "Ey gençler! Evlenme imkânı bulanınız evlensin. Çünkü evlenmek; gözü haramdan çevirmek ve iffeti korumak için en iyi yoldur. Evlenme imkânı bulmayan da oruç tutsun. Çünkü orucun kişi için şehveti kesme özelliği vardır."³³⁷ buyurur.

Başta kişinin haramdan koruması olmak üzere evlilikten hâsıl olan hayırlar pek çoktur. Esas gaye ise aile kurumu ile insan neslinin temiz ve pak bir şekilde geleceğe aktarılmasıdır.³³⁸ İslam dininde çocuğun terbiye edilmesi, Tahrim Suresi 6. ayet gereği çocuğun ana babasına farzdır. Bu emri en güzel şekilde yerine getirebilmek de iyi bir eş seçimiyle başlar. Evlenme niyetinde olan kişiler eşlik vazifesini hakkıyla yapabilecek psikolojik ve fizyolojik olgunluğa sahip, güzel ahlâklı kimseyi tercih etmelidirler.³³⁹ Hz. Peygamber (sas) "Çocuklarınız için hayırlısını tercih edin. Kendinize denk olanlarla evlenin, denk olanların kızını isteyin"³⁴⁰ ve yine "Malı, nesebi, güzelliği ve dindarlığı. Sen dindar olanı seç ki hayır ve bereket göresin!"³⁴¹ buyurarak eş seçiminin önemine dikkat seçmiştir.

Küfuv (denklik) meselesiyle ilgili Kur'ân-ı Kerîm'deki "Zina eden erkek, zina eden veya müşrik olan bir kadından başkası ile evlenmez; zina eden kadınla da ancak zina eden veya müşrik olan erkek evlenir. Bu, müminlere haram kılınmıştır"³⁴² ayetinden hareketle, aynı ahlâki zeminde buluşamayan çiftlerin evliliklerinin sağlıklı olmayacağını söylemek mümkündür. İmânî, ahlâkî ve ibadetle ilgili temel konularda evlenecek kişiler arasında "asgari müştereklik" ölçüsü aranmalı, bunların haricindeki zevkler, yorumlar, hayata bakış açısındaki farklılıklar, yaşama renk katan unsurlar olarak değerlendirilmelidir.³⁴³

Kur'ân'da karı-kocadan her biri için kullanılan kelime "zevc"tir ki bu kelime; kadın ile erkeğin birbirini tamamlayan iki unsur olduğunu, birbirlerinin yerine geçemeyeceklerini en güzel anlatan kelimelerdendir. Zira "eş" anlamına gelen "zevc"

³³⁵ Müslim, "Nikâh", 5.

³³⁶ Tirmizi, "Fedailü'l-Cihad", 12.

³³⁷ Buhâri, "Nikah", 3.

³³⁸ M. Emin Özafşar vd., "Aile", **Hadislerle İslam**, (Dördüncü Bs., Ankara: DİB Yay., 2017), Cilt: 4, s. 16.

³³⁹ Mehmet Kızılkaya, **A'dan Z'ye İslam'da Çocuk Terbiyesi**, (İstanbul: Hayat Yayınları, 2014), s. 102.

³⁴⁰ İbn Mâce, "Nikah", 46.

³⁴¹ Buhari "Nikah" 15; Müslim, "Rada", 53.

³⁴² en-Nur 24\3.

³⁴³ Hayrettin Karaman, **Evlilik**, (İstanbul: İz Yayınları, 2010), s. 26-27.

kelimesi "birbirinin tıpatıp aynısı" manasına değil, biri olmadan öbürünün yetersiz kaldığı eş manasındır. Örneğin ayakkabı veya terliğin teki için de Araplar bu kelimeyi kullanırlar. Kur'ân'ın hedeflediği aile modelinde "Allah'ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle"³⁴⁴ ayetinde belirtildiği gibi eşler üstün olan taraflarıyla, diğer tarafın eksikliğini tamamlamakta "...birbirinizle baş başa kalıp kaynaştınız"³⁴⁵ ifadesindeki gibi birbirleriyle bütünleşip³⁴⁶ "Allah, evlerinizi sizin için bir huzur ve sükûn yeri yaptı"³⁴⁷ ifadesindeki gibi huzuru yakalamaktadırlar.

Evlenmek niyetinde olan kimse, yukarıda belirttiğimiz ön kriterlere dikkat ettikten sonra başta ana babası olmak üzere, hayat tecrübesine, basiretine ve niyetine güvendiği kişilerle istişare etmelidir.

Evlilik için en önemli basamaklardan biri sâlih\sâliha bir eş için Allah'a niyazda bulunmak, hayırlı bir yuva ve evlatlar için dua etmektir. Nasıl dua edilmesi gerektiğini ise Rabbimiz kullarına şu ayet-i kerîme ile öğretir. "Onlar, 'Ey Rabbimiz! Eşlerimizi ve çocuklarımızı bize göz aydınlığı kıl ve bizi Allah'a karşı gelmekten sakınanlara önder eyle' diyenlerdir."³⁴⁸ Yine Kur'ân bize yaşları ilerlemiş olmasına rağmen Allah'tan ümidini kesmeyerek evlat sahibi olmak için duadan geri kalmayan iki peygamberden, Hz. İbrahim ve Hz. Zekeriyya'dan bahseder.

3.2.1.1. Hz. İbrahim Örneği

Hz. İbrahim"ulü'l-azm"³⁴⁹ (azim sahibi) peygamberlerden olduğu kabul edilen ve Hz. Peygamber'in (sas) de hakkında "Her peygamberin diğer peygamberlerden bir dostu vardır, benim dostum da atam ve Rabbimin dost edindiği (İbrahim)dir."³⁵⁰ buyurduğu yüce bir zattır. Hz. İbrahim putlara ve bazı gök cisimlerine tapan³⁵¹ bir kavim içinde dünyaya gelmiş, yıldızlara, aya, güneşe bakarak³⁵² bunları da yaratan aşkın bir varlığın olduğunu, "Ben, O'nun birliğine inanarak yüzümü, gökleri ve yeri

³⁴⁴ en-Nisâ 4\34.

³⁴⁵ en-Nisa 4\21.

³⁴⁶ Saffet Köse, "Ailede Meşruiyet Temeli Olarak Nikâh", **Küreselleşen Dünyada Aile (2009 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri**, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 2009), s. 126.

³⁴⁷ en-Nahl 16\80.

³⁴⁸ el-Furkan 25\74.

³⁴⁹ el-Ahzab 33\7 Ulü'l-azm Peygamberler; Hz. İbrahim, Hz. Nuh, Hz. İsa, Hz. Musa ve Hz. Muhammed (sas)'dir. Vazifelerini ifa ederken her türlü meşakkate sabreden ve diğer peygamberlerin büyükleri olan peygamberler olarak kabul edilirler. Musa Bilgiz, "Kuran'da Nübüvvet", *Diyanet İlmî Dergi*, Cilt: 49, Sayı: 1 (ts.), s. 40.

³⁵⁰ Tirmizi, "Tefsiru'l-Kur'ân", 3.

³⁵¹ M. Emin Özafşar vd., "Aile", **Hadislerle İslam**, Cilt: 6, s. 41-42.

³⁵² el-En'am 6\76-78.

yoktan yaratan Allah'a çevirdim ve ben müşriklerden değilim."³⁵³ diyerek idrak etmiş ve bir şölen günü putları baltayla kırarak hanifliğini ilan etmiştir. Hz. İbrahim çok ağır imtihanlarla sınanan, tüm sıkıntılara tevekkülle sabreden, kendini tanrı ilan eden zamanının kralı Nemrut tarafından hazırlanmış ateşe atıldığı halde "Biz de, 'Ey ateş' dedik, 'İbrahim için serin ve zararsız ol!'"³⁵⁴ emrinde ateşin yakmadığı ve Allah'ın kendisini dost olarak³⁵⁵ nitelediği bir peygamberdir.

Başta babası olmak üzere kavmine tevhide kabul ettiremeyip, çeşitli zulümlere maruz kalınca diğer peygamberler gibi Hz. İbrahim de "Ben Rabbime gidiyorum. O bana doğru yol gösterecek."³⁵⁶ diyerek hicret etmek zorunda kalmıştır.

Hz. İbrahim yaşı ilerlediği ve çok istediği halde evlat sahibi olamamıştı. "Rabbim bana sâlihlerden olacak bir evlat ver"³⁵⁷ diyerek niyazda bulunuyordu. Evlat hasreti Hz. İbrahim ve eşi Hz. Sare için o boyuta vardı ki; Hz. Sare, kendi eliyle yardımcıları Hacer'i Hz. İbrahim ile evlendirmiş, Hz. İbrahim de eğer bir erkek çocuğu olursa onu Allah için kurban etme sözünü vererek adakta bulunmuştur.³⁵⁸ Kısa süre sonra kendisine Allah tarafından "hilim sahibi bir oğul"³⁵⁹ müjdelenmiştir. Yine Hz. İbrahim'in makbul duası karşılığında Cenab-ı Allah onu "iyilerden bir peygamber olarak İshak"³⁶⁰ ile müjdelemiştir.

Mümin için en önemli makamlardan biri sâlih olma makamıdır. Sâlih "salâh" kavramıyla ilintilidir. "İyi olmak, istikamet üzere olmak" gibi manalara gelir. Kuran'da Salih özel isim olarak geçtiği gibi, amel-i sâlih, muslih, sulh gibi aynı kökten kelimeler de kullanılmıştır.³⁶¹ Hz. İbrahim de hem kendisi ve hem evladı adına sâlihlik makamında olmak için dua etmiştir.³⁶²

Hz. İbrahim'in yaptığı dua ve "Ey Rabbimiz! Eşlerimizi ve çocuklarımızı bize göz aydınlığı kıl ve bizi Allah'a karşı gelmekten sakınanlara önder eyle" diyenlerdir" ayeti bağlamında Müslümanın eşi ve evlatları için, onların hayırlı işlerle uğraşan kimseler, dünya ve ahirette saadet kaynağı, başkalarını da düzeltici (muslih) insanlar

³⁵³ el-En'am 6\79.

³⁵⁴ el-Enbiya 21\69.

³⁵⁵ en-Nisa 4\125.

³⁵⁶ es-Saffat 37\99.

³⁵⁷ es-Saffat 37\100.

³⁵⁸ M. Emin Özafşar vd., "Aile", **Hadislerle İslam**, Cilt: 6, s. 43.

³⁵⁹ es-Saffat 37\101.

³⁶⁰ es-Saffat 37\112.

³⁶¹ Ömer Dumlu, Mehmet Aydın, **Ana Konularıyla Kur'an**, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2006), s. 122.

³⁶² Fahrettin Razi, **Mefatihul-Gayb**, (Beyrut: Darul-Fikr, 1981), Cilt: 26, s. 101.

olmaları için dua etmesi gerekliliği, birçok insanın gözden kaçırdığı çok mühim bir noktadır.

3.2.1.2. Hz. Zekeriya Örneği

Hz. Zekeriya İsrailoğullarına gönderilen, soyu Hz. Davud oradan da Hz. İbrahim'e dayanan, Beyt-i Makdis'in hizmetinde vazife alan bir peygamberdir. Hanımı ile Hz. Meryem'in annesi (İmran'ın karısı) kardeştir.³⁶³

Hz. Zekeriya da Hz. İbrahim gibi yaşlılık çağına kavuştuğu halde evlat sahibi olamamıştı. Üstelik karısı da kısır idi. Kendisi Hz. Meryem'in bakımı vazifesini üstlenmişti. Mihraba her girdiğinde mevsimi olmayan yiyecekleri Hz. Meryem'in odasında görüyor, bu olağanüstü duruma şahitlik ediyordu. Allah'ın (cc) sonsuz gücü karşısında imkânsız diye bir şey olmayacağını bildiği için şöyle dua etmiştir: "Orada (mabette) Zekeriyyâ Rabb'ine dua edip dedi ki: "Rabbim! Bana tarafından temiz bir nesil ihsan eyle! Kuşkusuz sen duayı işitmektesin."³⁶⁴ Bir diğer duasını ise Kur'ân şöyle haber vermektedir: "Bu, rabbinin Zekeriyyâ kuluna lutfettiği rahmetin anlatımıdır. Hani o, alçak sesle rabbine yalvarmıştı. "Rabbim!" demişti, "Benim kemiklerim zayıfladı, saçlarım ağardı. Rabbim! Ben sana ettiğim dualarda hiç eli boş dönmedim. Doğrusu ben, arkamdan iş başına geçecek olan yakınlarımdan endişe ediyorum; karım da kısırdır. Tarafından bana yerimi alacak bir halef ver; o, Yakub hânedanına da vâris olsun; rabbim, onu rızana erdir!"³⁶⁵ Hz. Zekeriya'nın bu duasındaki arzusunun, hayırlı işleri devam ettirecek ve Allah'ın rızasını kazanacak bir evlat olduğu açıkça görülmektedir.

Allah rızası esas alınarak kurulan yuvayı şenlendirecek olan yavrulardır. Ebeveyne düşen Zekeriya'nın duruşundaki gibi duada kararlı ve ümitvar olmaktır. Takdir ise Allah'ındır. Zira "Göklerin ve yerin egemenliği Allah'a aittir. O dilediğini yaratır; dilediğine kız çocukları bahşeder, dilediğine de erkek çocukları bahşeder. Yahut erkek ve kız çocuklarını birlikte verir. Dilediğini de çocuksuz bırakır. Şüphesiz O her şeyi bilir, her şeye gücü yeter."³⁶⁶

³⁶³ İbn Kesir, *Tefsirü'l Kur'âni'l Azim*, Cilt: 3, s. 48-52.

³⁶⁴ Âl-i İmran 3\38.

³⁶⁵ Meryem 19\5-6.

³⁶⁶ eş-Şûra 42\49-50.

3.2.2. Sevgi ve Şefkat

İnsanı değerli kılan özelliklerinden biri de, gönlünde yeşerttiği güzel duyguları çevresindekilere aktarabilme kabiliyetidir. Hislerin en asili kuşkusuz sevgidir. Evlat sevgisi ise Allah'ın (cc) en vahşi hayvanlara dahi bahşettiği bir nimettir. Bilhassa anne "Annesi onu zahmetle karnında taşıdı, zahmetle doğurdu"³⁶⁷ ayetinde de anlatıldığı üzere bin bir meşakkatle büyüttüğü yavrusuna karşı ayrı bir hassasiyet taşır.

Ancak her davranışta olduğu gibi sevgide de itidali elden bırakmamak gerekir. Aynı ölçü şefkat ve merhamet hisleri için de geçerlidir. Bazı aileler aşırı düşkünlük sebebiyle çocuklarına özel alan bırakmamakta, onların ruhen ve bedenen gelişimlerine bilmeden mani olmakta, özgüvenlerinde ciddi hasarlara sebebiyet vermektedirler. Çocuk-ebeveyn ilişkisinde sevginin hududu, Kur'an'da aynı zamanda baba olan peygamber kıssaları vasıtasıyla çizilmiştir.

3.2.2.1. Hz. Nuh Örneği

Kur'an-ı Kerîm bize kendine inanmayan kâfir oğlunun affi için Cenab-ı Allah'a yalvaran ve bu sebeple ikaz edilen, ulü'l-azm peygamberlerden olduğu kabul edilen Hz. Nuh'tan bahseder. Hadise şöyle anlatılır: "Gemi, dağlar gibi dalgalar arasında onları götürüyordu. Nuh, gemiden uzakta bulunan oğluna: Yavrucağım! (Sen de) bizimle beraber bin, kâfirlerle beraber olma! diye seslendi. Oğlu: Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım, dedi. (Nuh): "Bugün Allah'ın emrinden (azabından), merhamet sahibi Allah'tan başka koruyacak kimse yoktur" dedi. Aralarına dalga girdi, böylece o da boğulanlardan oldu. (Nihayet) "Ey yer suyunu yut! Ve ey gök (suyunu) tut!" denildi. Su çekildi; iş bitirildi; (gemi de) Cûdî (dağının) üzerine yerleşti. Ve: "O zalimler topluluğunun canı cehenneme!" denildi. Nuh Rabbine dua edip dedi ki: "Ey Rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemdendir. Senin vaadin ise elbette haklıdır. Sen hâkimler hâkimisin. "Allah buyurdu ki: Ey Nuh! O asla senin ailenden değildir. Çünkü onun yaptığı kötü bir iştir. O halde hakkında bilgin olmayan bir şeyi benden isteme! Ben sana cahillerden olmamanı tavsiye ederim."³⁶⁸

Bir baba şefkatiyle evladının gözü önünde boğulmasıyla kahrolan Hz. Nuh, Allah'ın (cc) "O senin ailenden değildir" ikazından sonra " ... Ey Rabbim! Ben senden hakkında bilgin olmayan şeyi istemekten sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve

³⁶⁷ el-Ahkaf 46\15.

³⁶⁸ Hud 11\42-46.

esirgemezsen, ben ziyana uğrayanlardan olurum!"³⁶⁹ buyurarak, evlat dahi olsa batıl yolda olan kişi hakkında; hissi hareket etmemek ve haktan ayrılmamak hususunda tüm ebeveynlere örnek teşkil edecek bir duruş sergilemiştir.

Günümüzde ebeveyn-çocuk ilişkilerine bakıldığında çoğu kez bunun aksi bir manzarayla karşılaşılacaktır. Kendi çektikleri maddi ve manevi sıkıntıları çocuklarının çekmesini istemeyen ana babalar, iyi niyet fakat yanlış yaklaşımlarla çocuklarının hatalarına göz yummakta, dinen ve ahlâken uygun olmayan eylemlerine dahi görmezlikten gelmektedirler. Bazen de bireyler kendi iç dünyalarında sağlıklı bir şekilde ayakları yere basmayan duyguları sebebiyle, çocuklarını sevme ve onların bakımı konusunda itinalı davranma iddiasıyla, marka takıntıları, dışarıda yeme-içme, teknolojik aletlerle baş başa bırakma, müsriflik gibi olumsuz ve yanlış davranışlar sergileyebilmekte, netice de ise aşırı ilgi ve imkânlar içinde boğulan, doyumsuz, mutsuz, hazırcı, egoist, tenkitçi, geçimsiz, fedakârlık yapmayı acizlik addeden çocukların sayısı gitgide artmakta ve İslam'ın emrettiği arzu edilen nesil çizgisinden sapılmaktadır.

Bu bağlamda ebeveynler, Allah'ın ve kulların haklarına tecavüz noktasında evlatlarını frenlemeli, onlara doğruyu göstermeli, yanlış yollara sapmamaları için gerekli müdahaleyi yapmalı, sevgi şefkat ve ilgide ölçüyü muhafaza edip aşırıya kaçmamalıdır.

3.2.2.2. Hz. Yakub-Hz. Yusuf Örneği

Çocuklara olan muamelede sevgi ve merhamet yaklaşımındaki ölçü kadar, adalet de önemli bir unsurdur. Aynı ana babadan dünyaya gelmelerine rağmen kardeşler farklı karakter ve huylara sahiptirler. Bazı evlatlar ebeveynlerine karşı sevgi, itaat, ihtiram ve şefkat hisleriyle yaklaşırken, bazıları saygı sınırını zorlayabilmektedirler. "Biliniz ki, mallarınız ve çocuklarınız birer imtihan sebebidir ve büyük mükâfat Allah'ın katındadır."³⁷⁰ ayetinde belirtildiği gibi imtihan kul evlatları ve malları ile sınanır.

Ana babalar, kardeşler arasında adil davranmakla mükelleftirler. İhtiyaçlarını giderme, ilgilenme, gözetme açısından eşit davranmalıdırlar. Aksi takdirde evlatlar arasında nefret, kıskançlık gibi nahoş durumlar zuhur eder. Buna en meşhur misal Hz.

³⁶⁹ Hud 11\47.

³⁷⁰ el-Enfal 8\28.

Yakub ile acısıyla gözlerini kaybedecek kadar üzüldüğü³⁷¹ oğlu Hz. Yusuf'un başlarından geçenlerdir. Kur'an'da "kıssaların en güzeli" olarak tasvir edilen ve hakkında müstakil bir sure bulunan Hz. Yusuf'un ve babasının imtihanından çıkarılacak pek çok ders vardır. Hz. Yusuf'un kardeşlerinin, babalarının onu kendilerinden daha çok sevdiğini düşünerek, gezmeye götürme bahanesiyle Hz. Yusuf'u öldürmeye kast edecek kadar kinlenmeleri kardeş kıskançlığının varabileceği sınırlar bakımından dehşet vericidir.³⁷² Zira tarih tekerrürden ibarettir ve beşer olarak insanlar pek çok ortak noktada buluşmakta, bilhassa ailevi ilişkilerde benzer tepkiler göstermektedirler.

Tarihi bir gerçek olarak kardeşler arasındaki kıskançlık evrenseldir.³⁷³ Hz. Adem'in iki oğluya başlayan ve birinin diğerini öldürmesiyle neticelenen³⁷⁴ kardeş kıskançlığı serüveni her toplumda farklı tezahürleriyle sahnede olmuştur. İlk çocukların ikinci çocuğun dünyaya gelmesiyle beraber kendilerine gösterilen sevgi ve ilginin yok olacağından korkup anne babalarını paylaşmak istememeleri, kardeş kıskançlığının temel çıkış noktalarındandır.³⁷⁵

Şayet ebeveynler çocuklarına ilgi gösterme hususunda adaleti sağlayamazlarsa kardeşler arasında kıskançlık kendini önce pasif olarak gösterir. Surat asmak, mesafeli tavırlar, ses tonunu değiştirme vs. gibi tepkiler pasif kıskançlık örneklerindedir. Derinleşen kıskançlıklarda ise aşağılamak, suçlamak, tehdit etmek, acı vermek, dışlamak gibi aktif tepkiler ortaya çıkar.³⁷⁶ Nitekim Hz. Yakub oğlu Yusuf'a gördüğü rüyayı kardeşlerine anlatmamasını tenbih ederken "Sonra seni kıskandıklarından sana tuzak kurarlar"³⁷⁷ diyerek kıskançlığın varabileceği hududu peygamber önsezisiyle tahmin etmiş ve oğlunu ikaz etmiştir.

Küçük kardeşe duyulan kıskançlık genelde saldırganlık olarak tezahür eder.³⁷⁸ Nitekim Yusuf'un kardeşleri de "Yusuf'u öldürün yahut onu uzak bir yere atın ki babanızın sevgi ve teveccühü yalnız size kalsın! Ondan sonra da tövbe ederek sâlih

³⁷¹ Yusuf 12\84.

³⁷² Konu ile ilgili bkz. Yusuf 12\8-15.

³⁷³ Nusret Kaya, **Psikoestetik**, (8. Bs., İstanbul: Pegasus Yayınları, 2010), s. 346.

³⁷⁴ Hans Zulliger, **Çocukta Ruhsal Bozukluklar ve Tedavisi**, Çev. Kamuran Şipal, (İstanbul: Cem Yayınevi, 1996), s. 116-124.

³⁷⁵ el-Maide 5\27-30.

³⁷⁶ Leyla Navaro, **Haset ve Rekabet Kendi Kuyruğunu Yiyen Yılan**, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2011), s. 30.

³⁷⁷ Yusuf 12\5.

³⁷⁸ Arthur T. Jersild, **Çocuk Psikolojisi**, Çev. Gülseren Günçe, (Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1976), s. 440.

kimseler olursunuz, babanızla münasebetleriniz düzelir, işiniz yoluna girer."³⁷⁹ diyerek kardeşlerinin canına kast etmişlerdir.

Psikolojide en önemli duygu bireyin çocukluğunda kazandığı güven duygusudur. Çocuk anne babadan gördüğü sevgi, ilgi ve şefkate göre ya olumlu duygular üretir ya da olumsuz duygular geliştirir. Bu noktadan hareketle evlatlar arasında yapılan en küçük yanlış yaklaşımın dahi büyük bazen de telafi edilemez sonuçlar doğurabileceği gerçeği anne babaların çok hassasiyet göstermeleri gereken hususlardandır.³⁸⁰

3.2.3. Değer Verme-İstişare

Ebeveynler evlatlarını güzel terbiye etmekle mükelleftirler bununla birlikte çocuklarının hayatlarını kendi hayatlarının uzantıları gibi görmeleri, onlar üzerinde her türlü tasarruf hakkına sahip olduklarını düşünmeleri ebeveyn-çocuk ilişkisi açısından oldukça yanlış tutumdur. Zira çocuklar ayrı birer bireydirler. Ana babalarıyla aynı bakış açısına, aynı zevklere sahip olmalarını beklemek onların kişilikleri üzerine yapılan bir nevi zulümdür.

Hz. Ali'ye atfedilen "Çocuklarınızla 7 yaşına kadar oynayın, 15 yaşına kadar arkadaş olun, 15 yaşından sonra istişare edin."³⁸¹ sözünde olduğu gibi oyun çağındaki çocukla oynamalı, onunla nitelikli beraberlik geçirmeli, temyiz çağına geldikten sonra da çocukla ve aile ile ilgili kararlar alınırken de onunla istişare edilmelidir.

Çocuktan söylenilenlere şartsız itaat etmesi beklenmemeli, gerekçeler net bir şekilde anlatılmalı, çocuk hakka, doğruya, adalete yönlendirilmelidir. Körü körüne uygulanan yaptırımlarda tutarsız olunma ihtimali çok yüksektir.³⁸²

Çocuklarla konuşulurken yaptıkları davranışların üzerinden onlarla konuşulmalı, hata işlemeleri durumunda da kişilikleri üzerinden değil fiil üzerinden açıklama ve gerekli sınırlama konulmalıdır. Şurası bir gerçektir ki nedeni açıklanmadan uygulanan yaptırımlarda çocuğun yaptığı yanlışları tekrarlama ihtimali oldukça fazladır. Çocuğun kişisel gelişimine olumlu katkıda bulunmak ve çocuğun alınan kararlara uyması için; çocuğa davranışlarının sebep olabileceği neticeler

³⁷⁹ Yusuf 12\9.

³⁸⁰ Faruk Vural, "Yusuf Suresi Bağlamında Kıskançlık ve Haset Duygularına Psikolojik Bir Yaklaşım", **Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 13, Sayı: 2 (2011), s. 143.

³⁸¹ Ayşenur Tüfekçi , "Son Peygamber ve Çocuk", <http://www.sonpeygamber.info/topragi-isler-gibi-cocugunuzu-isleyin> [07 Ocak 2019].

³⁸² Nevzat Tarhan, **Aile Okulu**, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2013), s. 43.

hakkında anlayacağı düzeyde bilgilendirmeler yapılmalıdır, ondan istenen hal ve tavırların gerekçesi izah edilmelidir.³⁸³

3.2.3.1. Hz. İbrahim-Hz. İsmail Örneği

Bu noktada, oğluna Allah'a verdiği sözden dolayı kendisini kurban etmesi gerektiğini ve bu konuda oğluna ne düşündüğünü soran Hz. İbrahim'in ve oğlu İsmail'in yaşadıklarından çıkarılacak çok dersler vardır. Şöyle ki; Hz. İbrahim'in (sas) çok yaşlı olduğunu ve evlat sahibi olmak istediğini daha önce belirtmiştik. İbrahim bunu o kadar çok istiyordu ki eğer bir evladı olursa onu Allah için kurban etmeyi adadı.³⁸⁴ Cenab-ı Allah onun duasını kabul etti ve ona halim (uysal) bir evlat müjdeledi.³⁸⁵ Hz. İsmail dünyaya geldi. Allah'tan gelen emirle eşi Hz. Hacer'i ve çok sevdiği yavrusunu bir başlarına ekinsiz bir arazi olan Mekke'ye³⁸⁶ bırakmak zorundan kaldı. Bu ağır imtihanın güzel bir ikramı olarak Allah (cc) zemzem suyunu ortaya çıkardı. Kur'an'ın ifadesine göre "Çocuk³⁸⁷ kendisiyle birlikte koşup yürüyecek yaşa gelince İbrahim ona, "Yavrum, ben rüyamda seni boğazladığımı gördüm. Düşün bakalım, ne dersin?" dedi. O da, "Babacığım, emrolduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın" dedi."³⁸⁸

Hz. İbrahim rüyasında oğlunu boğazladığını görmüştü. Peygamberlerin rüyaları da vahiydendir. Burada Hz. İbrahim'in daha önce yaptığı adak Allah tarafından kendisine hatırlatılmıştır. Bunun emir olduğunu anlayan Hz. İbrahim oğluna şefkatle "oğulcuğum" diye hitap edip onun fikrini sormakla, oğlunun da emre itaat ecrini almasını murat etmiştir.³⁸⁹

İlahi takdirin tecellisi olarak zaman zaman insanlar çeşitli imtihanlarla sınanırlar. Bu imtihanlardan bazısı, bu örnekte olduğu gibi evlatlarla ilgili olabilir. Çocuğa dair kararlar alınırken, şartlar ne kadar çetin, durumlar ne kadar çetrefilli

³⁸³ İbrahim Sarı, **İslam'da Ebeveyn Çocuk İlişkisi**, (Antalya: Net Medya Yayınları, 2016), s. 28-30.

³⁸⁴ Elmalılı Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt: 6, s. 491.

³⁸⁵ es-Saffat 37\101.

³⁸⁶ İbrahim 14\37.

³⁸⁷ Bu çocuğun İsmail mi yoksa İshak mı olduğu tartışılmıştır. Taberi ve İbn Atrıyye bu oğlun İshak olduğunu ifade ederlerken, Zemahşeri ve Razi her iki görüşte olanların delillerini açıklayarak doğruyu Allah'ın bildiğini söylemektedirler. Fakat Saffat Suresi'nin 112-113. ayetlerinden hareketle Hz. İbrahim'in ilk oğlunun İsmail olduğu anlaşılmaktadır. Kurban edilmek istenen de ilk çocuk olduğuna göre onun Hz. İsmail olması kuvvetle muhtemeldir. Asıl dikkat çekilmesi gereken nokta ise kişilerden ziyade baba ve oğlun Allah'ın emri karşısında gösterdikleri itaattir. Bkz. Hayrettin Karaman vd., **Kur'an Yolu**, (Ankara: DİB Yay., 20007), Cilt: 4, s. 545-546.

³⁸⁸ es-Saffat 37\102.

³⁸⁹ Elmalılı Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt: 6, s. 490.

olursa olsun, çocuğa da söz hakkı tanınmalı, sorgulanmaya açık olmayan hükümler verilip çocuk zorla tahakküm altına alınmamalıdır.

Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de bahsi geçen peygamberlerden baba olanların evlatlarıyla ilişkilerine bakıldığında, fikirlerini özgürce belirten evlatların, hayırlı işlerde babalarına yarenlik yaptıkları görülmektedir. Bu bağlamda karşımıza yine,oğlu İsmail ile dualar eşliğinde Kâbe'nin duvarlarını yükselten Hz. İbrahim çıkmaktadır.

3.2.3.2. Hz. Davud-Hz. Süleyman Örneği

Hz. Davud, M.Ö. 975-1015 yıllarında Filistin bölgesinde İsrailoğullarına hükümdarlık yapan, Hz. Musa'nın şeriatıyla hükmeden, aynı zamanda Hz. İshak'ın on birinci kuşaktan torunu olan peygamberdir. İbranice "en çok sevilen kişi, göz bebeği" gibi anlamları olan Davud ismi Kur'ân'da on altı kez geçmektedir. Kitab-ı Mukaddes'te ismi "Dâvîd" veya "Dâvid" şeklinde geçen Hz. Davud, Yahudi kaynaklarında bir peygambere ithaf edilemeyecek, ismet sıfatına uygun düşmeyen hallerle anılır.³⁹⁰

Kur'ân-ı Kerîm'de ise, kendisinden "Zebur" verilen³⁹¹, demiri yumuşatıp³⁹² ondan zırh yapma sanatını bilen³⁹³, saltanatının kuvvetlendirildiği, kendisine verilen hikmet ile "hakkı batıldan ayırma (fasl-ı hitab)" kabiliyetine sahip³⁹⁴, ilim ehli³⁹⁵, kuvvet sahibi ve Allah'ı çokça anan³⁹⁶ bir peygamber olarak bahsedilir.

Hz. Peygamber (sas) de zaman zaman Hz. Davud'un hayatından misaller vermiş, "Allah'ın (cc) en çok hoşnut olduğu oruç Davud'un orucudur. O yılın yarısını oruçlu geçirirdi. Yüce Allah'ın en çok hoşnut olduğu namaz da Davud'un namazıdır. O gecenin yarısını uyku ile geçirir, sonra kalkıp namaz kılar, sonra gecenin kalanında yine uyurdu"³⁹⁷ buyurarak O'nun ibadet hayatını örnek olarak anlatmıştır.

M.Ö. onuncu yüzyılda doğduğu tahmin edilen ve ismi, "doğru, dürüst, selim" manalarına gelen³⁹⁸ Hz. Süleyman da babası Hz. Davud gibi İsrailoğullarına gönderilen peygamberlerdendir. Kur'ân-ı Kerîm onu, "O ne güzel bir kuldu, doğrusu

³⁹⁰ M. Emin Özafşar vd., "Aile", **Hadislerle İslam**, Cilt: 6, s. 81.

³⁹¹ en-Nisa 4\163.

³⁹² es-Sebe 34\10.

³⁹³ el-Enbiya 21\80.

³⁹⁴ es-Sad 38\20.

³⁹⁵ en-Neml 27\15.

³⁹⁶ es-Sad 38\17.

³⁹⁷ Müslim "Sıyam" 190.

³⁹⁸ M. Emin Özafşar vd., "Aile", **Hadislerle İslam**, Cilt: 6, s. 83.

O daima Allah'a yönelirdi"³⁹⁹ ayetiyle övmüş, Allah katında yüce bir mevkide olan⁴⁰⁰, kendine ilim ve her şeyden nasip verilmiş, kuşdili⁴⁰¹ ve karıncaların dili öğretilmiş⁴⁰², rüzgârlara⁴⁰³ ve cinlere⁴⁰⁴ hükmetme saltanatı olan bir peygamber olarak tanıtmaktadır.

Kur'ân'da "Dâvûd'u ve Süleyman'ı da an. Bir zamanlar, (zarar görmüş) bir ekin konusunda hüküm veriyorlardı. Bir topluluğun koyun sürüsü, geceleyin başıboş bir vaziyette bu ekinin içine dağılıp ziyan vermişti. Biz de onların hükmüne tanık idik. Süleyman'ın dava konusunu iyi anlamasını sağladık. Her birine de hükmetme yeteneği ve ilim verdik. Kuşları ve tesbih eden dağları da Dâvûd'un buyruğu altına soktuk. Bunları yapan bizdik."⁴⁰⁵ ayetinde bir mahkeme hadisesinden bahsedilir

Rivayete göre bir adam tarlasına giren koyunlardan dolayı zarar gördüğü iddiasıyla koyunların sahibinden davacı olmuş Hz. Davud ve Hz. Süleyman da konuyla ilgili ayrı hükümler vermişlerdir. Şöyle ki; Davud, ekinlerin tahribatına tazminat olarak koyunların tarla sahibine verilmesini hükmetmiştir. Süleyman ise, babasına bu hükmün değiştirilmesi gerektiğini, verilen cezanın ağır olduğunu söylemiş ve şöyle öneri de bulunmuştur. Tarla eski haline gelinceye kadar koyunların sahibine verilmeli, o tarlanın bakımıyla ilgilenmeli, koyunlar da tarla sahibine verilmeli o da bu süre zarfında koyunların yününden, sütünden vs. istifade etmeli ve nihayet zarar karşılanınca mallar sahiplerine verilmelidir. Hz. Davud bu kararı beğenir ve kendi verdiği hükümden vazgeçer.⁴⁰⁶

Yine Buhari'nin bir rivayetinde Hz. Davud'un oğlunun verdiği kararla hükmünden vazgeçtiği zikredilir. Hadise iki çocuktan birini kurda kaptıran iki kadının her ikisinin de, kalan çocuğun kendi çocukları olduğunu iddia etmeleriyle vuku bulmuştur. Hz. Süleyman "Bıçakla çocuğu ikiye bölelim aranızda pay edelim" diyerek kadınların vereceği tepkiyi ölçmüş, "çocuk benim değildir" diyen kadına çocuğu vermiştir. Babası aksine bir hüküm verdiği halde, asıl annenin evladının öldürülmesine dayanmadığı için ondan vazgeçen kadın olduğuna karar vermiş, Hz. Davud da bu kararı onaylamıştır.⁴⁰⁷

³⁹⁹ Sad 38\30.

⁴⁰⁰ Sad 38\40.

⁴⁰¹ en-Neml 27\15-16.

⁴⁰² en-Neml 27\18.

⁴⁰³ el-Enbiya 21\81.

⁴⁰⁴ en-Neml 27\17.

⁴⁰⁵ el-Enbiyâ 21/78-79.

⁴⁰⁶ Hayrettin Karaman vd., **Kur'ân Yolu**, (Ankara: DİB Yay., 2007), Cilt: 3, s. 692-693.

⁴⁰⁷ Buhari, "Enbiya", 40; Müslim, "Akdiye", 20.

Vahye mazhar olmuş bir babanın, kul hakkına müteallik böylesi önemli bir davada ve ekin davası sırasında da İbn Abbas'ın rivayetine göre⁴⁰⁸ on bir yaşında bulunan oğlunun hükmünü mantıklı bularak kendi hükmünün önüne geçirmesi dikkate şayandır.

3.2.3.3. Hz. Şuayb Örneği

Hz. Şuayb yaşam düzeyleri gayet yüksek olan ancak ölçü ve tartıda hilekârlık yapan Eyke halkına gönderilmiş onları Allah'a kulluğa davet etmiştir.⁴⁰⁹ Onlar ise peygamberlerini dinlememişler neticede korkunç bir sarsıntıyla Semûd halkının helak olduğu gibi helak olmuşlardır.⁴¹⁰ Öyle ki Kur'an'ın ifadesiyle sanki hiç yaşamamış gibi olmuşlar⁴¹¹ ancak inanlar ve Hz. Şuayb bu helakten kurtulmuştur.

Hz. Musa ile Hz. Şuayb aynı çağda yaşayan iki peygamberdir. Hz. Musa kaza ile bir insanı öldürmüş ve yaşadığı yeri bırakıp Medyen tarafına gitmiştir.⁴¹² Kasas Suresi'nde hadise ayrıntılarıyla zikredilmektedir. Şöyle buyrulur: "Musa, Medyen suyuna varınca, orada (hayvanlarını) sulayan birçok insan buldu. Onların gerisinde de (hayvanlarını suyun olduğu yerden) geri çeken iki kadın gördü. Onlara "Derdiniz nedir?" dedi. Şöyle cevap verdiler: "Çobanlar sulayıp çekilmeden biz (onların içine sokulup hayvanlarımızı) sulamayız; babamız da çok yaşlıdır."⁴¹³ Bu kızlar Hz. Şuayb'ın kızları, bahsi geçen ihtiyar baba da müfessirlerin çoğuna göre Hz. Şuayb'dır.⁴¹⁴ "Bunun üzerine Mûsâ, onların hayvanlarını sulayıverdi. Sonra gölgeye çekilip, "Ey rabbim! Bana lütfedeceğin her türlü hayra muhtacım!" diye niyazda bulundu. Bu esnada kızlardan biri utangaç bir eda ile yürüyerek yanına geldi; "Bizim yerimize (hayvanlarımızı) sulamanın karşılığını ödemek üzere babam seni çağırıyor" dedi. Mûsâ, babalarının yanına gelip de ona başından geçenleri anlatınca, "Korkma, zalimler guruhundan kurtuldun" dedi."⁴¹⁵

Bu kıssada konumuzla ilgili olarak asıl vurgulamak istediğimiz nokta Hz. Şuayb'ın olayın bu noktasından sonra "O iki kızdan biri, "Babacığım, onu ücretle tut. Çünkü ücretle istihdam edeceğin en iyi kimse, güçlü ve güvenilir olandır dedi."⁴¹⁶

⁴⁰⁸ Fahrettin Razi, **Mefatihü'l-Gayb**, Cilt: 22, s. 190.

⁴⁰⁹ Hud 11\84-86, Ayrıca Bkz. el-A'raf 7\85-91; el-Hac 22\44; el-Kasas 28\45; el-Ankebut 29\36.

⁴¹⁰ Hud 11\ 94-95.

⁴¹¹ el-A'raf 7\90-92.

⁴¹² el-Kasas 28\15-22.

⁴¹³ el-Kasas 8\23.

⁴¹⁴ İbn Kesir, **Tefsirü'l Kur'âni'l Azim**, Cilt: 7, s. 451.

⁴¹⁵ el-Kasas 28\24-25.

⁴¹⁶ el-Kasas 28\26.

ayetinde belirtildiği üzere, kızlarından birisinin yaptığı teklif üzere Hz. Musa'ya anlaşma teklif etmiş olmasıdır.

Abdullah b Mesûd'a göre, insanların en ferasetlisi olan üç kişiden biri, ayette anlatılan hadisede babasına Hz. Musa'yı ücretle tutmasını teklif eden kızdır.⁴¹⁷ Babası neden O'nu tutmaları gerektiğini sorduğunda kızı: "Babacığım o on erkeğin kaldıracabileceği kayayı kaldırdı, beraber gelirken benim önümden yürüdü"⁴¹⁸ diyerek Hz. Musa'nın gücünün ve iffetinin farkına varmış ve çekinmeden düşüncesini babasıyla paylaşmıştır.

Günümüzde dahi bazı bölgelerde kız çocuklarının ikinci sınıf evlat muamelesi gördüğü gerçeğinden hareketle, Hz. Şuayb'ın, kızının genç bir adamı övmesi karşısında takındığı tavır ve kızının Hz. Musa hakkında yaptığı tavsiyeyi dinlemesi baba-kız ilişkisi açısından, evladın fikirlerini özgür bir biçimde söylemesine güzel bir örnek teşkil etmektedir. Nitekim bu teklif üzerine Hz. Musa sekiz veya on yıl Hz. Şuayb'ın yanında çalışmış ondan sonra da kızlarından biriyle evlenmiştir.

3.2.4. Nasihat Etme

Çocuk çoğu kez hata yaparak doğruyu bulur. Ebeveynlere düşen görev ise, geri dönüşü mümkün olmayan yanlışlara mahal vermemek için çocuğu doğruya sevk etmektir. Şüphesiz bu yönlendirmede en önemli kısım, ana babanın uygulamalarındaki davranışsal boyut daha sonra da nasihatle yapılan sözel boyuttur. Çocuğa tavsiyelerde bulunulurken onun da bir birey olduğu unutulmamalı, incitici sözcüklerden kaçınmalı, çocuğa da söz hakkı tanınmalı ve konu ile ilgili fikirleri sorulmalıdır. Çocuğun gelişiminde aile içindeki iletişim çok önemlidir. Kendini rahat bir şekilde ifade edebilen çocuk problemlerle daha kolay başa çıkabilir, hayatta sağlıklı bir duruş sergiler. Demokratik aile tiplerinde anne babalar hayat yolculuğunda çocuklarına kılavuzluk yaparken, onun verdiği kararlara saygı duyarlar.⁴¹⁹ Tecrübeler ve inanılan doğrular çocuğa aktarılırken onun çocuğun anlayabileceği dili kullanmak, çocukla uygun mesafeden konuşmak, göz kontağı kurmak, çocuğu da dinlemek etkin metotlardandır.⁴²⁰

⁴¹⁷ İbn Kesir, *Tefsirü'l Kur'âni'l Azim*, Cilt: 10, s. 453.

⁴¹⁸ İbn Kesir, *Tefsirü'l Kur'âni'l Azim*, Cilt: 10, s. 452.

⁴¹⁹ Sultan Şahin, Neriman Aral, "Aile İçi İletişim", *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, Sayı: 1 (3), (2012), s. 62.

⁴²⁰ Sultan Şahin, Neriman Aral, "Aile İçi İletişim", s. 63.

3.2.4.1. Hz. Lokmân Örneği

Kur'ân'ı Kerîm çocuğa nasıl öğüt verilmesi gerektiği konusunda, kendi adı verilen surede kıssası anlatılan Hz. Lokmân'ı örnek gösterir. İbn İshak'a göre Habeş asıllı bir köle olan Hz. Lokmân'ın doğum yeri ve yaşadığı zamanla ilgili kesin bilgiler bulunmamaktadır. Rivayetlere göre Hz. Davud'a yetişmiş, uzun bir ömür sürmüş, hikmet sahibi bir zattır.⁴²¹

Bahsi geçen surenin 13-19. ayetleri arasında Hz. Lokmân oğluna çeşitli tavsiyelerde bulunmaktadır. Her biri ayrı önem taşıyan bu öğütlerden dikkati çeken ilk nokta Hz. Lokmân'ın oğluna "Ya büneyye" şeklindeki hitabıdır. Arapçada "ism-i taşğir" olarak tanımlanan bu tip kullanım Türkçede sevgi, merhamet, şefkat manalarını barındırır.⁴²² Hz. Lokmân aynı ifadeyi surenin 16. ve 17. ayetlerinde de kullanarak oğluna olan sevgisini ve ona verdiği değeri vurgulamıştır.⁴²³

Hz. Lokmân'ın evladına yaptığı ilk nasihatte şirkin en büyük zulüm olduğunu belirterek Allah'a ortak koşmamasını tavsiye ettiği görülmektedir. Demek oluyor ki; çocukta sağlam temel üzerine oturtulması gereken ilk prensip tevhid akidesidir.

Hemen akabindeki ayette ana baba hakkına, onlara iyi davranılması hususuna değinilir. "Biz insana anne babasına karşı iyi davranmasını emrettik..." ayetleri her ne kadar Hz. Lokmân'ın öğütlerinden ayrılmış gibi görünse de önceki ayetlerle bağlam açısından ilişki kurulabilir ve "cümle-i mu'tarıza (ara cümle)" kabilinde değerlendirilebilir. Bu açıdan ele alındığında "tavsiye ettik" kelimesini Allah'a isnat ederek "emrettik" olarak anlamak icap eder.⁴²⁴

Hz. Lokmân sorumluluk bilinci şu nasihatiyle evladına aşılar: "Yavrum! Şüphesiz yapılan iş bir hardal tanesi ağırlığında olsa ve bir kayanın içinde yahut göklerde ya da yerin içinde bile olsa, Allah onu çıkarır getirir. Çünkü Allah, en gizli şeyleri bilendir, (her şeyden) hakkıyla haberdar olandır."⁴²⁵ Burada "kim zerre kadar hayır yapmışsa onu görür, kim de zerre kadar şer işlemişse onu görür."⁴²⁶ ayetindeki gibi temsili bir üslupla meselenin daha iyi kavranılması sağlanmıştır.⁴²⁷

Aynı şefkatli hitabıyla Hz. Lokmân devam eder: "Yavrucuğum! Namazı dosdoğru kıl. İyiliği emret. Kötülükten alıkoy. Başına gelen musibetlere karşı sabırlı

⁴²¹ Muhsin Demirci, **Lokman Suresi ve Ahlâki Öğütler**, s. 25.

⁴²² Muharrem Ergin, **Türk Dil Bilgisi**, (İstanbul: Bayrak Yayınları, 1999), s. 166.

⁴²³ Muhsin Demirci, **Lokman Suresi ve Ahlâki Öğütler**, s. 104-105.

⁴²⁴ Muhsin Demirci, **Lokman Suresi ve Ahlâki Öğütler**, s. 111.

⁴²⁵ Lokman 31\16.

⁴²⁶ ez-Zilzal 99\7-8.

⁴²⁷ Muhsin Demirci, **Lokman Suresi ve Ahlâki Öğütler**, s. 120-121.

ol. Çünkü bunlar kesin olarak emredilmiş işlerdendir."⁴²⁸ Tezimizin ibadet eğitimiyle ilgili kısmında da değindiğimiz üzere namaz İslam dininin temel yapı yapıtaşlarından olan kıymetli bir ameldir.

Hz. Lokmân namaz kılmak, başa gelen kötü hadiseler karşısında sabırlı olmak gibi bireysel manada yaptığı tavsiyelerden sonra oğluna emr-i marufu ve nehy-i münkeri emrederek bir müminin toplumda hayatında da mesuliyet sahibi olması gerektiğini vurgulamıştır.

Surenin devam eden "Küçümseyerek surat asıp insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Çünkü Allah, hiçbir kibirleneni, övüngeni sevmez. Yürüyüşünde tabî ol. Sesini alçalt. Çünkü seslerin en çirkini, şüphesiz eşeklerin sesidir!"⁴²⁹ ayetlerinde yine Müslümanın sosyal yaşantısında taşıması gerektiği vasıflardan dem vurulmuş, kibir net bir şekilde kınanmış, davranışlarda mutedil olma tavsiye edilmek suretiyle zarif, ince, kibar ve mütevazı bir mümin tablosu çizilmiştir. Hz. Lokmân'ın bu tavsiyeleri ebeveynlere bireysel ve toplumsal manada şahsiyet olgunluğunu kazanmış sorumluluk bilincine vakıf nesiller yetiştirmeleri hususunda ışık tutmaktadır.

3.2.5. Sabır ve Tevekkül

İslam'da "İnsanlardan öyleleri de vardır ki, "Ey rabbimiz! Bize bu dünyada da iyilik ver, öteki dünyada da iyilik ver; bizi cehennem azabından korusun"⁴³⁰ ayeti, Hz. Peygamber'in (sas) "Allahım! Dünya ve âhirette senden af ve âfiyet dilerim. Allah'ım! Dinim, dünyam, ailem ve malım hakkında senden af ve âfiyet dilerim. Allah'ım! Ayıplarımı gizle ve beni korkularımdan emin kıl. Allah'ım! Beni önümden, arkamdan, sağımdan, solumdan ve üstümden (gelecek belâlara karşı) korusun. Altımdan yere batırılarak helak edilmekten senin azametine sığınırım"⁴³¹ duası ve bu minvalde yaptığı dualar, kulların esenlik arzusunda olmaları gerektiği ve İslamiyet'in huzur eksenli bir hayat tasavvurunda olduğunun kanıtıdır. Ancak ilahi hikmetler gereği bazen istenmeyen hadiseler zuhur edebilir, kişi kendisi veya aile fertleriyle sınava tabi tutulabilir. Böyle bir durumda mümin kul o musibeti kaderin bir tecellisi olarak görmeli, mevcut imkânlar dairesinde "aktif sabır" göstererek ye'se düşmemeli "Ey

⁴²⁸ Lokman 31\17.

⁴²⁹ Lokman 31\18-19.

⁴³⁰ el-Bakara 2\201.

⁴³¹ İbn Mâce, "Dua", 14.

iman edenler! Sabır ve namazla yardım dileyin. Şüphesiz Allah sabredenlerin yanındadır"⁴³² ayeti emrinde Allah'tan yardım istemelidir.

Biz tezimizin bu kısmında evlatları ile ilgili çeşitli imtihanlar yaşayan Kuran'da bahsi geçen iki anneden örnekler vermeye çalışacağız.

3.2.5.1.Hz. Meryem Örneği

Hiz. Meryem, Allah tarafından seçilip âlemlere üstün kılınmış bir aileye mensup, tertemiz, Allah'ın diğer kadınlardan üstün kıldığı⁴³³ meleklerin hitabına muhatap olmuş⁴³⁴, Allah'ın bir mucizesi olmak üzere Hiz. İsa'yı babasız bir şekilde dünyaya getirmiş⁴³⁵, iffetiyle⁴³⁶, itaatiyle⁴³⁷ Kur'ân'da övülen, hakkında aynı isimle bir sure bulunan yüce bir hanımdır.

Hiz. Meryem'in çocukluk ve annelik döneminde, kişinin evladıyla ilgili imtihanında nasıl bir duruş sergilemesine dair ibretlik sahneler vardır.

İlk olarak Hiz. Meryem'in annesi Hanne penceresinden evlat konumundaki Meryem ve ebeveynlerinin tutumlarına değinmek istiyoruz. Hiz. Meryem'in babası İmran, annesi Hanne b Fakut'tur. Rivayete göre Hanne kısır bir hanımdır ve evladı olmasını arzulamaktadır. Şayet duası kabul olursa çocuğunu Mabed'e⁴³⁸ adamayı ahd etmiş,⁴³⁹ "Hani, İmran'ın karısı, "Rabbim! Karnımdaki çocuğu sırf sana hizmet etmek üzere adadım. Benden kabul et. Şüphesiz sen hakkıyla işitensin, hakkıyla bilensin" demişti."⁴⁴⁰ ayetinde belirtildiği üzere adağını yerine getirmiştir. Hanne hamile iken İmran vefat etmiştir. Doğum yaptığında çocuğun cinsiyetinin kız olduğunu öğrenen Hanne "Rabbim! Onu kız doğurdum. -Oysa Allah onun ne doğurduğunu daha iyi bilir- Erkek, kız gibi değildir. Ona Meryem adını verdim. Onu ve soyunu kovulmuş şeytandan senin korumana bırakıyorum"⁴⁴¹ diyerek üzüntüsünü belirtmiştir. Zira o devrin şartlarında yalnızca erkek çocuk ibadet için adanabiliyordu.⁴⁴² Cenab-ı Allah ta

⁴³² el-Bakara 2\153.

⁴³³ Âl-i İmran 3\33-34.

⁴³⁴ Âl-i İmran 3\42-43.

⁴³⁵ Âl-i İmran 3\59.

⁴³⁶ el-Enbiya21\91.

⁴³⁷ et-Tahrim 66\12.

⁴³⁸ Hiz.Meryem Beytü'l-Maktis'te kendisine ayrılan yerde ibadet ediyordu. Ayrıntılı bilgi için bkz. M. Emin Özaşar vd., "Aile", **Hadislerle İslam**, Cilt: 6,s. 94.

⁴³⁹ İbn Kesir, **Tefsiru'l-Kurâni'l-Azîm**, Cilt:1, s. 537-538.

⁴⁴⁰ Âl-i İmran 3\35.

⁴⁴¹ Âl-i İmran 3\36.

⁴⁴² Abdullah Karaca, "Kuran-ı Kerîm'de Hiz. Meryem ve Kendisine Gönderilen Ruh", **Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2 (2015), s. 57.

bu adağı kabul etmiş Hz. Meryem'i "nadide bir çiçek gibi" yetiştirmiş, mihraptaki⁴⁴³ bakımını için Hz. Zekeriya'yı görevlendirmiştir.⁴⁴⁴

Daha hamile iken eşini yitiren, Allah'a verdiği söz gereği erkek çocukların adandığı mabede küçük kızını bırakan Hanne'nin perspektifinden hadiseye bakıldığında, tek başına hayat mücadelesi veren, evladını kaybeden veya ondan ayrı kalmak zorunda kalanlar için alınacak ibretler vardır. Bu durumda olanlar sabırla Allah'a tevekkül etmelidir zira "Kim Allah'a güvenirse O, ona yeter."⁴⁴⁵ Ummadığı yerden çıkış kapısı ihsan eder, odasında ibadet eden Meryem'i rızıklandığı gibi beklenilmeyen bir şekilde madden ve manen rızıklandırır. Kuran'da bu hadise şu ayetle anlatılır: "...Zekeriyyâ onun bulunduğu yere, mâbeddeki odaya her girdiğinde yanında (yeni) bir rızık bulur ve "Ey Meryem! Bu sana nereden?" diye sorar, o da "Allah tarafından" cevabını verirdi. Kuşkusuz Allah dilediğine sayısız rızık verir."⁴⁴⁶

Bütün kadınlar arasından seçilip temiz kılınmış Hz. Meryem yetişkinliğe eriştiği vakitte olağanüstü hallere mazhar olmuştur. Bakire olduğu halde Hz. Âdem'in yaratılışındaki gibi ol emriyle, babasız olarak Hz. İsa'yı dünyaya getirmiştir. Meryem ve Ali İmran sureleri bu muazzam olayın seyri hakkında geniş bilgiler vermektedir. "Kitapta Meryem'i de okuyup an. Hani o, evinden ayrılarak doğu tarafında bir yere çekilmişti. Onlarla kendi arasına bir perde çekmişti. Derken, ona ruhumuzu gönderdik; ruh ona tam bir insan şeklinde göründü. Meryem, "Ben, senden, çok esirgeyici olan rahmâna sığınırım! Eğer Allah'tan sakınan bir kimse isen (bana dokunma)" dedi. Melek, "Ben ancak sana tertemiz bir erkek çocuk bağışlamak için rabbim tarafından gönderilmiş bir elçiyim" dedi. Meryem, "Ben iffetsiz olmadığım ve bana bir erkek eli bile değmediği halde nasıl çocuğum olur?" dedi "Melek cevap verdi: "Orası öyle; ancak rabbim buyurdu ki: O bana kolaydır. Biz, onu insanlara bir delil ve kendimizden bir rahmet kılacağız. Bu, kararlaştırılmış bir iştir."⁴⁴⁷

"Derken Meryem ona hamile kaldı, işte bu sebeple karnında bebeği ile uzak bir yere çekildi."⁴⁴⁸ İffetli bir hanım olan Hz. Meryem doğum yaklaşınca bu durumu

⁴⁴³ Mihrap bilindiği üzere camilerde imamın durduğu yerdir. Burada "Zikr-i cüz, irade-i kül/bir kısmın söylenmesiyle, o şeyin tümünü kastetme" vardır. Bu ayette mihrap ile kast edilen Hz. Meryem'e tahsis edilen özel odadır. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, **Hak Dini Kuran Dili**, Cilt: 6, s. 398.

⁴⁴⁴ Âl-i İmran 3\37 Hz. Zekeriya Hz. Meryem'in teyzesinin kocası idi. Bkz. Abdullah Karaca, "Kuran-ı Kerim'de Hz. Meryem ve Kendisine Gönderilen Ruh", s. 58.

⁴⁴⁵ et-Talâk 65\3.

⁴⁴⁶ Âl-i İmran 3\37.

⁴⁴⁷ Meryem 19\16-21.

⁴⁴⁸ Meryem 19\22; el-Mü'minun 23\50 Bu yerin neresi olduğu hakkında çeşitli yorumlar yapılmıştır. Ramallah, İlya, Mısır, Dımaşk sözü edilen yerlerden bazılarıdır. Ömer Faruk Harman, "İsâ", **TDV İslam Ansiklopedisi**, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000), Cilt: 22, s. 465-472.

kavmine izah etmenin çok zor oluşunun verdiği sıkıntıdan hem de doğum sancılarında "Keşke bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim!"⁴⁴⁹ diyerek ölmüş olmayı temenni edecek kadar daralmıştır. Hakikaten kavmi, bakire bir kız olarak tanınan Meryem'i kucağında bir bebekle görünce "Ey Meryem! Gerçekten sen çirkin bir şey yaptın"⁴⁵⁰ Baban kötü bir adam, annen de iffetsiz değildi"⁴⁵¹ diyerek tepki göstermiş o ise aldığı ilahi emir gereği kimseyle konuşmamış⁴⁵² sadece bebeği işaret etmiştir. Hz. İsa da mucize nevinden olmak üzere konuşmuş kendisinin Allah'ın kulu ve kutlu bir peygamberi olduğunu, namazla, zekâtla ve annesine saygılı davranmakla emrolunduğunu, isyankâr ve zorba olmadığını söylemiştir.⁴⁵³

Bu kıssada, ibadet için adanmışken, genç yaşta olağanüstü bir şekilde anne olan ve bu sebeple iffetsizlikle itham edilen Hz. Meryem'in imtihanının ne denli çetin olduğu görülmektedir. Hayatın akışı içerisinde, tek ebeveynli ailelerde bilhassa çocuğunu\çocuklarını tek başına büyütme zorunda kalan anneler Hz. Meryem kıssasındaki gibi namusla ilgili ithamlara ve çeşitli zanlara maruz kalabilmekte, sosyal yaşantısı çoğu zaman sohbet malzemesi yapılan kişiler konumuna düşmektedirler. Dünya hayatında kendisine böyle bir rol biçilmiş ebeveyne düşen ise yine Hz. Meryem örneğindeki sabır, vakur duruş ve cedelleşmeden kaçınarak Allah'a sığınma ve evlatlarına da bu minvalde telkinler vermektir.

3.2.5.2.Hz. Musa'nın Annesi

Hakkında Cenab-ı Allah tarafından "Bu (Kur'ân) insanlar için bir açıklama, Allah'tan gereğince korkanlar için doğru yolu gösterme ve bir öğüttür."⁴⁵⁴ buyrulan Kur'ân-ı Kerîm'de anlatılan her bir kıssa evrensel bir çok hikmet ve nasihat içermektedir. Bu noktadan hareketle Kur'ân'da otuz dört surede, yüz otuz altı yerde⁴⁵⁵ bahsi geçen bir peygamber olan Hz. Musa'nın ve yeni doğmuş bebeğini nehre bırakmak zorunda kalan annesinin hayatından kareler aktarmaya çalışacağız.

Hz. Musa'nın doğduğu dönemde İsrail oğulları Mısır'da yaşıyorlardı. Mısır'a hâkim olan krallar -ki onlara Firavun lakabı verilirdi- halka çok zulüm ediyorlar, bazen

⁴⁴⁹ Meryem 19\23.

⁴⁵⁰ Meryem 19\27.

⁴⁵¹ Meryem 19\28.

⁴⁵² Meryem 19\26.

⁴⁵³ Meryem 19\30-32.

⁴⁵⁴ Âl-i İmran 3\138.

⁴⁵⁵ Abdullah Aydemir "Hz. Musa Çocukluk ve Gençlik Çağı" **Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları**, Sayı: 3 (ts.), s. 65.

olmadık vesvese ve dedi kodular nedeniyle insanları öldürüp, akla gelmedik işkencelerde bulunuyorlardı.⁴⁵⁶ Rivayete göre Firavun rüyasında Beytü'l-Makdis'ten çıkan bir yangının Mısır'a kadar geldiğini fakat bu yangının İsrailoğulları'na zarar vermediğini görmüş, bu rüyasını sihirbazlara yorumlatmıştır. Onların, İsrailoğulları'ndan gelecek birinin Mısır'ın helakine sebep olacağına işaret ettiğini söylemeleri üzerine Firavun doğan bütün erkek çocukların öldürülmesini emretmiştir.⁴⁵⁷

Bu şartlar altında dünyaya gelen Hz. Musa, annesi tarafından kalbine doğan ilhama bu zulümden korunmak için nehre bırakılmış, Firavun'un karısı tarafından sahilden alınmış yine Firavun'un eşinin isteği üzerine sarayda büyütülmüştür.⁴⁵⁸ Nitekim en büyük düşmanını kendi yanında büyüten Firavun, Hz. Musa peygamber olup da hakkı tebliğ ettiği vakit, bu durumu Hz. Musa'nın başına kakmıştır.⁴⁵⁹ İlahi planın bir tecellisi olarak Hz. Musa hiçbir sütanneden süt emmemiştir. Annesinin emri ile suyun kardeşini nereye götürdüğünü takip eden Hz. Musa'nın kız kardeşinin teklifiyle, Hz. Musa öz annesi tarafında emzirilmiştir.⁴⁶⁰

Biz hadiseye, oğlunu suya bıraktıktan sonra ayetin ifadesiyle kalbi bomboş sabahlayan⁴⁶¹ bir annenin penceresinden bakarak devam etmek istiyoruz. Kuran sabahı zor eden Hz. Musa'nın annesinin kalbine Allah tarafından sabır verildiğini, aksi takdirde çocuğun kendisine ait olduğunu açıklayacak kadar yoğun duygular yaşadığına dair bilgileri nakletmektedir. Şüphesiz bu çok ağır bir imtihandır.

Cenab-ı Allah'ın ilahi sırlarını tüm hikmetleriyle idrak etmek mümkün değildir. Her kulun kader çizgisi farklıdır. Bu kıssadaki gibi zahiren ölüme terkedilen evladı tekrar anne kucağına kavuşturan Allah, sabır ve tevekkülle çocukları sebebiyle çeşitli sıkıntılara düşen ebeveynlere elbette bir çıkış yolu nasip edecek, şer gibi görünen hadiselerde nice hayırlar halk edecektir.

⁴⁵⁶ Abdullah Aydemir, "Hz. Musa Çocukluk ve Gençlik Çağı", s. 66.

⁴⁵⁷ İbn Hacer, **Fethu'l-bâri bi-şerhi Sahihi'l Buhari**, (Beyrut: Daru'l-Marife, 1379) Cilt: 6, s. 422; el-Kasas 28\4.

⁴⁵⁸ el-Kasas 28\7-9.

⁴⁵⁹ eş-Şuara 26\18.

⁴⁶⁰ el-Kasas 28\11-13.

⁴⁶¹ el-Kasas 28\10.

SONUÇ

İslam'ın bireyi terbiye etmedeki esas hedefi; topluma faydalı, hayata elverişli insan yetiştirmektir. Çocuk terbiyesi de ferdin terbiyesinin ilk basamağıdır. Sosyal bir varlık olan insan, içinde bulunduğu ortamın şartlarından etkilenecek yanlış yollara sapmaya müsaittir. Çocuk terbiyesinin önemi bu noktada kendini gösterir. Zira eğitim yönünden yoksul kalan çocuk toplum için problem teşkil eden birey demektir.⁴⁶² Dünya hayatında arzulanan huzurlu hayatın teşekkül etmesi için toplumu oluşturan bireylerin ruhi ve ahlâki olarak sağlam ve düzgün, içinde bulunduğu toplumun diğer fertlerinin hak ve hukukuna riayet eden kişiler olmaları elzemdir.

"Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun."⁴⁶³ ilâhî emri gereği kişinin evladının bilinçlenmesine vesile olarak cehennemden koruması dini bir mesuliyet olduğu gibi, cemiyete faydalı bir şahıs olarak yetiştirmeye gayret etmesi de toplumsal bir vazifedir. Gazzâlî, çocuğun ebeveyn ve öğretmene bir emanet olduğunu, onun kalbinin temiz bir cevher olup tıpkı bir mum gibi şekillendirmeye müsait olduğunu belirterek, iyilik tohumları ekildiğinde iyi sonuçlar, fesat tohumları ekildiğinde kötü neticeler alınacağını ve böylece çocuğun terbiyesinden mesul olanların vebal altına gireceklerini haber vermiştir.⁴⁶⁴

Esasında her çocuk fitraten temiz bir yaratılışla dünya serüvenine başlar. Hz. Peygamber (sas) de "Her doğan fitrat üzere doğar. Onu ana babası Yahudi, Hristiyan veya Mecusi yapar. Nitekim hayvan yavrusu da tam olarak doğar. Hiç o yavrunun burnunda, kulağında eksik-kesik bir yer görür müsünüz?"⁴⁶⁵ buyurarak bu gerçeği vurgular. Ebu Hureyre bu hadis-i şerifi rivayet ettikten sonra "Hakka yönelen bir kimse olarak yüzünü dine çevir. Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fitrata sımsıkı tutun. Allah'ın yaratmasında hiçbir değiştirme yoktur. İşte bu dosdoğru dindir, fakat insanların çoğu bilmezler."⁴⁶⁶ ayetini okumuştur.

Öğrenme insan hayatının çocukluk, gençlik, yetişkinlik, ihtiyarlık ve hatta herem denen düşkünlük evresinde dahi devam eder. Bu süreç bireyin bilinçli olarak

⁴⁶² Mehmet Kızılkaya, **A'dan Z'ye İslam'da Çocuk Terbiyesi**, (İstanbul: Hayat Yayınları, 2014), s. 51.

⁴⁶³ et-Tahrim 66\6.

⁴⁶⁴ Mahmur Çamdibi, "Gazali'nin Şahsiyet Terbiyesi, Eğitim ve Din Eğitimi", **İslami Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 13, Sayı:3-4, (2000), s 246.

⁴⁶⁵ Buhari, "Tefsir", 30; Ebu Dâvud "Sünnet", 17.

⁴⁶⁶ er-Rum 30\30.

katıldığı ve belirli bir program dâhilinde işlenen eğitimlerle olur ki buna formal eğitim denmektedir. İnfomal eğitim olarak isimlendirilen diğer öğrenme çeşidinde ise birey; hayatın akışı içerisinde farkında olmadan öğrenme eylemini gerçekleştirir.

Öğrenmenin en etkili ve kalıcı olanı ise çocukluk\tufûliyet dönemindeki öğrenmedir. Çocuk sünger hafıza olarak nitelendirilen algılama gücüyle çok hızlı bir şekilde ayırım yapmaksızın kendine sunulan bilgileri alır. Bunun için çocukluk evresi dini eğitim ve terbiye açısından da ayrıca önem arz eder. Kuran ve sünnetin emrettiği çizgide nesiller yetiştirmek için, İslami eğitimi sağlam temellere oturtmak ebeveynler bizzat kendi hal ve tavırlarıyla çocuklarına güzel ve doğru rol model olmalı ve bu safhanın verimli geçmesi için gayret göstermelidirler.

Bu bağlamda en önemli ve temel kaynak Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber'in (sas) sünnetidir. Zira Kur'ân'da Hz. Davut, Hz. Şuayb, Hz. Lokmân, Hz. Yakup, Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Zekeriya gibi peygamberliği yanında baba olan kimselerle beraber, Hz. Süleyman, Hz. İsmail, Hz. Yusuf, Hz. Musa, Hz. İsa, Hz. Yahya gibi evlat konumunda olan peygamberlerle baba-oğul ilişkileri ve Hz. Meryem, Hz. Musa'nın annesi gibi evladıyla çeşitli imtihanlara tabi tutulan muhterem hanımların kıssaları anlatılmaktadır. Bu kıssalardan çıkarılacak dersler, ilahi sınav karşısında takınılacak tavır hakkında kılavuz mahiyetindedirler. Farklı çağlarda yaşanmış da olsa, beşeriyet yönüyle insanlar benzer duyguları hissederler. Bu noktada evladı olmayan bir ebeveyn için Hz. İbrahim ve Hz. Zekeriya'nın, Allah'ın kendine kız çocuğu lütfettiği kullar için Hz. Şuayb'ın, birden çok çocuğu olanlar için evlatları arasında sevgi eşitliği hususunda Hz. Yakub'un, evladıyla sağlıklı iletişim kurmak isteyenler için Hz. Lokmân, Hz. Davut ve Hz. İbrahim'in yaşantılarında çok güzel örnekler vardır.

Yine anne perspektifinden olaya yaklaşıldığı vakit olağanüstü bir şekilde, babasız olarak dünyaya çocuk getiren Hz. Meryem'in başından geçen serüvenin en ince ayrıntılarıyla, Kur'ân'da anlatıldığı görülür. Keza Hz. Musa'nın annesi de henüz yeni doğmuş bebeğini azgın sulara bırakmak zorunda kalmış ve bir annenin başına gelebilecek en zor durumlardan biriyle karşı karşıya kalmıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'de iman, ibadet ve ahlâk esaslarına dair ayetler ve bu esasların çocuklara nasıl öğretileceğine ilişkin hususlara yer verilmiştir. Aile içi mahremiyet eğitiminden, yeme içme, giyinme gibi tabi ihtiyaçların giderilmesi esnasındaki adaptan, sosyal hayatta uyulması gereken edep kurallarına kadar çok geniş bir yelpazede ayetler yol gösterici olmuştur. Çocuk eğitimine katkısı bazında bu ayetleri ve içeriklerini şu şekilde özetlemek ve tasnif etmek mümkündür:

- Çocuğun dini hayatı ile ilgili ayetler. Bu ayetlerden itikatla ilgili olanlar, tevhid inancı başta olmak üzere imanın diğer şartları olan peygamberlere, meleklerle, kitaplara, kaza ve kadere, ahiret gününe imanı ihtiva eder. İbadetle ilgili olanlar başta namaz, oruç olmak üzere bedeni ve mali olarak yapılması gerekli olan emirlerden haber verir.
- Çocuğun ahlâki hayatı ile ilgili ayetler. Bu ayetleri özel hayat ve sosyal hayatla ilgili kuralları içeren ayetler olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Şahsi hayatla ilgili olanlar; çocuğun ana babasıyla, kardeşleriyle ve akrabaları ile olan münasebetlerinde uyması gereken âdab kurallarını, çocuğun mahrem\cinsel hayatı ile ilgili hükümleri ile ebeveynin bu dönemde çocuğa nasıl rehberlik etmesi gerektiğine dair bilgileri ihtiva eder.
- Çocuğun sosyal hayatıyla ilgili olan ayetlerde ise; bir mecliste takınılması gereken tutum, konuşma adabı, yeme içme ve İslam'ın öngördüğü şekilde giyinme kuralları ile ilgili tafsilatlı bilgiler verilmektedir.

Müslüman bir kulun öldükten sonra yadigâr olarak bırakacağı en güzel miras sâlih bir evlattır. Hz. Peygamber (sas) böyle bir evladın işlediği hayırlı ameller vesilesiyle ölen ebeveynin amel defterinin kapanmayacağını⁴⁶⁷ bildirmiştir. Biz de bu müjdeye vesile olabilmek adına çalışmamızda, çocuk dünyaya geldiği andan itibaren hatta daha doğmadan, çocuğun İslam'ın emrettiği şekildeki terbiyesi noktasında nasıl hareket edilmesi gerektiği sorusuna, konu ile ilgili ayetler ışığında cevap vermeye çalıştık.

---

⁴⁶⁷ Dârimî, "Mukaddime", 46.

KAYNAKÇA

- Abay, Mehmet. "*İslam Hukukunda Fetva*", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2010.
- Alantar, Melda. "*Çocuklarada Yalan*"
https://www.tavsiyeediyorum.com/makale_5422.htm
- Akçınar, Begüm. "*Cinsel Eğitim ve Mahremiyet*", <https://okul.com.tr/okul-oncesi/makaleleri/cocugun-cinsel-gelisimi-cinsel-egitim-ve-mahremiyet-389>
- Akdemir, Ali. "Y Kuşağının Kariyer Algısı, Kariyer Değişimi ve Liderlik Tarzı Beklentilerinin Araştırılması", *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, Cilt- Sayı:2-2, Aralık 2013.
- Aktaş, Özgül. "Boşanma Nedenleri ve Boşanma Sonrasında Karşılaşılan Güçlükler", Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2011.
- Âlûsî, *Ruhu'l-Meani*, Beyrut: Meniriyye Matbaası, 1415.
- Armaner, Neda. *DinPsikolojisine Giriş I*, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1980.
- Ateş, Süleyman. "İbadet", *Kur'ân Mesajı İlmi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 13-14-15, 1999.
- Ay, Mehmet Emin. *Din Eğitimi ve Öğretiminde Mükâfat ve Ceza*, Üçüncü baskı. Bursa: Düşünce Yayıncılık, 1993.
- _____. *Din Eğitimi Ve Din Hizmetlerinde Rehberlik*, İkinci Basım. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını,2011a.
- _____. *Din Eğitimi ve Din Hizmetlerinde Rehberlik*, İkinci Baskı. Anadolu Üniversitesi Web-Ofset,2011b.
- Aybey, Salih. "6-14 Yaş Arası Çocuğun Dini Gelişim Dönemi Özelliklerinin Bilinmesinin Din Eğitimi Açısından Önem", *Turkish Studies*,
- Aydemir, Abdullah. "Hz. Musa Çocukluk ve Gençlik Çağı" *Dokuz Eylül*

Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Sayı: 3, Tarihsiz.

Aydın, Betül. *Eğitim Psikolojisi*, On yedinci Baskı. Ankara: Pegem Yayınları.

Aydın, Mehmet Zeki. "Ahlâk" *DİA*, Cilt: 2, 1989.

_____. "Ailede Ahlâk Eğitimi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 2, Aralık, 2003.

Ayhan, Halis. *Eğitime Giriş Ve İslamiyetin Eğitimimize Getirdiği Değerler*, İstanbul: Dem Yayıncılık, 1982.

_____. *Din Eğitimi ve Öğretimi (İman-İbadet)*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1985.

Baltacı, Gül. *Çocuk ve Spor*, Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayınları, 2008.

Bardakoğlu, Ali. "Hidane", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 17

Bayraktar, M. Faruk. "Ailenin Eğitim Görevi", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2, 1995.

Biçer, Ramazan. "İmanın Bilişsel Yapısının Ana Dinamikleri ve Etkileri" *Ekev Akademi Dergisi*, Sayı: 18, 2004.

Bilgiz, Musa. "Kuran'da Nübüvvet", *Diyanet İlmî Dergi*, Cilt: 49, Sayı: 1 Trsz.

Bilmen, Ömer Nasuhi. *Büyük İslam İlmihali*, İstanbul: İpek Yayıncılık, tarihsiz.

Boyd, D. "American Teen Sociality in Networked Publics", Unpublished Doktoral Thesis, University of Berkeley, 2008.

Budak, Yusuf. "Yaşam Boyu Öğrenme ve İlköğretim Programlarının Hedeflemesi Gereken İnsan Tipi" *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı.3, 2009.

Buzpınar, Tufan (Kurul Başkanı). *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: 2000.

Çamdibi, H. Mahmut. *Din Eğitiminin Temel Meseleleri*, İstanbul: İfav Yay., 1994.

Can, Mehmet. *Hanım Sahabilerin Çocuk Yetiştirme Metodları*, İstanbul: Özge Yayıncılık, tarihsiz.

Cânan, İbrahim. "Kuran'da Çocukla İlgili Meseleler", *Atatürk Üniversitesi*

İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:8, Haziran,1992.

_____.*H.z. Peygamberin Sünnetinde Terbiye.*

Çağrıcı, Mustafa. "Ahlâk" *TDV İslam Ansiklopedisi.*

Çakan, İsmail Lütfi. *Hakkı Tavsiye Metod ve Vasıtaları*, İstanbul: Büşra Yay., 1992.

Çalışır, Duygu. *Cinsel Eğitim Çocuktan Ergenliğe*, İstanbul: Profil Yay. 2011.

Çalışkan, Nihal. "X Y ve Z kuşağı çocuklarının özellikleri neler?", *İndigo Dergisi*,
<https://indigodergisi.com/2016/12/x-y-z-kusagi-ozellikleri/>, [28 Kasım 2018].

Çetinkaya, Bayram Ali. *İlk Çağ Felsefesi Tarihi*, İstanbul: İnsan Yay., 2010.

Fatih Çollak, *Kur'ân-ı Kerîm Dersi Müfredatı ve Öğretim Teknikleri, İmam Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim*, İstanbul: Dem Yayınları, 2005.

Danışman, Şahin, " Montessori Yaklaşımına Genel Bir Bakış ve Eğitim Ortamının Düzenlenmesi", *Eğitimde Politika Analizi Dergisi*, Cilt-Sayı: 1-2, 2012.

Demirci, Muhsin. *Lokmân Suresi ve Ahlâki Öğütler*, İkinci Basım. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2011.

Diler, Ramazan. "Mahremiyet Eğitimi ve Önemi", <http://dergipark.gov.tr>

Duman, Zeki. "Bireysel ve Sosyal Bir Erdem Olarak Âdâb-ı Muâşeret" *Dem Dergi*,
Sayı: 4, ts.

_____.*Kur'ân-ı Kerîm 'de Adab-ı Muâşeret Görgü Kuralları*, Ankara: Aydan Basım, 2017.

Dumlu, Ömer. Aydın, Mehmet. *Ana Konularıyla Kuran*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yay.2006.

Durakoğlu, Abdullah. "Maria Montessori'ye Göre Okul Öncesi Çocukluk Döneminin Özellikleri", *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt-Sayı:16-133\145, 2011.

Ebu Abdirrahman Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, *es-Sünen*, Hazırlayan:

Abdullah Parlayan, Konya Yayıncılık, 2005.

Ebu Cafer Muhammed b Ceriri et- Taberi, *Camiu'l Beyan*, Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 2001.

Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *es-Sünen*, Tercüme:

Necati Yeniçel, Hüseyin Kayapınar, Şamil Yayınları, 2011.

Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân b. el-Fazl ed-Dârimî, *es-Sünen*.

Egemen, Ayten vd. "Oyun, Oyuncak ve Çocuk", *ADÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, Cilt: 5 Sayı: 2, 2004.

Er, Melek. "Çocuk, Hastalık, Anne-Babalar ve Kardeşler", *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, Sayı: 49, 2006.

Erden, Münire. Akman, Yasemin. *Eğitim Psikolojisi*, Ankara: Arkadaş Yayınları, 2008.

Ergin, Muharrem. *Türk Dil Bilgisi*, (İstanbul: Bayrak Yayınları, 1999.

Fahrettin, Razi. *Mefatihü'l-Gayb*, Beyrut: Daru'l-Fikr, 1981.

Feyizli Hasan Tahsin, *Feyzü'l-Furkan Kur'ân-ı Kerîm Meali*, Üçüncü Baskı. İstanbul: Server İletişim, 2006.

Fidan, Nurettin. *Okulda Öğrenme ve Öğretme*, Üçüncü Baskı. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2001.

Halefullah, M. Ahmed. *Kur'ân'da Anlatım Sanatı*, Çev. Şaban Karataş,

Harman, Ömer Faruk. "İsâ", *TDV İslam Ansiklopedisi*.

İmam-ı Gazali, *İhya-u Ulumi'd-Din*, Terc. Ali Arslan, İstanbul: Merve Yay. 1993.

İbn Hacer, *Fethu'l-bari bi-şerhi Sahihi'l Buhari*, Beyrut: Daru'l-Marife, 1379.

İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid er-Rebeî el-Kazvinî, *Sünenü İbn*

Mâce, İstanbul: Çağrı Yayınları,1992/1413.

İbn Miskeveyh, *Ahlâk Eğitimi Tehzîbu'l Ahlâk*, Çev. Abdulkadir Şener vd., İkinci Basım. İstanbul: Büyüyen Ay Yayıncılık, 2013.

İbn Kesir el Kureyşi ed-Dımeşki, *Tefsirü'l Kur'âni'l Azim*, Riyad: Daru't-Tayyibe, 1999.

İsmail b. Hammad el-Cevheri, *Mucemus 's-Sıhah Kamus-u Arabî*, Haz. Halil Me'mun Şeyha, Beyrut: Daru'l Marife, 2008.

Günay, İlhami. "Kur'ân-ı Kerîm'de Gençlerin Duygu Gelişimi ve Eğitimi", *Turkish Studies*, Sayı:10\2, 2015.

Jacquin, Guy. *Çocuk Psikolojisinin Ana Çizgileri*, Çeviren: Mehmet Toprak İstanbul, Remzi Kitabevi, 1976.

Jersild, Arthur T. *Çocuk Psikolojisi*, Çev. Gülseren Günçe, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları: Ankara, 1976.

Kafkasyalı, Ali. "Çocuk Eğitimi" *Ekev Akademi Dergisi*, Cilt:1, Sayı: 1, 1997.

Karaca, Abdullah. "Kuran-ı Kerîm'de Hz. Meryem ve Kendisine Gönderilen Ruh", *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, 2015.

Karaman, Hayrettin. *Evlilik*, İstanbul: İz Yay. 2010.

Kaya, Nusret. *Psikoestetik*, , Sekizinci baskı İstanbul: Pegasus Yayınları 2010.

Kaymak Özmen, Suna. " Aile İçinde Öfke ve Saldırganlığın Yansımaları", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 37, Sayı: 2, 2004.

Keyifli,Şükrü. *Din Eğitimi*, İzmir, İlahiyat Lisans Tamamlama Uzaktan Eğitim Yayınları, 2015.

Kırık, Ali Murat. "Aile ve Çocuk İlişkisinde İnternetin Yeri", *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1, 2014.

Kızılkaya, Mehmet. *A'dan Z'ye İslam'da Çocuk Terbiyesi*, İstanbul: Hayat Yay., 2014.

Koç, Ahmet. "Okul Çağı Çocuklarının Ailede Din Eğitimi", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:17, 2008.

Kol, Suat. "Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi", Sayı: 21, Mayıs 2011.

Kotku, Mehmet Zahit. *Ana Baba Hakları*, İstanbul: Seha Neşr., 1993.

Köse, Saffet. *Ailede Meşruiyet Temeli Olarak Nikâh*", *Küreselleşen Dünyada Aile (2009 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri*

Köylü, Mustafa. *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*, Ankara: Nobel Yayınları, 2010.

Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkami'l-Kur'an*, Beyrut. Errisale Matbaası, 1995.

Kuşçuzade, Münir. "Sünnette Spor", *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*, 2005.

Kutup, Seyyid. *Fî Zilali'l-Kuran*, Ter. Yakup Çiçek vd., İstanbul: Emir Yay.

Kürek, Emine. "Tanıtım ve Eleştiri Yazıları", *Din Bilimleri Akademik Araştırmaları Dergisi*, Cilt-Sayı:11-2, 2011.

Muhammed b İsa et-Tirmizi, *Sünen*, Hazırlayan: Muhammed Ali Parlıyan, Konya: Adım matbaacılık, 2004.

Muhammed b İsmail el-Buhari, *el-Camiü's-Sahih*, Mütercim: Mehmed Sofuoğlu, Ötüken Yayıncılık, 1987.

Müslim b Haccâc el-Kuşeyri, *el-Camiü's-Sahih*, Mütercim: Mehmed Sofuoğlu, İrfan Yayıncılık, 2013.

Navaro, Leyla. *Haset ve Rekabet Kendi Kuyruğunu Yiyen Yılan*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2011.

Oflaz, Abdulhalim. Çocuk Eğitimi\Terbiyesinde Nebevî Metod, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı No:11, Nisan 2017.

Öcal, Mustafa. Okulöncesi ve İlköğretim Çağı Çocuklarının Allah Tasavvurları

Üzerine Bir Araştırma, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, Cilt- Sayı: 13- 2, 2004.

_____. *Din Eğitimi Ve Öğretiminde Metotlar*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,

_____. "Kaza ve Kader İnancının Öğretimi" *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, Cilt:12 Sayı:12, 2003.

Öngider, Nilgün. "Anne Baba ile Okul Öncesi Çocuk Arasındaki İlişki",
Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar,2013.

Özafşar, M. Emin. *Hadislerle İslam*, İkinci Bs. Ankara: DİB. Yayınları, 2017.

_____. "Aile", *Hadislerle İslam*, 2017.

Özdoğan, Berka. *Çocuk ve Oyun*, Ankara: Anı Yayıncılık, 2004.

Sağlam, İsmail. Hz. Peygamber'in Çocuk Eğitiminde Öne Çıkardığı Hususlar,
Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Cilt-Sayı: 11\2, 2002.

Sandström, C. J. *Çocuk ve Gençlik Psikolojisi*, Çeviren: Refia Şemin. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası,1971.

Sarı, İbrahim. *İslam'da Ebeveyn Çocuk İlişkisi*, Antalya: Net Medya Yay. 2016.

Selçuk, Mualla. *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, İkinci Basım. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.

Sinanoğlu, Mustafa. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*.

Süveyd, Muhammed Nur. *Çocuk Eğitimi*,3. Baskı. İstanbul: Uysal Yayınevi, 2011.

Şahin, Sultan. Aral, Neriman. "Aile İçi İletişim", *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*,

Şe'ra'vî, Abdurrahman. *İslam'da Çocuk Eğitimi*, İstanbul: Dua Yayıncılık, 2009.

Şimşek, Eyüp. Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Özellikleri ve Din Eğitimi, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2004.

Tanık, Bülent. *Eğitim Bilimleri Gelişim Psikolojisi*, Ankara: Yediiklim Yayıncılık,

2014.

Tarhan, Nevzat. *Güzel İnsan Modeli*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2012.

_____. *Aile Okulu*, İstanbul: Timaş Yayınları.

Taşçı, Ali İhsan. *Cinsel Eğitim*, İstanbul: İz Yayınları, 2010.

Topçu, Nurettin. *Değerler Psikolojisi*, İstanbul: Kurtuluş Matbaası, 1959.

Tosun, Cemal. Çapçioğlu, Fatma. "4-6 Yaş Kur'an Kursları Öğretim Programının Dini Gelişim Kuramları Çerçevesinde İncelenmesi", *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, Sayı: 5, 2008.

Turan, Türkan. "Okul Öncesi Dönem Çocuğu Olan Annelerin Ebeveyn Davranışlarının Çocukların Özbakım ve Sosyal Becerileri ile İlişkilendirilmesi", *Pamukkale Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyonu Birimi*, 2010.

Tüfekçi, Ayşenur. "Son Peygamber ve Çocuk", <http://www.sonpeygamber.info>2019.

Oberheiden, M. *Praxis Kindertagespflege. Eingewöhnung. Ein Praxisbuch mit Tipps, Beispielen und Materialien*, 2014.

Ulvan, Abdullah Nasır. Çev. Celal Yıldırım, *İslam'da Aile Eğitimi*, (Konya: Uysal Kitabevi, Tarihsiz.

Vergote, Antoine. Çocukta Din, Çev. Erdoğan Fırat, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara: 1978.

Vural, Faruk. "Yusuf Suresi Bağlamında Kıskançlık ve Haset Duygularına Psikolojik Bir Yaklaşım", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*,2011.

Yaman, Ertuğrul. *Değerler Eğitimi*, 2.Baskı. Ankara: Akçay Yayınları, 2012.

Yavuz, Kerim. *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1987.

TDK Genel Türkçe Sözlük, Mahremiyet Md. TDK Genel Türkçe Sözlük Mahremiyet

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5284e060891d11.83.220825 [8 Kasım 2018].

Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili*, İstanbul: Ayyıldız Matbaacılık, 2014.

Yılmaz, Nazif . "Kur'ân-ı Kerîm'i Nasıl Öğretelim?" *Değerler Eğitimi Merkezi*, Mart 2016.

Yorulmaz, Bilal. Bir Din Eğitimi Aracı Olarak Dini Müziğin Kullanım", *Din ve Müzik Sempozyumu*,2012.

Zulliger, Hans. *Çocukta Ruhsal Bozukluklar ve Tedavisi*, Çev. Kamuran Şipal, İstanbul: Cem Yayınevi, 1996.